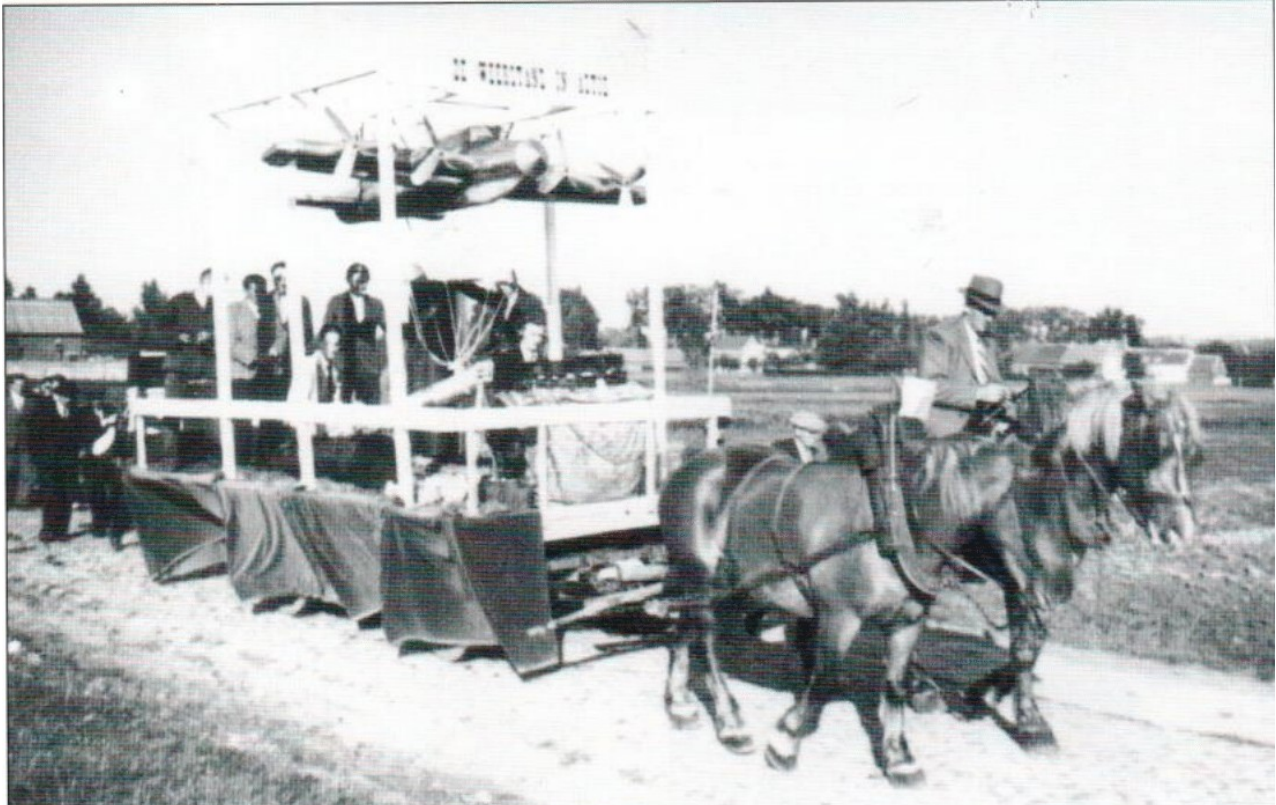

HOE LOKAAL WAS HET VERZET IN VLAANDEREN TIJDENS DE TWEEDE WERELDOORLOG?

HET GEHEIM LEGER IN GROOT-OOSTERZELE

Aantal woorden: 45.852

Emmanuel Vermeire

Studentennummer: 01509290

Promotor: Dr. Koen Aerts

Commissarissen: Prof. dr. Christophe Verbruggen, drs. Babette Weyns

Masterproef voorgelegd voor het behalen van de graad master in de Geschiedenis

Academiejaar: 2018-2019

Deze pagina is niet beschikbaar omdat ze persoonsgegevens bevat.
Universiteitsbibliotheek Gent, 2021.

This page is not available because it contains personal information.
Ghent University, Library, 2021.

Voorwoord

Een thesis schrijven is het summum van de vierjarige opleiding Geschiedenis. Alle ervaringen, opgedaan tijdens de lessen, historische praktijken, (groeps)taken ... worden gebundeld om een eigen onderzoek te voeren. Het is echter niet mogelijk om dit alleen te verwezenlijken. Daarom wil ik enkele personen in het bijzonder bedanken.

In eerste instantie gaat mijn dank uit naar mijn promotor, Dr. Koen Aerts. Dank om deze masterscriptie te begeleiden en mij ten allen tijde bij te staan met advies en feedback. Daarnaast wil ik ook mijn leescommissarissen, Prof. Dr. Christophe Verbruggen en Drs. Babette Weyns, bedanken voor het advies. Vervolgens richt ik ook een woord van dank aan al het personeel van de diverse archiefinstellingen. Dank voor alle hulp en inlichtingen tijdens de opzoekingswerken.

Ook alle personen uit Groot-Oosterzele, die mij geholpen hebben met het verzamelen van kostbare informatie, verdienen een dankwoord. Daarnaast wil ik ook nog mijn familie bedanken voor alle hulp, in het bijzonder mijn mama voor het intensief nalezen en controleren van deze masterproef, en mijn broer Joachim voor de technische ondersteuning. Tot slot wil ik mijn vriendin, Heleen, bedanken voor alle steun en het luisterende oor.

Afbeelding voorblad: Jacques De Vos en Lucien De Smet, *Oosterzele tijdens de wereldoorlogen: een bevolking onder het oorlogsgeweld* (Oosterzele: Gemeentebestuur Oosterzele, 2002), 92.

Inhoudstafel

Voorwoord	4
Inhoudstafel	5
Lijst met gebruikte afkortingen	10
Inleiding	11
1. Probleemstelling.....	12
1.1. Status quaestionis	12
1.2. Vraagstelling.....	14
2. Structuur.....	15
Hoofdstuk 1: Methodologie	16
1. Werkwijze.....	16
2. Bronnenbespreking	17
2.1. Geschreven bronnen	17
2.1.1. Bronnen over het verzet.....	17
2.1.2. Bronnen over de gemeente.....	18
2.2. Mondelinge bronnen.....	19
3. Definiëring van de begrippen	19
Hoofdstuk 2: Groot-Oosterzele in mei 1940	21
1. Voorstelling van de gemeenten	21
2. De Achttiendaagse veldtocht	23
2.1. Algemeen.....	23
2.2. Oosterzele tijdens de meidagen van 1940	24
2.2.1. De slag om Gijzenzele	26
3. België bezet	27
3.1. Bezettingsstructuur	27
3.2. Leven onder de bezetting.....	27
3.2.1. Het dagelijkse leven.....	27
3.2.1.1. Winterhulp in Groot-Oosterzele	29
3.2.2. Wit versus zwart, maar vooral grijs	31
3.2.2.1. Collaboratie of accommodatie	31
Hoofdstuk 3: De eerste jaren van het verzet (1940-1941).....	34
1. De strijd gaat door: het verzet in België tijdens WO II	34
1.1. Kenmerken van het verzet	34
1.2. ‘Het’ verzet: Oorsprong, vormen en groeperingen	35
1.2.1. Verzetsvormen	36

1.2.1.1.	Sluikpers	36
1.2.1.1.1.	Definiëring.....	36
1.2.1.1.2.	De sluikpers: het begin van een ondergrondse strijd	36
1.2.1.2.	Burgerlijke weerstand en werkweigeraars.....	38
1.2.1.2.1.	Definiëring.....	38
1.2.1.2.2.	Het begin van de burgerlijke weerstand	38
1.2.1.3.	Actie- en inlichtingsagenten.....	39
1.2.1.3.1.	Definiëring.....	39
1.2.1.3.2.	De ogen gericht op Londen	39
1.2.1.4.	Het gewapende verzet	40
1.2.1.4.1.	Definiëring.....	40
1.2.1.4.2.	Een nieuw (ondergronds) leger.....	40
1.2.2.	Verzetsgroepen	41
1.2.2.1.	Het Onafhankelijkheidsfront	41
1.2.2.1.1.	Het Belgische Partizanenleger.....	41
1.2.2.1.2.	De Patriottische Milities	42
1.2.2.2.	Belgische Nationale Beweging	42
1.2.2.3.	Het Bevrijdingsleger	43
1.2.2.4.	Groep G	43
1.2.2.5.	De Witte Brigade	43
1.2.2.6.	De Belgische Militaire Weerstandorganisatie.....	43
1.2.2.7.	De Nationaal Koninklijke Beweging.....	44
1.3.	Het Geheim Leger: de eerste oorlogsmaanden	44
1.3.1.	Ontstaan	44
1.3.2.	Structuur.....	45
1.4.	De (geheime) diensten in Londen	45
1.5.	Het Duitse repressieapparaat.....	46
2.	Het Geheim Leger in Groot-Oosterzele: twee ontstaanskernen	47
2.1.	De Balegemse verzetskern	47
2.2.	De Oosterzeelse verzetskern.....	49
2.3.	De eerste verzetsstrijder te Landskouter	50
2.4.	Eind 1941: De basis was gevormd	50
2.4.1.	Het sociale profiel van de eerste verzetsstrijders	51
Hoofdstuk 4: Het verzet in actie (1942-1944)		52
1.	Het Geheim Leger: Van crisis naar grootste gewapende verzetsgroepering.....	52
1.1.	Wantrouwen tussen Charles Claser en de Belgische regering.....	52

1.2.	Jules Bastin: de leider van het gewapende verzet	52
1.3.	Het paard van Troje	53
1.4.	Schuiloord Le Héron: Groot-Oosterzele en het Geheim Leger	54
2.	De Groot-Oosterzeelse verzetskern groeit.....	54
2.1.	Algemene tendensen	54
2.2.	De nieuwe leden van de Groot-Oosterzeelse verzetskern.....	55
2.2.1.	Werkweigeraars als belangrijke impuls.....	58
2.2.2.	Statistische analyse van de Groot-Oosterzeelse verzetskern	60
2.2.2.1.	Geslacht.....	60
2.2.2.2.	Leeftijd toetreding.....	61
2.2.2.3.	Woonplaats	62
2.2.2.4.	Burgerlijke stand en aantal kinderen	63
2.2.2.5.	Beroep	64
2.2.2.6.	Aansluitingsdatum.....	64
2.2.2.7.	Deelname verzet vóór de bevrijding	65
2.2.2.8.	Het profiel	65
3.	Verzetsacties van de Groot-Oosterzeelse verzetskern	66
3.1.	“Le faisan est bien faisandé”	66
3.1.1.	De aanloop: de dropping van Albert Mélot.....	66
3.1.2.	De parachutage op 10 mei 1944	66
3.1.2.1.	De aanslag in de Papegaaistraat	68
3.1.2.2.	De Duitse bezetter slaat terug	69
3.2.	Het ‘kleine’ verzet.....	71
3.2.1.	Inlichtingen	71
3.2.2.	Huisvesting	72
3.2.3.	“Salomon a mis ses gros sabots”	75
3.2.4.	Andere	76
4.	De Duitse repressie neemt toe.....	77
4.1.	Groot-Oosterzeelse verzetsstrijders in Duitse handen	78
4.1.1.	Krijgsgevangenen	78
4.1.2.	De Duitse repressie in Groot-Oosterzele.....	79
Hoofdstuk 5: De bevrijding en de demobilisatie (september-oktober 1944)		81
1.	De Mobilisatie van het Geheim Leger	81
1.1.	Le Héron maakt zich op voor de strijd.....	81
2.	September 1944: de bevrijding van het Belgische grondgebied	82
2.1.	Een geallieerde <i>Blitzkrieg</i>	82

2.1.1.	De bevrijding van Groot-Oosterzele: slag op de Kapellenberg	83
2.2.	De Groot-Oosterzeelse verzetskern tijdens de bevrijding	85
2.3.	Van euforie naar woede	87
3.	Demobilisatie van het verzet	88
4.	De (politieke) nasleep van WO II in Groot-Oosterzele	89
4.1.	Bevrijdingsstoeten in Groot-Oosterzele	89
4.2.	Gemeenteraadsverkiezingen Balegem van 24 november 1946	90
4.3.	Gemeenteraadsverkiezingen Gijzenzele van 12 oktober 1952	90
4.4.	Gemeenteraadsverkiezingen Oosterzele van 12 oktober 1952	91
Hoofdstuk 6: de netwerken en structuren van de Groot-Oosterzeelse verzetskern		93
1.	Algemeen	93
2.	De interne netwerken	93
2.1.	De hiërarchie van de Groot-Oosterzeelse verzetskern	93
2.2.	Familie als basis van de Groot-Oosterzeelse verzetskern	96
2.3.	Wie wist 'het' van wie?	97
3.	De externe netwerken	101
3.1.	Hoe lokaal was Groot-Oosterzeelse verzetskern?	101
Conclusie		104
Suggesties voor verder onderzoek		105
Bijlagen		107
Bijlage 1		107
Bijlage 2		108
Bijlage 3		109
Bijlage 4		110
Bijlage 5		111
Bijlage 6		112
Bijlage 7		113
Bijlage 8		114
Bijlage 9		115
Bijlage 10		116
Bijlage 11		117
Bijlage 12		118
Bijlage 13		119
Bijlage 14		120
Bibliografie		121
Bronnen		121

Archief Dienst Oorlogsslachtoffers.....	121
Archief Ministerie van Defensie	121
Archief Geheim Leger	121
Persoonlijke dossiers Geheim Leger.....	121
Erkenningsdossiers gewapend verzet	122
Persoonlijke militaire dossiers.....	124
Archief CegeSoma	124
Rijksarchief	124
Gemeentearchief.....	124
Privé archieven	124
Daniël Meersman	124
Dirk De Ganck	124
Marc Verschooris.....	125
Mariane D’Hont.....	125
Mimi Liebrecht	125
Roland Devenijn	125
Interviews	125
Gesprekken.....	126
Literatuur.....	127
Onuitgegeven	127
Uitgegeven	127

Lijst met gebruikte afkortingen

B.M.W.O.:	Belgische Militaire Weerstandsorganisatie
GFP:	Geheime Feldpolizei
GL:	Geheim Leger
K.P.:	Kommunistische Partij
OF:	Onafhankelijkheidsfront
PWE:	Political Warfare Executive
RVJ:	Revolutionaire Volksjeugd
SIPO-SD:	Sicherheitspolizei-Sicherheitsdienst
SIS:	Special Intelligence Service
SOE:	Special Operations Executive
SS:	Schutzstaffel
VNV:	Vlaams Nationaal Verbond
WO II:	Tweede Wereldoorlog

Inleiding

Op een van de laatste pagina's van het boek *Oosterzele tijdens de Wereldoorlogen: een bevolking onder het oorlogsgeweld*¹, is de afbeelding te vinden die op het voorblad van deze masterproef staat. Het bijschrift luidt als volgt: "Een beeld uit de Oosterzeelse V-stoet: 'de weerstand in actie'."² Het lezen van deze woorden riep verschillende vragen op, zoals: Wat wordt hier precies afgebeeld? Wie zijn de personen die afgebeeld worden? Wat betekenen het vliegtuig en de parachute? Vervolgens begon de zoektocht naar antwoorden en verrassend genoeg kwam er al snel in zekere mate duidelijkheid. Marc Verschooris, voormalig lector aan de hogeschool Gent, die sinds 1994 onderzoek doet naar het verzet, de collaboratie en de Jodenvervolging in Gent tijdens de Tweede Wereldoorlog (WO II) heeft op dit vlak al onderzoek verricht.³ De praalwagen is een verwijzing naar een parachutage in de omgeving van Elene tijdens WO II, waarbij verzetsstrijders uit Balegem en Oosterzele betrokken waren. Dit zijn twee deelgemeenten van het huidige Groot-Oosterzele⁴, gelegen ten zuiden van Gent. De gevonden antwoorden riepen echter nieuwe vragen op, zoals: Waren deze personen de enige verzetsstrijders of waren er nog? Welke organisatie zat achter de parachutage? Waarom namen verzetsstrijders uit Groot-Oosterzele deel aan een parachutage in Velzeke? Op deze vragen was het antwoord al moeilijker te vinden, daarom besloot ik zelf op zoek te gaan.

Dit onderzoek kan in twee aspecten opgesplitst worden: het verzet en het lokale onderzoek. Vandaag de dag kenmerkt het collaborerend verleden onze herinnering aan de Tweede Wereldoorlog.⁵ Dit heeft tot gevolg dat de geschiedenis van het verzet lange tijd (en tot op heden nog steeds) in grote mate onderbelicht is gebleven. Terwijl in onze buurlanden de herinnering aan het verzet een mobiliserend effect heeft gehad, is bij ons de collaboratie het centrum geworden van een atypische Belgische, en meer specifiek Vlaamse, herinneringscultuur.⁶ Er bestaat met andere woorden veel minder onderzoek naar en literatuur over het verzet dan over de collaboratie. Daarom wil dit onderzoek in eerste instantie bijdragen tot het algemene onderzoek naar het verzet. Door het in kaart brengen van het lokale verzet, is het misschien mogelijk om geleidelijk aan tot een totaalplaatje van het verzet in Vlaanderen en België te komen. Daarnaast wil deze studie ook bijdragen tot de kennis over de geschiedenis en de werking van het Geheim Leger, een van de grootste gewapende verzetsgroeperingen in België tijdens WO II.

De keuze voor het lokaal onderzoek is ook meervoudig. Er is namelijk nog maar heel weinig onderzoek gedaan naar het verzet in Groot-Oosterzele tijdens WO II. Er zijn wel al een aantal werken geschreven met betrekking tot WO II in Groot-Oosterzele, maar deze leggen zich voornamelijk toe op de louter militaire aspecten. Dit onderzoek wil daarom bijdragen tot de verdere geschiedschrijving van de lokale gemeenschap. Er zijn in Groot-Oosterzele diverse heemkundige kringen en initiatieven die zich bezighouden met de geschiedenis van de gemeente. De laatste jaren lag de focus echter, net zoals op

¹ De Vos, Jacques en Lucien De Smet. *Oosterzele tijdens de wereldoorlogen: een bevolking onder het oorlogsgeweld*. Oosterzele: Gemeentebestuur Oosterzele, 2002.

² Jacques De Vos en Lucien De Smet, *Oosterzele tijdens de wereldoorlogen: een bevolking onder het oorlogsgeweld* (Oosterzele: Gemeentebestuur Oosterzele, 2002), 92.

³ "Inleiding," Marc Verschooris, geraadpleegd 04.08.2019, <http://www.marcverschooris.be/#inleiding>.

⁴ Definiëring van het begrip 'Groot-Oosterzele', zie hoofdstuk 1, 3. Definiëring van de begrippen.

⁵ Koen Aerts en Bruno De Wever, "Het verzet in de publieke herinnering in Vlaanderen," *Journal of Belgian History* 42, nr. 2 (2012): 78.

⁶ Aerts en De Wever, "Het verzet in de publieke herinnering," 80.

heel veel andere plaatsen, op de herdenking van de Eerste Wereldoorlog. Maar met het oog op 75 jaar bevrijding, komt ook het onderzoek naar WO II op gang, waartoe dit onderzoek dus ook een bijdrage wil leveren. Dit onderzoek kan bijgevolg een basis vormen voor verder lokaal onderzoek. Daarnaast draagt deze studie ook bij tot het onderzoek naar het verzet in Zuid-Oost-Vlaanderen. Aangezien er al onderzoeken gedaan zijn naar Merelbeke en Bottelare, zal dit werk ook de interactie met deze gemeenten in kaart proberen te brengen. Een lokale studie geeft daarnaast ook de mogelijkheid om in contact te komen met heel wat mensen uit de eigen gemeenschap, om nieuwe mensen en hun verhalen te leren kennen, om een beter begrip te krijgen van zaken die leven in de samenleving, ... Het is tot slot ook een mooie kans om in het kader van een thesis onderzoek te doen naar de eigen leefomgeving.

1. Probleemstelling

1.1. Status quaestionis

De herinnering aan WO II is al vanaf het begin sterk gefragmenteerd, doordat er zich geen dominante visie kon doordrukken en omdat iedereen zich de oorlog op zijn of haar eigen manier herinnerde. Het verzet probeerde haar eigen verhaal te schrijven en naar de maatschappij over te brengen. Maar door haar sterke interne politieke verdeeldheid en de politieke marginale positie, slaagde het verzet daar niet in. De Vlaamse ex-collaborateurs penden hun ervaringen met betrekking tot de repressie neer, waardoor het slachtofferperspectief geleidelijk aan een centrale plaats kreeg. De voormalige verzetsstrijders van hun kant schreven hun individuele bijdragen van tijdens de oorlog en hun ervaringen in de concentratiekampen neer.⁷ Veel van deze memoires gaven het verzet een bijna mythisch karakter en bevatten vaak weinig of onjuiste historische informatie.⁸ Dit waren voornamelijk Franstalige publicaties, wat voor een verdere marginalisering van het verzet in Vlaanderen zorgde. De eerste synthese ontstond door middel van *het Guldenboek van de Belgische Weerstand*. In dit boek werden echter onderwerpen zoals bijvoorbeeld de wanpraktijken van sommige verzetsstrijders bij de bevrijding genegeerd. Uiteindelijk zorgden thema's zoals de repressie, de epuratie en de koningskwesitie ervoor dat het verzet in een negatief daglicht kwam te staan en er nog weinig gepubliceerd werd.⁹

In 1958, bijna vijftien jaar na afloop van de oorlog, vond in Brussel en in Luik de eerste conferentie plaats over de geschiedenis van de Europese verzetsbewegingen tijdens WO II.¹⁰ Vanaf de jaren '60 nam in militaire kringen de interesse voor het verzet opnieuw toe. In 1963 publiceerde Ivan Gérard, een van de leidinggevendenden van het Geheim Leger, zijn memoires.¹¹ Met mondjesmaat kwam er een objectieve militaire geschiedschrijving van het verzet, waarbij alle andere aspecten dan het militaire geen aandacht kregen. Een van de belangrijkste auteurs in deze periode was Henri Bernard, die in 1968 het boek *La résistance 1940-1945* publiceerde.¹² In dit boek biedt hij een historisch overzicht van de

⁷ Chantal Kesteloot, "De herinnering aan de oorlog," in *België 1940-1945: Oorlog, bezetting en bevrijding*, eds. Wannes Devos en Kevin Gony (Tielt: Lannoo, 2019): 288-90.

⁸ Marion Huibrechts, "Het Geheim Leger zone III sector Gent: een bijdrage tot de geschiedenis van het verzet in België 1940-1944" (masterproef, Universiteit Gent, 1983), 6.

⁹ Huibrechts, "Het Geheim Leger zone III sector Gent," 7.

¹⁰ Richard Overy, "De Tweede Wereldoorlog: een historische les," in *België 1940-1945: Oorlog, bezetting en bevrijding*, eds. Wannes Devos en Kevin Gony (Tielt: Lannoo, 2019): 297.

¹¹ Gérard, Ivan. *Armée Secrète: souvenirs de commandement*. Brussel : La Renaissance du Livre, 1963.

¹² Bernard, Henri. *La résistance 1940-1945*. Brussel: La Renaissance du Livre, 1968.

diverse soorten verzet die er waren. Daartoe baseerde hij zich op de verschillende verzetsvormen die na de oorlog door de Belgische overheden erkend werden. Volgens Rudi Van Doorslaer, voormalig directeur van het Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (CegeSoma), is er een grote beperking aan het boek: de auteur gaat uit van een soort 'mythische eenheid' van het verzet, waardoor er geen aandacht is voor de diverse achtergronden, motivaties, ideologieën, ... die het Belgische verzet kenmerkten.¹³ In 1967 werd CegeSoma opgericht, dat een belangrijke rol had en heeft in het onderzoek naar WO II.

Algemeen kan gesteld worden dat lange tijd de 'goed-versus-slecht'-scheidingslijn de Belgische historiografie omtrent WO II domineerde. Daarnaast waren de bronnen, zeker wat betreft de collaboratie en het verzet, in grote mate ontoegankelijk. In 1971 brachten José Gotovitch, voormalig directeur van het CegeSoma, en Jules Gérard-Libois hun boek *L'an 40. La Belgique Occupée* uit. In dit werk plaatsten de onderzoekers de bezettingsperiode in een bredere maatschappelijke context. Het boek was de aanzet voor een hele reeks artikelen en andere publicaties, die geleidelijk aan de taboes die op geschiedschrijving van WO II rustten (en rusten) doorbraken.¹⁴ Niet enkel de geschreven literatuur hielp bij het doorbreken van deze taboes, maar ook diverse programma's en documentaires op tv en radio. Een van de bekendste voorbeelden hiervan is *De Nieuwe Orde* van Maurice De Wilde. Voor deze reeks interviewde Maurice De Wilde heel wat personen die gedurende WO II iets te maken hadden met verzet, collaboratie, de militaire strijd zelf, ... Een van de bekendste voorbeelden hiervan is Léon Degrelle, de leider van het toenmalige fascistische REX. Hoewel zowel de inhoud als zijn manier van ondervragen heel wat stof deed opwaaien, doorbrak Maurice De Wilde (on)bewust in grote mate de tegenstelling tussen verzet en collaboratie.¹⁵ In de reeks *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, die uitgegeven werd eind de jaren '80 begin de jaren '90, werd deze tegenstelling (en bij uitbreiding nog andere taboes) nog verder in vraag gesteld. Zo plaatsten Rudi Van Doorslaer, Herman Van De Vijver en Etienne Verhoeyen in deel zes van deze reeks de diverse verzetsbewegingen binnen hun eigen sociale en politieke context. Ze verklaarden de oorsprong en evolutie van het verzet binnen de bredere tijdscontext en zagen het niet louter als een reactie op de bezetting. Het is dankzij deze media-aandacht dat er in de wetenschappelijke wereld geen taboes meer rusten op de studie naar WO II.¹⁶ In de maatschappij daarentegen, blijven onderwerpen zoals repressie, collaboratie en verzet gevoelige thema's en kunnen ze op sommige momenten de gemoederen doen oplaaien. Een recent voorbeeld hiervan is de commotie die ontstond na uitspraken van prof. Jan Tollenaere in het Canvas-programma "Kinderen van de collaboratie".¹⁷ Vandaag staat het onderzoek naar WO II al behoorlijk ver en geleidelijk aan worden alle aspecten van het conflict bestudeerd. Dit resulteerde ook in een aantal overzichtswerken zoals *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*.¹⁸ In 2019 werd naar aanleiding van een tentoonstelling in Brussel ook het overzichtswerk *België 1940-1945: Oorlog, bezetting en bevrijding*

¹³ Rudi Van Doorslaer, "De Tweede Wereldoorlog," in *Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente? Deel 1: 19^e en 20ste eeuw*, ed. Jan Art et al. (Gent: Stichting Mens en Cultuur, 1993): 301.

¹⁴ Van Doorslaer, "De Tweede Wereldoorlog," 301-2.

¹⁵ Van Doorslaer, "De Tweede Wereldoorlog," 303.

¹⁶ Van Doorslaer, "De Tweede Wereldoorlog," 303.

¹⁷ "Joodse gemeenschap "geschokt" over uitspraken in Canvas-programma 'Kinderen van de collaboratie'," De Gazet van Antwerpen, geraadpleegd 05.08.2019, https://www.gva.be/cnt/dmf20171215_03244873/joodse-gemeenschap-geschokt-over-uitspraken-in-canvas-programma-kinderen-van-de-collaboratie.

¹⁸ Van Den Wijngaert, Mark, Bruno De Wever, Fabrice Maerten, Dirk Luyten, Patrick Nefors, Luc Vandeweyer en Marnix Beyen. *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*. Antwerpen: Standaard Uitgeverij, 2004.

uitgegeven.¹⁹ Wat specifiek het verzet betreft, zal in de lente van 2020 in het CegeSoma een bronnengids over het verzet verschijnen, wat een eerste echt basiswerk over het verzet in België moet worden.

De geschiedenis van WO II is ook al door heel wat lokale historici en heemkundige kringen bestudeerd. Veelal staan hier de militaire gebeurtenissen centraal.²⁰ In 1993 schreef Rudi van Doorslaer: “De Belgische administratie, en zelfs het verzet, met uitzondering misschien voor het conservatief georiënteerde Geheim Leger ... komen al evenmin veel aan bod.”²¹ Over het Geheim Leger verscheen in 1986 overigens een basiswerk, geschreven door Henri Bernard.²² De afgelopen jaren echter is de aandacht voor het verzet op lokaal vlak sterk toegenomen, wat resulteerde in heel wat masterproeven die dat lokale verzet als onderwerp hadden. Hierbij gaat het dan zowel om grotere steden en gemeenten (zoals bijvoorbeeld Oostende²³ en Lier²⁴) als om kleinere dorpen (zoals bijvoorbeeld Bottelare²⁵). Vaak staat hierin de erkenning van de verzetsstrijders binnen de lokale context centraal.²⁶

1.2. Vraagstelling

Bij heel wat lokale studies ligt de focus voornamelijk op wat er binnen de grenzen van de bestudeerde gemeente of regio gebeurd is. In huidig onderzoek is het eerder de bedoeling om na te gaan in hoeverre de Groot-Oosterzeelse verzetskern zich binnen en buiten de grenzen van de gemeente ontwikkeld heeft en zijn verzetsacties ontplooid. Deze studie over het Geheim Leger in Oosterzele wil op deze manier bijdragen tot het onderzoek naar hoe lokaal het verzet in Vlaanderen was tijdens WO II. De volgende verzetsstrijders worden tot de Groot-Oosterzeelse verzetskern van het Geheim Leger gerekend:

1. Personen afkomstig uit Groot-Oosterzele en aangeworven door iemand uit Groot-Oosterzele;
2. Personen afkomstig uit Groot-Oosterzele en aangeworven door iemand van buiten Groot-Oosterzele;
3. Personen afkomstig van buiten Groot-Oosterzele en aangeworven door iemand uit Groot-Oosterzele.

De verzetsdaden die voor dit onderzoek in aanmerking komen zijn:

1. Verzetsdaden gepleegd door de Groot-Oosterzeelse verzetskern in Groot-Oosterzele;

¹⁹ Devos, Wannes en Kevin Gony, eds. *België 1940-1945: oorlog, bezetting en bevrijding*. Tielt: Uitgeverij Lannoo, 2019.

²⁰ Van Doorslaer, “De Tweede Wereldoorlog,” 307.

²¹ Van Doorslaer, “De Tweede Wereldoorlog,” 307 - 8.

²² Bernard, Henri. *L’armée Secrète, 1940-1944*. Gembloux: Duculot, 1986.

Nederlandstalige versie: Vuylsteke, T., M. Herman, V. Marquet en Henri Bernard. *Het Geheim Leger, 1940-1944*. Gent: Verbeke, 1986.

²³ Delaere, Xavier. “Het verzet te Oostende tijdens WO II: een bijdrage tot de geschiedenis van de verzetsgroeperingen in België met een blik op hun na-oorlogse ontwikkeling.” Masterproef, Universiteit Gent, 1994.

²⁴ Scheers, Julie. “Het verzet in Lier tijdens Wereldoorlog II.” Masterproef, Universiteit Gent, 2009.

²⁵ Duportail, Patrick. “Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee: topografische analyse van het verzet: studie van het dagelijks leven; waardenonderzoek.” Masterproef, Universiteit Gent, 1995.

²⁶ Aerts en De Wever, “Het verzet in de publieke herinnering,” 79.

2. Verzetsdaden gepleegd door de Groot-Oosterzeelse verzetskern buiten Groot-Oosterzele;
3. Verzetsdaden gepleegd door andere verzetsstrijders van het Geheim Leger in Groot-Oosterzele.

Om de vraag “Hoe lokaal was de Groot-Oosterzeelse verzetskern van het Geheim Leger tijdens WO II?” te beantwoorden, zal in eerste instantie nagegaan worden hoe de Groot-Oosterzeelse verzetskern tot stand gekomen is en wie er bij betrokken was. Vervolgens zal geprobeerd worden om de groei en definitieve vormgeving van de verzetskern in kaart te brengen. Hierbij zal ook zijn plaats binnen de structuur van het Geheim Leger geschetst worden. Als volgende stap zullen de verschillende verzetsactiviteiten van de Groot-Oosterzeelse verzetskern onderzocht worden, waarbij niet alleen aandacht zal zijn voor wat ze gedaan hebben, maar ook voor de plaats waar deze acties zich afspeelden. Tot slot zullen in de mate van het mogelijke de verschillende structuren en netwerken van de Groot-Oosterzeelse verzetskern in kaart gebracht worden.

2. Structuur

In het eerste hoofdstuk wordt de methodologie besproken, waarbij voornamelijk aandacht is voor de gebruikte bronnen en hun vindplaatsen. Daarnaast wordt er ook dieper ingegaan op de begripsomschrijving in dit onderzoek. In het tweede hoofdstuk worden de zes gemeenten van Groot-Oosterzele kort voorgesteld. Vervolgens worden het algemene verloop van de Achttiendaagse veldtocht en de gebeurtenissen in Groot-Oosterzele tijdens deze periode besproken. Tot slot wordt in dit hoofdstuk het dagelijkse leven tijdens de bezetting geschetst. Vanaf het derde hoofdstuk wordt gefocust op het verzet. Eerst worden de algemene kenmerken en de verschillende verzetsvormen en -groeperingen besproken, met extra aandacht voor het ontstaan van het Geheim Leger. Daarnaast wordt er ook dieper ingegaan op het Duitse repressieapparaat en de diverse diensten in Londen. Tot slot komt in dit hoofdstuk het ontstaan van de Groot-Oosterzeelse verzetskern uitgebreid aan bod. In het vierde hoofdstuk ligt de nadruk op het verzet in de periode 1942-1944, de periode waarin het verzet echt in actie kwam. Eerst wordt de geschiedenis van het Geheim Leger verder uit de doeken gedaan. Vervolgens komt de groei en definitieve vormgeving van de Groot-Oosterzeelse verzetskern aan bod, waarna hun verschillende verzetsactiviteiten belicht worden. Ten slotte wordt in dit hoofdstuk nog verder ingegaan op de Duitse repressie en de gevolgen ervan voor de Groot-Oosterzeelse verzetskern. In het vijfde hoofdstuk ligt de focus op de bevrijding en de mobilisatie en op de rol die de Groot-Oosterzeelse verzetskern hierin speelde. Daarnaast is er ook aandacht voor de nasleep van de oorlog in de gemeente. In het zesde hoofdstuk wordt tot slot dieper ingegaan op de verschillende netwerken en structuren die de verzetskern vorm gegeven hebben.

Hoofdstuk 1: Methodologie

1. Werkwijze

Het eerste belangrijk moment en tevens het startpunt van dit onderzoek werd mij aangereikt door de heer Marc Verschooris. Hij deed al uitgebreid onderzoek naar de aanslag in de Papegaaistraat²⁷ (de bevrijding van Albert Mélot) en de daaraan voorafgaande parachutage te Velzeke. Tijdens deze parachutage speelde de Groot-Oosterzeelse verzetskern van het Geheim Leger (en meer specifiek voornamelijk die van Balegem) een aanzienlijke rol. Hierdoor beschikt hij reeds over behoorlijk wat bronnenmateriaal en gegevens betreffende het verzet in Groot-Oosterzele, zonder dit echter diepgaand geanalyseerd te hebben. Het belangrijkste waren vijf lijsten (vier van Oosterzele zelf en een van Landskouter) met namen van mogelijke verzetsstrijders, opgesteld door een zekere dr. Raphaël Schotte.²⁸ Deze lijsten vormden het uitgangspunt voor de huidige studie, waarna aan de hand van diverse bronnen (waarover in het volgende deel meer uitleg) de geboortedata van deze personen konden achterhaald worden. Met deze informatie was het mogelijk om, indien deze personen dat hadden, de erkenningsdossiers, de door het Geheim Leger opgestelde dossiers en de persoonlijke militaire dossiers op te vragen. In deze dossiers was er nieuwe informatie te vinden over welke verzetsacties zij ondernamen en wie erbij betrokken was. Op die manier doken nieuwe namen op en ook van deze personen konden opnieuw de diverse dossiers aangevraagd worden. Uiteindelijk was het op deze manier mogelijk om min of meer in kaart te brengen welke personen deel uitmaakten van de Groot-Oosterzeelse verzetskern van het Geheim Leger. Deze informatie werd verder aangevuld met andere bronnen en archieven.

Een tweede belangrijk ‘moment’ in het onderzoeksproces was een oproep, gelanceerd via sociale media en het tijdschrift van de Heemkundige Genootschap Land van Rode. Via deze oproep werd op zoek gegaan naar verhalen over WO II en het verzet in Groot-Oosterzele, naar eventueel bronnenmateriaal en naar personen of organisaties die reeds onderzoek gedaan hadden over deze thematiek. De reacties op deze oproep waren enorm, waardoor er heel wat informatie, tips, verhalen ... binnenkwamen en waardoor er contact kon gelegd worden met diverse personen die hier op een of andere manier al in beperkte mate onderzoek naar gedaan hadden. Via deze weg werden ook de contactgegevens van nabestaanden van voormalige verzetsstrijders verzameld, die op hun beurt opnieuw inlichtingen konden geven. Tot slot gaven heel wat mensen aan dat ze het noodzakelijk vinden dat iemand hier onderzoek naar doet. Dit was dan ook een grote motivatie doorheen het onderzoeks- en schrijfproces.

De gevonden informatie werd vervolgens verwerkt met behulp van secundaire literatuur en eigen analyses.

²⁷ Verschooris, Marc. *De papegaaï is geschoten : de bevrijding van Martin Gent 15 Juli 1944 bij het verzetswerk van Jozef Speeckaert (1907-1945)*. Gent: Snoeck-Ducaju, 1994.

In september 2019 zal een herwerkte versie van dit boek uitgegeven worden.

²⁸ “Lijsten van verzetslui per gemeente opgemaakt eind 1944,” archief dr. Raphaël Schotte (1899-1987), collectie Marc Verschooris.

2. Bronnenbespreking

Het onderzoek is bijna uitsluitend gebaseerd op geschreven bronnen. Dit is het logische gevolg van het feit dat de gebeurtenissen die onderwerp zijn van deze thesis reeds 75 jaar geleden hebben plaatsgevonden. Hierdoor is het moeilijk om nabestaanden te vinden die er iets over weten, laat staan ooggetuigen. Desondanks is het toch gelukt om enkele personen te vinden die bepaalde gebeurtenissen bewust hebben meegemaakt. Eerst zal dieper ingegaan worden op de geschreven bronnen en daarna volgt een bespreking van de mondelinge bronnen die in heel beperkte mate gebruikt zijn.

2.1. Geschreven bronnen

Om een idee te krijgen over welke geschreven bronnen geschikt zijn voor een lokaal onderzoek naar het verzet, is enerzijds het omvangrijke werk *Bronnen voor de geschiedenis van het hedendaagse België, 19^e-21^e eeuw*²⁹ geraadpleegd. Anderzijds zijn diverse eerder verschenen thesissen over lokaal verzet geraadpleegd. In totaal waren drie thesissen van groot belang: twee lokale studies over het verzet in Bottelare³⁰ en Merelbeke³¹ en een derde thesis over de geschiedenis van Zone III³² van het Geheim Leger, waarvan Groot-Oosterzele deel uitmaakte. Deze studies waren niet enkel interessant op het vlak van bronnengebruik, maar ook inhoudelijk boden ze heel wat informatie. De zoektocht naar geschreven bronnenmateriaal kan in twee grote delen opgesplitst worden: enerzijds bronnen die informatie konden verschaffen over het verzet, de verzetsstrijders, hun acties ... anderzijds bronnen die meer konden vertellen over de geschiedenis van Groot-Oosterzele vóór en tijdens WO II.

2.1.1. Bronnen over het verzet

De meeste bronnen over het verzet waren te vinden in het **Ministerie van Defensie, centrale dienst van het stamboek, Kwartier Koningin Elisabeth** te Evere. Hier bevinden zich de persoonlijke militaire dossiers, de dossiers die opgesteld werden door het Geheim Leger zelf en de erkenningsdossiers. In al deze dossiers was er eerst en vooral persoonlijke informatie te vinden over de diverse verzetsstrijders (beroep, burgerlijke stand, kinderen, ...). Daarnaast stond in de dossiers van het Geheim Leger en de erkenningsdossiers wanneer een verzetsstrijder toegetreden is tot het Geheim Leger, welke acties hij ondernomen heeft, met wie hij dit gedaan heeft, door wie hij aangeworven is en wie hij zelf aangeworven heeft. Hierdoor was het mogelijk om de structuur en de hiërarchie van de Groot-Oosterzeelse verzetskern te achterhalen. Tot slot bevindt zich hier ook het archief van het Geheim Leger zelf. Hier was informatie te vinden over de geschiedenis van het Geheim Leger in het algemeen, de structuur van de verzetsorganisatie, sabotageacties, de bevrijding, de demobilisatie, ... Het enige

²⁹ Van den Eeckhout, Patricia en Guy Vanthemsche. *Bronnen voor de studie van het hedendaagse België, 19e – 21e Eeuw*. Derde herziene en uitgebreide uitgave Brussel: Koninklijke commissie voor geschiedenis.

³⁰ Duportail, Patrick. "Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee: topografische analyse van het verzet: studie van het dagelijks leven; waardenonderzoek." Masterproef, Universiteit Gent, 1995.

³¹ Verhaegen, Marie-Pierre. "Merelbeke in de oorlog: analyse en situering van het verzet in een plattelandsgemeente 1940-1944." Masterproef, Universiteit Gent, 1990.

³² Huibrechts, Marion. "Het Geheim Leger Zone III sektor Gent: een bijdrage tot de geschiedenis van het verzet in België 1940-1944." Masterproef, Universiteit Gent, 1983.

nadeel was de lange wachttijd (ongeveer een maand) voor het mogelijk was om de dossiers te raadplegen.

De tweede belangrijke archiefinstelling met betrekking tot het verzet was het **Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (CegeSoma)** te Brussel. Deze instelling is het kenniscentrum bij uitstek voor de geschiedenis en conflicten van de 20^e eeuw.³³ Hier kon het persoonlijke archief van Jean Boogaerts geraadpleegd worden, de leider van het schuiloord waarvan Groot-Oosterzele deel uitmaakte. Naast algemene informatie over het schuiloord, bevonden zich in dit persoonlijke archief ook lijsten met namen van mogelijke verzetsstrijders, hun geboortedatum, hoelang ze in het verzet zaten, ... Op basis hiervan was het mogelijk om dossiers aan te vragen in bovenstaande instelling. Er waren ook fiches aanwezig met een korte beschrijving van welke verzetsacties bepaalde personen gepleegd hebben. Dit kon dan vergeleken worden met wat er in de erkenningsdossiers en de dossiers van het Geheim Leger stond. Vervolgens was het mogelijk om in het CegeSoma ook het tijdschrift *Pygmalion* raadplegen, uitgegeven door het Geheim Leger. In dit tijdschrift verschenen artikelen over diverse onderwerpen, zoals bijvoorbeeld de geschiedenis van het Geheim Leger, de meest vooraanstaande figuren of de belangrijkste acties. Door middel van een kritische benadering was het mogelijk om hier informatie uit te halen. Tot slot bevindt zich ook een deel van het naoorlogse archief van het Geheim Leger in het CegeSoma.

Een derde en laatste instelling was de **Dienst Archief Oorlogsslachtoffers** te Brussel. Hier worden de individuele dossiers bewaard van politieke gevangenen, gedeporteerden, werkweigeraars, ...³⁴ De bruikbare informatie was hier eerder schaars. Het aantal personen uit de Groot-Oosterzeelse verzetskern met een dossier is heel beperkt. Toch was er wel relevante informatie te vinden in de enkele dossiers van werkweigeraars uit Oosterzele.

2.1.2. *Bronnen over de gemeente*

Bronnen met betrekking tot de geschiedenis van Groot-Oosterzele vóór en tijdens WO II waren een stuk moeilijker te vinden dan bronnenmateriaal over het verzet.

In eerste instantie werd geprobeerd om aan de hand van kranten, zoals bijvoorbeeld de *Beiaard* (te raadplegen in het **Rijksarchief te Leuven**), de vooroorlogse socio-economische en politieke situatie te schetsen. Maar al snel bleek dat er in deze kranten weinig tot geen relevante informatie te vinden was.

Vervolgens werd uiteindelijk, na een lange bureaucratische weg, toegang gegeven tot het **Gemeentearchief van Oosterzele**. In het archief bevindt zich echter weinig bronnenmateriaal met betrekking tot de periode 1935-1945. Enkele archiefbestanden, zoals bijvoorbeeld de briefwisseling tussen het gemeentebestuur van Balegem en Scheldewindeke met de Duitse bezetter, leverden interessante informatie op. Daarnaast waren er voor de gemeenten Gijzenzele, Scheldewindeke en Balegem lijsten te vinden van personen die een aanvraag hadden ingediend om een vergoeding te

³³ "Over het CegeSoma," website CegeSoma, geraadpleegd 22.07.2019, http://www.cegesoma.be/cms/mission_nl.php.

³⁴ Patrick Duportail, "Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee: topografische analyse van het verzet: studie van het dagelijks leven; waardenonderzoek" (masterproef, Universiteit Gent, 1995), 28.

verkrijgen voor geleden oorlogsschade in mei 1940. Door de late toegang tot het archief was het echter niet mogelijk om alles grondig door te nemen.

Tot slot was het wel mogelijk om in zekere mate de politieke situatie in kaart te brengen aan de hand van stukken uit het archief van de Tweede Afdeling van het Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, dat zich in het **Rijksarchief te Gent** bevindt. Hier was informatie te vinden over wie op welke lijst stond, hoeveel stemmen ze kregen, de processen-verbalen die naar aanleiding van de verkiezingen opgesteld werden, ... Het is echter belangrijk mee te geven dat de politiek in plattelandsgemeenten, zoals in de zes deelgemeenten van Groot-Oosterzele, gedomineerd werd door tradities, familieruzies of conflicten tussen verschillende personen.³⁵ Aangezien er nog weinig mensen zijn die deze periode hebben meegemaakt, is het moeilijk om te achterhalen wat er precies leefde in de vooroorlogse Groot-Oosterzeelse politiek. Het was bijgevolg voor dit onderzoek ook niet mogelijk om het politieke profiel van de verschillende verzetsstrijders te achterhalen. Er zal wel aandacht zijn voor de naoorlogse politiek, omdat daar de invloed van de gebeurtenissen die zich hebben afgespeeld tijdens WO II duidelijk zichtbaar zijn.

Door een gebrek aan bronnen is het dus moeilijk om de vooroorlogse periode en de bezettingsperiode van Oosterzele te schetsen. De meeste informatie die doorheen deze thesis aan bod komt, is afkomstig uit secundaire literatuur.

2.2. Mondelinge bronnen

Voor deze thesis is in heel beperkte mate gebruik gemaakt van de mondelinge geschiedenis. Meer bepaald zijn een aantal interviews afgenomen, waarvan er voor dit onderzoek drie gebruikt werden. Twee interviews vonden plaats met nabestaanden van de eerste generatie, die zelf nog enkele herinneringen hebben aan WO II en één interview vond plaats met een voormalige werkweigeraar en zijn zoon. Deze interviews leverden extra informatie op en konden getoetst worden aan de informatie die via het diverse bronnenmateriaal verzameld was. Bovendien was het aan de hand van deze interviews mogelijk om de relaties tussen de verzetsstrijders onderling bloot te leggen. Deze interviews zijn echter niet gebruikt als eersterangs informatiebron, maar enkel als een aanvulling op de geschreven bronnen. Tot slot boden een aantal informele gesprekken inzichten in de onderlinge verhoudingen binnen de Groot-Oosterzeelse verzetskern.

3. Definiëring van de begrippen

In dit laatste deel van het eerste hoofdstuk worden de verschillende termen en begrippen die doorheen deze thesis gehanteerd zullen worden, kort verduidelijkt.

Eerst en vooral zal de gangbare term 'verzet' gebruikt worden om te verwijzen naar alle acties van de bezette bevolking die gericht waren tegen de Duitse bezetter. Dit begrip zal later in deze thesis nog uitgebreider aan bod komen, waarbij aandacht zal zijn voor de definiëring op basis van de diverse besluitwetten betreffende de erkenning van diverse vormen van het verzet. De term 'weerstand' zal

³⁵ Eline Van Bever, "Studie van het machtverwervingsproces op lokaal vlak in oosterzele 1946 2006" (Masterproef, Universiteit Gent, 2007), 86.

enkel gebruikt worden in citaten of uitspraken. Indien de collaboratie aan bod komt, zal de term 'collaborateurs' gehanteerd worden in plaats van 'incivieken'. Dit omwille van het feit dat 'collaborateurs' vandaag de dag de meest gangbare term is.

Sinds de fusie van 1977 bestaat de gemeente Groot-Oosterzele uit zes gemeenten: Oosterzele, Balegem, Landskouter, Gijzenzele, Moortsele en Scheldewindeke. Tijdens WO II waren dit echter nog zes autonome gemeenten met een eigen gemeentebestuur. Wanneer naar alle zes de gemeenten samen verwezen wordt, zal omwille van de duidelijkheid de term Groot-Oosterzele gebruikt worden. Indien het om de gemeente Oosterzele zelf gaat, zal zoals bij de andere gemeenten gewoon de naam van de gemeente, namelijk Oosterzele, gebruikt worden.

Hoewel het 'Geheim Leger' pas in juni 1944 deze naam officieel aannam³⁶, zal deze term gebruikt worden om te verwijzen naar deze verzetsorganisatie op elk moment van haar bestaan, dus ook wanneer ze onder een andere naam, zoals bijvoorbeeld het 'Belgisch Legioen', bestond. De andere benamingen zullen enkel gebruikt worden wanneer de geschiedenis van het Geheim Leger aan bod komt.

De term 'verzetsstrijder(s)' zal gebruikt worden om te verwijzen naar personen die deel uitmaakten van het verzet. Er is voor deze term gekozen omdat deze studie zich toespitst op het gewapende verzet, waarbij het de gewoonte is om deze te benoemen als verzetsstrijders.

Tot slot zal, om te verwijzen naar het verzet in Groot-Oosterzele, de term 'de Groot-Oosterzeelse verzetskern' gebruikt worden, in plaats van 'het Groot-Oosterzeelse verzet'. De reden hiervoor is dat de laatste term de indruk wekt dat het verzet in Groot-Oosterzele een autonome entiteit was, waarvan de actieradius beperkt is tot de grenzen van de gemeente. De eerste term geeft meer de notie dat het een onderdeel was van een groter geheel. De Groot-Oosterzeelse verzetskern omvat de verschillende mensen uit Oosterzele die actief waren in het verzet, maar van wie het actieterrein de grenzen van de gemeente oversteeg.

³⁶ Fabrice Maerten, "Het Geheim Leger," Belgiumwwii, geraadpleegd 21.07.2019, <https://www.belgiumwwii.be/nl/belgie-in-oorlog/artikels/het-geheim-leger.html>.

Hoofdstuk 2: Groot-Oosterzele in mei 1940

1. Voorstelling van de gemeenten

Groot-Oosterzele bevindt zich in de provincie Oost-Vlaanderen, een twintigtal kilometer ten zuiden van Gent (bijlage 1). Vandaag bestaat Groot-Oosterzele uit zes deelgemeenten: in het noorden situeren zich de drie kleinere gemeenten, namelijk Landskouer, Gijzenzele en Moortsele, terwijl in het zuiden de grotere gemeenten Oosterzele, Balegem en Scheldewindeke gelegen zijn. Groot-Oosterzele ligt vlakbij de spoorlijn Geraardsbergen-Zottegem-Gent, een spoorlijn die hier ook tijdens WO II reeds lag. Heden telt Groot-Oosterzele een 13 000-tal inwoners. De gemeenten zijn gelegen aan de rand van de Vlaamse Ardennen en maken deel uit van het Land van Rode. In de tweede bijlage is een kaart te vinden met daarop de zes deelgemeenten, de ligging ten opzichte van elkaar en de buurgemeenten. Omdat, zoals later uit deze thesis zal blijken, er behoorlijk wat banden waren tussen de Groot-Oosterzeelse verzetskern en de naburige gemeenten, volgt hierna een lijst per gemeente met haar buurgemeenten. De gemeenten staan gerangschikt van groot naar klein volgens oppervlakte (km²)³⁷:

Balegem (12,03): In het noorden ligt Oosterzele, in het oosten Sint-Lievens-Houtem en Elene, in het zuiden Velzeke, in het westen Scheldewindeke.³⁸

Scheldewindeke (11,84): In het noorden liggen Moortsele en Oosterzele, in het oosten grenst het aan Balegem, in het zuiden aan Dikkelvenne, in het westen aan Baaigem, Munte en Velzeke.³⁹

Oosterzele (11,76): In het noorden liggen Moortsele, Landskouer, Gijzenzele en Wetteren, in het oosten Westrem, Bavegem en Letterhoutem en in het zuiden Balegem, Scheldewindeke en Sint-Lievens-Houtem.⁴⁰

Moortsele (3,65): In het noorden liggen Bottelare en Lemberge, in het oosten Landskouer, in het zuiden Oosterzele en in het westen Munte en Scheldewindeke.⁴¹

Landskouer (1,96): In het noorden liggen Gontrode en Lemberge, in het oosten Gijzenzele, in het zuiden Oosterzele en in het westen Moortsele.⁴²

³⁷ De oppervlaktes zijn gehaald uit volgend werk: Omer Vandeputte en Filip Devos, *Oost-Vlaanderen – erfgoedbibliotheek van de Belgische gemeenten* (Tielt: Lannoo, 2008), 315-22.

³⁸ “Algemene kaart met de gemeenten die behoren tot het ‘Land van Rode’,” Land van Rode, geraadpleegd 24.07.2019, <http://www.landvanrode.be/gemeenten.htm>.

³⁹ Frans De Potter en Jan Broekcaert, *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen. 1e reeks: Arrondissement Gent, 6: Olsene, Oostakker, Oosterzele, Oostwinkel, Petegem, De Pinte, Poeke, Poelsele, Ronsele, Schelderode, Scheldewindeke, Semerzake, Sleidinge, Ursel, Vinderhouten* (Gent: Annot-Braeckman, 1864-1870), Hoofdstuk Oosterzele, 1.

⁴⁰ Frans De Potter en Jan Broekcaert, *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen. 1e reeks: Arrondissement Gent, 6*, hoofdstuk Scheldewindeke, 1.

⁴¹ Frans De Potter en Jan Broekcaert, *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen. 1e reeks: Arrondissement Gent, 5: Merelbeke, Merendre, Moerbeke, Moortzele, Munte, Nazareth en Nevele* (Gent: Annot-Braeckman, 1864-1870), Hoofdstuk Moortsele, 1.

⁴² Frans De Potter en Jan Broekcaert, *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen. 1e reeks: Arrondissement Gent, 3: Gaver, Gentbrugge, Gontrode, Gijzenzele, Gottem, Grammene, Hansbeke, Heusden, Knesselare, Sint-Martens-Laathem, Landegem, Landskouer* (Gent: Annot-Braeckman, 1864-1870), Hoofdstuk Landskouer, 1.

Gijzenzele (1,87): In het noorden ligt Melle, in het oosten Wetteren, in het zuiden Oosterzele en in het westen Landskouter en Gontrode.⁴³

Hoewel er al heel wat geschreven is over deze gemeenten (onder meer in boekvorm, maar ook in lokale tijdschriften), bestaat er weinig literatuur over de socio-economische situatie in Groot-Oosterzele tijdens de vooroorlogse periode (1935-1940). Dit is in grote mate te wijten aan een gebrek aan bronnen. Er is wel al behoorlijk wat onderzoek gedaan naar de middeleeuwse en vroegmoderne periode, maar dit gaat te ver terug in de tijd voor dit onderzoek. Daarom zal er in dit onderzoek geen apart deel besteed worden aan de vooroorlogse periode. Indien er in deze periode toch iets gebeurd is, dat relevant is voor dit onderzoek, zal dit doorheen de tekst behandeld worden.

Toch is het mogelijk om een aantal algemene kenmerken en karaktertrekken van Groot-Oosterzele tijdens de vooroorlogse periode te bespreken. Om te beginnen werd, zoals eerder aangegeven, de politiek gedomineerd door tradities en persoonlijke of familiale vetes en conflicten. Dit heeft tot gevolg dat het moeilijk is om een ideologie toe te kennen aan een welbepaalde lijst (van partijen was niet echt sprake)⁴⁴. Dit wil niet zeggen dat ideologie volledig afwezig was. Een voorbeeld hiervan is te vinden in Balegem, waar lijst 1 (familie De Prijck) eerder liberaal was en lijst 2 (familie Baele) eerder katholiekgezind.⁴⁵ Deze vetes konden een sterke polarisering met zich meedragen, waardoor elke lijst vaak een eigen sterke achterban had. Bijgevolg konden lokale machtsfiguren langere tijd de burgemeesterssjerp in handen houden. Soms ontstonden er echte politieke dynastieën, waarbij het burgemeesterschap van vader op zoon overging. Dit was onder meer het geval met de familie Van de Velde te Landskouter.⁴⁶

Op economisch gebied speelde de landbouw een belangrijke rol. De meeste boeren hadden een gemengd bedrijf, waarbij ze zowel aan landbouw als aan veeteelt deden. Er waren in Groot-Oosterzele ook heel wat windmolens om het talrijke graan tot meel te malen.⁴⁷ Zoals later zal blijken, waren een aantal verzetsstrijders uit de Groot-Oosterzeelse verzetskern landbouwers. Daarnaast waren er ook een aantal succesvolle lokale ondernemingen, zoals bijvoorbeeld de boomkwekerij van de familie De Moor uit Oosterzele. In de jaren '30 bestond het bedrijf uit een tweetal hectaren, waarna het uitgroeide tot een bedrijf van 40 hectaren.⁴⁸ Tot slot werd Groot-Oosterzele gekenmerkt door een laag bevolkingsaantal.

De inwoners hadden voldoende mogelijkheid tot ontspanning en sociaal contact. Eerst en vooral had (en heeft) elke gemeente haar eigen kermissen en feestdagen. Daarnaast waren er ook diverse

⁴³ Frans De Potter en Jan Broekcaert, *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen. 1e reeks: Arrondissement Gent, 3*, Hoofdstuk Gijzenzele, 1.

⁴⁴ Van Bever, "*Studie van het machtverwervingsproces*," 86.

⁴⁵ Gesprek met Marcel Pien, voormalig burgemeester van Balegem.

⁴⁶ Van Bever, "*Studie van het machtverwervingsproces*," 86.

⁴⁷ Gemeente Oosterzele – Dienst Toerisme en VVV de Heerlijkheid Oosterzele, infobrochure Oosterzele – deel 2, s.d., 8.

⁴⁸ "Edmond en Richard De Moor, boomkwekers, Oosterzele, jaren 1930-1950," Erfgoedbank Land Van Rode, geraadpleegd 24.07.2019, <http://erfgoedbanklandvanrode.be/edmond-en-richard-de-moor-boomkwekers-oosterzele-jaren-1930-1950>.

verenigingen zoals een toneelvereniging in Balegem⁴⁹ of de voetbalvereniging 'Sparta Gijzenzele'⁵⁰. Vervolgens waren er bijvoorbeeld in Gijzenzele ook herbergen en dergelijke. Een laatste voorbeeld zijn de diverse oud-strijdersbonden, opgericht na de Eerste Wereldoorlog. Via zulke organisaties kwamen mensen ook in contact met elkaar.

Tot slot is er het religieuze aspect. Elke gemeente uit Groot-Oosterzele had haar eigen kerk, die letterlijk en figuurlijk een centrale plaats had in de gemeenschap. Letterlijk in de zin dat de kerken meestal in het centrum van de gemeenten staan, waardoor de mensen 'onder' de kerktoren leven. Daarnaast vervulde de kerk ook een sociale functie. Zo bracht ze iedere zondag de mensen samen voor de misviering en zorgde ze voor een zekere structuur in het dagelijkse leven door middel van de klokken die op regelmatige tijdstippen luiden. Vervolgens had elke gemeente een of meer kloostergemeenschappen, die ook vaak een belangrijke rol speelden in het lokale onderwijs (naast de gemeentescholen).⁵¹ Over de rol van deze kloostergemeenschappen gedurende de oorlogsperiode is echter weinig geweten.

Er kan geconcludeerd worden dat al deze kenmerken voldoen aan het klassieke beeld van een plattelandsgemeente. Bijgevolg wil deze thesis bijdragen tot het onderzoek naar het verzet op het platteland in Vlaanderen.

2. De Achttiendaagse veldtocht

2.1. Algemeen

Vanaf september 1939 tot aan het begin van de Achttiendaagse veldtocht, kwam België terecht in een schemeroorlog. Hoewel België zich probeerde vast te klampen aan haar neutraliteit, hield het de acties van Duitsland nauwlettend in de gaten en bereidde het zich voor op een mogelijke oorlog.⁵² Uiteindelijk was het zo ver: op 10 mei 1940 vielen de Duitse troepen België binnen. Al snel bleek dat het Belgische leger niet opgewassen was tegen de overmacht van de Duitsers. De Duitse luchtlandingstroepen veroverden al snel het zogenaamd 'oninneembare' fort van Eben-Emael en de bruggen over het Albertkanaal. Hierdoor konden de Duitse tanks het Albertkanaal oversteken en via Haspengouw doorstoten naar het centrum van het land.⁵³ Als gevolg hiervan beslisten de Belgische generaals om de Albertkanaal-Maaslinie op te geven, waardoor het Duitse leger nog sneller kon doorstoten. De verovering van het fort van Eben-Emael was niet enkel een voorbeeld van de efficiënte Duitse tactiek, maar het had ook een sterke psychologische en propagandistische dimensie.⁵⁴ Deze snelle opmars zorgde ervoor dat de Belgische moraal al snel daalde en dat heel wat soldaten, nog voor ze oog in oog met de Duitsers hadden gestaan, hun wapens in rivieren of grachten gooiden. Ondanks het blijvende verzet van een aantal Belgische militaire eenheden en de hulp van het Britse en Franse

⁴⁹ "Toneelspelers, zaal de Vos, Balegem, kort voor WO II," Erfgoedbank Land Van Rode, geraadpleegd 24.07.2019, <http://erfgoedbanklandvanrode.be/toneelspelers-zaal-de-vos-balegem-kort-voor-wo-ii>.

⁵⁰ "Uit het Gijzels fotoboek," *De Gazet van Gijzel* 5, nr. 2 (2015): 8-9.

⁵¹ De Smet, Lucien, Dirk de Ganck, Lieve Van Wassenhove, Lieve Vervust en Bianca De Mulder. *'Om de liefde Gods': een venster op het leven van de lokale kloostergemeenschappen in Oosterzele*. Gent: Pinguin, 2011.

⁵² Mark Van den Wijngaert et al, *België tijdens De Tweede Wereldoorlog* (Antwerpen: Standaard Uitgeverij, 2004), 12.

⁵³ Van den Wijngaert et al, *België*, 29-35.

⁵⁴ Luc De Vos en Frank Decat, *Mei 1940, van Albertkanaal tot Leie*, België in de Tweede Wereldoorlog 10 (Kapellen: DNB/Uitgeverij Pelckmans, 1990), 52.

leger, bleef het Belgische leger zich terugtrekken in noordelijke en noordwestelijke richting.⁵⁵ Uiteindelijk besliste het Algemeen Hoofdkwartier om halt te houden aan de stelling Antwerpen-Namen (de zogenaamde KW-linie) en vandaaruit de Duitse opmars te proberen stoppen. Vanaf 14 mei leverden de strijdende partijen hier slag. Vooral in de omgeving van Luik en Gembloers werd er hevig gevochten.⁵⁶ Het Belgische leger, met behulp van de andere geallieerde legers, slaagde erin om stand te houden, waardoor het vertrouwen opnieuw toenam. Maar op 16 mei kwam het bevel, wat op veel onbegrip kon rekenen, zich terug te trekken naar de Schelde en het kanaal Gent-Terneuzen (bijlage 3). Hierdoor kwamen Antwerpen en Brussel in handen van de Duitse bezetter.⁵⁷ Bijgevolg waren Gent en Brugge de enige Belgische grootsteden die nog niet in Duitse handen gevallen waren. Vanaf 20 mei werd vanuit Gent de verdediging van het Belgische grondgebied georganiseerd.⁵⁸ Maar een gebrek aan materiaal en het feit dat de stelling van Oost-Vlaanderen minder beschermd was, maakte het quasi onmogelijk om het Duitse leger te stoppen. De Duitsers kozen ervoor om niet in de buurt van het Kanaal Gent-Terneuzen aan te vallen, maar in de omgeving van de Schelde. Er werd onder meer zwaar gevochten in de omgeving van Kwatrecht en Gijzenzele, waarbij het aantal doden aan beide zijden zienderogen steeg.⁵⁹ Uiteindelijk kwam Gent op 23 mei in Duitse handen, waardoor het Belgische leger zich terugtrok naar de Leie en het afwateringskanaal, de laatste uitvalbasis.⁶⁰ Het werd een van de bloederigste confrontaties tussen de geallieerden en de Duitsers op het Belgisch grondgebied. Het was overigens voor vele Belgische soldaten de eerste maal dat ze in contact kwamen met de vijand, omdat ze zich voorheen enkel terugtrokken. Maar omdat het overgrote deel van het land bezet was en de koning niet wou dat het Belgische leger in het buitenland slag leverde, was er geen andere keuze meer dan de confrontatie ten volle aan te gaan. Vanaf de vroege ochtend van 24 mei leverden de strijdende partijen hevig slag.⁶¹ Tijdens deze laatste vier dagen kwamen 2500 soldaten om het leven.⁶² Ondanks de harde tegenstand van een aantal regimenten, vielen quasi alle Belgische verdedigingslijnes in handen van het Duitse leger. Uiteindelijk capituleerde het Belgische leger, met koning Leopold III aan het hoofd, op 28 mei en kwam er een einde aan wat later de Achttiendaagse veldtocht genoemd werd. De beperkte Belgische regering die naar Londen vluchtte, zette de strijd verder, waardoor het land zelf niet capituleerde.⁶³

2.2. Oosterzele tijdens de meidagen van 1940

Al rond de middag van 10 mei werd Groot-Oosterzele voor de eerste maal geconfronteerd met de nieuwe oorlog. De voorposten van het 7de Franse leger trokken langs de gemeenten Scheldewindeke en Oosterzele naar Kasterlee. Daarnaast hield in Scheldewindeke een troepentransport van de 4de Franse infanteriedivisie halt om zich tijdelijk in een aantal lokale kantonnementen tussen Gent en Uitbergen te vestigen. Het hoofdkwartier van deze divisie vestigde zich in Moortsele.⁶⁴ Maar al snel was er ook beweging in de tegengestelde richting: vluchtelingen uit het conflictgebied en de

⁵⁵ De Vos en Decat, *Mei 1940*, 57.

⁵⁶ De Vos en Decat, *Mei 1940*, 66.

⁵⁷ De Vos en Decat, *Mei 1940*, 70-1.

⁵⁸ De Vos en Decat, *Mei 1940*, 76.

⁵⁹ De Vos en Decat, *Mei 1940*, 76-7.

⁶⁰ De Vos en Decat, *Mei 1940*, 82.

⁶¹ De Vos en Decat, *Mei 1940*, 82-8.

⁶² De Vos en Decat, *Mei 1940*, 90.

⁶³ Van den Wijngaert et al, *België*, 35-7.

⁶⁴ De Vos en De Smet, *Oosterzele tijdens de wereldoorlogen*, 67-8.

Antwerpse Kempen trokken langs Groot-Oosterzele richting Frankrijk. Daarnaast trok op 16 mei de 4de Franse infanteriedivisie zich terug uit Groot-Oosterzele en trokken ook een aantal Franse colonnes voorbij op de steenweg. Later die dag kwam het Belgische leger aan en kregen ze de opdracht de talrijke bunkers in de omgeving, waarvan er vele tot op heden te bezichtigen zijn, en die deel uitmaakten van de versterkte linie van het bruggenhoofd Gent, te bemannen.⁶⁵ Op 19 mei nam het Belgische leger haar definitieve posities in, wachtende op de confrontatie met het Duitse leger.⁶⁶

In de voormiddag van 20 mei openden de voorposten te Gijzenzele het vuur op de naderende Duitse troepen, die dan reeds grote delen van Kwatrecht bezet hadden. Rond 15 uur was het duidelijk dat de vijand voor de versterkte linie stond, waardoor de gevechten in alle hevigheid losbarsten: de slag om Gijzenzele was nu echt begonnen. Maar ook in andere gemeenten van Groot-Oosterzele kwam het tot confrontaties. Zowel in Oosterzele als in Scheldewindeke werden er Duitse motorcyclisten hevig onder vuur genomen. Daarnaast voerde het Belgische leger op 20 en 21 mei doelgerichte bombardementen uit op Oosterzele en Scheldewindeke, met als doel de Duitse opmars te vertragen.⁶⁷ Zo werd onder meer de Spiegel te Scheldewindeke hard getroffen door de bombardementen. Dit blijkt uit het feit dat van de 22 dossiers met betrekking tot oorlogsschade die in het gemeentearchief aanwezig zijn, 10 dossiers afkomstig zijn van de Spiegel. In elk dossier wordt aangegeven dat er schade is aan huis of stalling als gevolg van 'ontploffingen en beschietingen'. Eén iemand gaf ook aan dat zijn huis geplunderd werd door beide strijdende partijen.⁶⁸ In de tussentijd versperde het Belgische leger ter hoogte van de Gintsberg de weg tussen Moortsele en Scheldewindeke, door dikke bomen dwars over de weg te leggen. Daarnaast coupeerde men de spoorweg te Landskouter en werd de tramlijn te Moortsele vernield.⁶⁹ Deze tramlijn verbond Gent met Geraardsbergen onder meer via Moortsele en Oosterzele.⁷⁰ Op 21 mei kwam het in Scheldewindeke ook tot een confrontatie tussen de Duitse en Belgische infanteristen, terwijl een andere Duitse gevechtsgroep via het station langs de spoorlijn naar Moortsele trok. Tot slot vestigden zich op deze dag ook een aantal Duitse eenheden te Balegem.⁷¹ Op woensdag 22 mei trok het Belgische leger zich terug naar de Leie en het afwateringskanaal. Bijgevolg kwam Groot-Oosterzele onder het gezag van de Duitse bezetter. Een aantal Duitse regimenten verzamelden te Landskouter om van daaruit richting Vurste te marcheren (bijlage 4).

De burgerbevolking van Groot-Oosterzele had niet enkel te lijden onder schade als gevolg van bombardementen, maar ook onder plunderingen, diefstal, opeisingen, ... Dit is terug te vinden in de oorlogsschadedossiers van de gemeente Moortsele die zich in het gemeentearchief bevinden. Zo verklaarde iemand uit de Rollebaan dat er een 'diefte was van eetwaren, kledingstukken, enzoverder door de strijdende legers'. Nog iemand anders uit de Vijverhoek gaf aan dat er een 'Diefte van kiekens,

⁶⁵ De Vos en De Smet, *Oosterzele tijdens de wereldoorlogen*, 68.

Jacques De Vos, *Mei 1940 ten zuiden van Gent* (Gavere: Drukkerij De Vuyst, 1978), 13.

⁶⁶ De Vos en De Smet, *Oosterzele tijdens de wereldoorlogen*, 68-9.

Een gedetailleerde beschrijving is terug te vinden in het werk De Vos, Jacques en Lucien De Smet. *Oosterzele tijdens de wereldoorlogen: een bevolking onder het oorlogsgeweld*. Oosterzele: Gemeentebestuur Oosterzele, 2002.

⁶⁷ De Vos en De Smet, *Oosterzele tijdens de wereldoorlogen*, 68-9.

⁶⁸ Gemeentearchief Oosterzele – Afdeling Scheldewindeke - 1.841.934 – vergoedingen wegens oorlogsschade 1914-1918; 1940.

⁶⁹ De Vos en De Smet, *Oosterzele tijdens de wereldoorlogen*, 70-2.

⁷⁰ Gemeente Oosterzele – Dienst Toerisme en VVV de Heerlijkheid Oosterzele, infobrochure Oosterzele – deel 1, s.d., 10.

⁷¹ De Vos en De Smet, *Oosterzele tijdens de wereldoorlogen*, 73.

konijnen en rijwielen en plundering van aardappels, eiers, kolen, vlees, vet, en allerlei andere levensmiddelen, huishoudelijk gerief en kledingstukken' was tijdens de stellingname van het Belgische leger. Het is onduidelijk of het hier wel degelijk om een echte plundering ging, al dan niet om een opeising door het leger. Het zijn overigens allemaal goederen waaraan een tekort was of waarvan de bevoorrading moeizaam verliep. Maar ook de stellingname zelf veroorzaakte schade. Dit blijkt onder meer uit het dossier van iemand uit de Molenstraat die een schadeclaim indiende voor 'tien aren rogge, gemaaid om versperingen en loopgraven te maken.'⁷²

2.2.1. De slag om Gijzenzele

Van alle confrontaties in de Groot-Oosterzeelse gemeenten, was de strijd die in Gijzenzele gevoerd werd, het hevigst. Tussen 20 en 22 mei, de zogenaamde slag om Gijzenzele, vielen zowel aan Duitse als aan Belgische zijde heel wat dodelijk slachtoffers te betreuren. Vanaf de middag van 20 mei begonnen de gevechten in Gijzenzele in alle hevigheid. Het Duitse artillerievuur veroorzaakte heel wat schade aan gebouwen en velden. Dit blijkt onder meer uit de talrijke oorlogsschadedossiers van de gemeente Gijzenzele. Onder meer de kerk raakte ernstig beschadigd. Tegen de avond van 20 mei namen de vijandigheden geleidelijk af, om op 21 mei terug ten volle los te barsten. Op deze dag lieten maar liefst 28 Belgische soldaten het leven te Gijzenzele. De laatste dag, 22 mei, wanneer het Belgische leger zich terugtrok, kwam het rond 18u30 opnieuw tot een confrontatie tussen beide legers. De grote hoeveelheid granaten die hiervoor gebruikt werden, zorgde ervoor dat enkele gebouwen in vlammen opgingen. Eerder die dag, om 7 uur 's morgens, hadden de Duitsers ook al een offensief gevoerd.⁷³ Wanneer de duisternis neerdaalde over het dorp, zwegen de wapens in grote mate. Pas op 23 mei, 8u30 was er opnieuw troepenbeweging aan Duitse zijde, met enkele schermutselingen tot gevolg, maar het grootste deel van de slag was geleverd.⁷⁴ Uiteindelijk kostte de strijd te Gijzenzele een 60-tal Duitse soldaten het leven (andere bronnen spreken over 125 slachtoffers).⁷⁵ Deze slag heeft tot op heden, onder meer dankzij het Gijzels Genootschap van de Kerkuil, een plaats in de lokale gemeenschap. Zo heeft deze organisatie de 'Halve Maan Route' uitgestippeld, waarbij geïnteresseerden een wandeling kunnen maken langs de belangrijkste plaatsen in verband met de slag om Gijzenzele.⁷⁶ Een grondigere en meer gedetailleerde beschrijving van de precieze gebeurtenissen die zich hebben afgespeeld, is terug te vinden in een studie, uitgegeven door dezelfde Genootschap, of in het boek van Jacques De Vos, getiteld *Mei 1940 ten zuiden van Gent*.⁷⁷

⁷² Gemeentearchief Oosterzele – afdeling Moortsele – 1.841.934 – oorlogsschade 1940.

⁷³ Gemeente Oosterzele – Dienst Toerisme en VVV de Heerlijkheid Oosterzele, infobrochure Oosterzele – deel 1, s.d., 15.

⁷⁴ Gijzels Genootschap van de Kerkuil, *Slechts drie dagen hadden de kanonnen gedonderd ... De slag om Gijzenzele van 19 tot 21 mei* (Oosterzele: Gijzels Genootschap van de Kerkuil, 2006), 28-38.

⁷⁵ Gijzels Genootschap van de Kerkuil, *Slechts drie dagen hadden de kanonnen gedonderd ...*, 72. In Gemeente Oosterzele – Dienst Toerisme en VVV de Heerlijkheid Oosterzele, infobrochure Oosterzele – deel 1, s.d., 15, spreekt men over 125 slachtoffers.

⁷⁶ "Halve Maan Route," Welkom te Gijzenzele, geraadpleegd 23.07.2019, http://www.gijzenzele.be/26_welkom/59-maanroute2.

⁷⁷ Gijzels Genootschap van de Kerkuil. *Slechts drie dagen hadden de kanonnen gedonderd ... De slag om Gijzenzele van 19 tot 21 mei*. Oosterzele: Gijzels Genootschap van de Kerkuil, 2006

3. België bezet

3.1. Bezettingsstructuur

Na de capitulatie installeerde de Duitse bezetter een militair bestuur in Noord-Frankrijk en België. Het gezag kwam in handen van Alexander Von Falkenhausen, de generaal van de Duitse infanterie. De opdracht die Alexander Von Falkenhausen bij zijn aanstelling kreeg, was tweevoudig: enerzijds moest hij toezien op de ordehandhaving en anderzijds moest hij uitzoeken hoe de Belgische economie en haar werkkrachten in de Duitse oorlogsindustrie konden ingeschakeld worden.⁷⁸ Een belangrijk aspect hiervan was de verplichte tewerkstelling, waarover later meer (hoofdstuk 4, 2.2.1 Werkweigerders als belangrijke impuls).

De Duitsers installeerden het militaire bestuur volgens de administratieve indeling van België, zodat op elk Belgisch bestuursniveau een Duitse tegenhanger was. Elke instelling kon haar eigen verordeningen uitvoeren, zodat ze met een klein aantal mensen het Belgische bestuur in handen hadden.⁷⁹ Op het hoogste niveau beschikte Alexander Von Falkenhausen over een *Kommandostab*, voor alle militaire aangelegenheden en een *Verwaltungsstab* voor alle politieke, socio-economische en culturele kwesties.⁸⁰ Deze laatste afdeling was in handen van Eggert Reeder, die toezag op de controle over de Belgische administratie.⁸¹ Op het provinciaal en gewestelijk niveau installeerde de bezetter de zogenaamde *Oberfeldkommandanturen* (Gent, Brussel, Charleroi en Luik). Deze hoogste instellingen hadden zowel burgerlijke als militaire bevoegdheden over twee of meer provincies. Een niveau lager stonden de *Feldkommandanturen*, met bevoegdheden over één provincie of enkele arrondissementen. Een stapje lager, op het niveau van de arrondissementen, bevonden zich de *Kreiskommandanturen*. Op het laagste niveau stonden de *Ortskommandanturen*, die de bevelen van hogeraf toepaste.⁸² Dit militair bestuur werd pas in 1944 vervangen door een burgerlijk bestuur. De gemeentebesturen van Groot-Oosterzele hadden voornamelijk contact met de *Kreiskommandantur* te Gent, aan wie zij op regelmatige basis uiteenlopende informatie moesten verschaffen.

3.2. Leven onder de bezetting

3.2.1. Het dagelijkse leven

Zodra het Belgische leger capituleerde en de Duitsers hun macht geïmplementeerd hadden, was de drang enorm groot om het gewone leven opnieuw zijn gang te laten gaan.⁸³ In deel twee van de reeks *België in de Tweede Wereldoorlog* omschrijft Herwig Jacquemyns het als volgt:

“Hoe moeilijk en hard de tijd ook is, de mensen leren zich aan de omstandigheden aan te passen. Huwelijken worden gesloten, gezinnen groeien aan. Men loopt opnieuw in de

⁷⁸ Van den Wijngaert et al, *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, 49-50.

⁷⁹ Van den Wijngaert et al, *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, 49-50.

⁸⁰ Dimtri Roden, “Duits militair bestuur (militärverwaltung),” Belgiumwwii, geraadpleegd 24.07.2019, <https://www.belgiumwwii.be/nl/belgie-in-oorlog/artikels/duits-militair-bestuur-militarverwaltung.html>.

⁸¹ Nico Wouters, *Oorlogsburgemeester 40/44, lokaal bestuur en collaboratie in België* (Tielt: Lannoo, 2004), 49.

⁸² José Gotovitch en Jules Gérard-Libois, *L’an 40, la Belgique occupée* (Brussel: CRISP, 1971), 140. En Wouters, *Oorlogsburgemeester 40/44*, 49.

⁸³ Van den Wijngaert et al, *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, 69.

dagelijkse tredmolen, kinderen gaan naar school, mannen naar hun werk, vrouwen doen het huishouden.”⁸⁴

Maar dat het leven zich zou hervatten zoals voorheen, bleek al snel een illusie te zijn. Ondanks de drang die er was, waren er een aantal factoren die een zware impact hadden op het dagelijkse leven. Eerst en vooral was er de bijna constante dreiging van hongersnood en een gebrek aan basisgoederen. Doordat de verspreiding van goederen stillag en er geen basisgoederen vrij te kopen waren, heerste een voedseltekort en loerde een hongersnood om de hoek.⁸⁵ Hierdoor moest iedereen op rantsoen en kreeg de bevolking voedselbonnen. Dit bleek echter onvoldoende te zijn, waardoor alternatieven noodzakelijk waren. Naast de Commissie voor Openbare Onderstand (de voorganger van het hedendaagse OCMW), was er ook de in oktober 1940 opgerichte Winterhulp. Deze organisatie zou als liefdadigheidsorganisatie al snel een centrale positie verwerven. Enkel diegenen die echt heel weinig verdienden, schoolkinderen en zwangere vrouwen konden bij deze organisatie terecht voor voedsel en andere ondersteuning. Het gaat hier echter niet om een zuivere collaboratieorganisatie. Zo werden bijvoorbeeld de plaatselijke comités niet altijd geleid door aanhangers van collaborerende organisaties. Overigens was er in België in 1940 geen principiële weigering om met de Duitse bezetter samen te werken. Dit was het gevolg van een Duitse interventie, waardoor er in 1940 een hongersnood vermeden werd. Op deze manier wist de bezetter een zekere legitimiteit te verwerven bij de Belgische bevolking.⁸⁶ De bevolking zag zelfs eerder de Belgische secretarissen-generaal als schuldigen voor het voedseltekort, ondanks hun verwoede pogingen om meer voedsel te voorzien.⁸⁷ Een andere optie was de zwarte markt, waar mensen aan woekerprijzen basisgoederen konden aanschaffen. Dit was ook in Groot-Oosterzele het geval. Dit blijkt onder meer uit de korte getuigenis van Prosper Devenijn, voormalig werkweigeraar, in verband met de aankoop van aardappelen bij een lokale boer: “Het was allemaal in het zwart ... zeker 20 frank voor een kilo *patatten*.”⁸⁸

Ook op economisch gebied had de bezetting invloed op het dagelijkse leven. In eerste instantie probeerde het militaire bestuur de productie in België op te voeren, waardoor meer mensen aan het werk konden. Aanvankelijk zou deze maatregel effectief zijn en daalde het aantal werklozen, mede omdat de gastarbeiders die vóór de oorlog gekomen waren, teruggekeerd waren.⁸⁹ Het is ook zo dat werken, ook al impliceerde dit productie voor Duitsland, de beste manier was om de oorlog door te komen.⁹⁰ Uiteindelijk voerde de Duitse bezetter in 1942 een nieuwe maatregel in, namelijk die van de verplichte tewerkstelling. Deze maatregel zorgde voor een grote golf van verontwaardiging binnen de samenleving en heel wat jongeren besloten onder te duiken. Deze werkweigeraars vormden een grote impuls voor de verzetsorganisaties.⁹¹ De verzetsbewegingen voorzagen (met behulp van de Belgische regering) de werkweigeraars in hun noden. Hiervoor gingen ze behoorlijk ver. Zo overvielen ze

⁸⁴ Herwig Jacquemyns, *Een bezet land*, België in de Tweede Wereldoorlog 2 (Antwerpen: De Nederlandsche Boekhandel, 1980), 68.

⁸⁵ Van den Wijngaert et al, *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, 71.

⁸⁶ Van den Wijngaert et al, *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, 72.

⁸⁷ Van den Wijngaert et al, *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, 54-5.

⁸⁸ Prosper Devenijn (werkweigeraar Oosterzele), interview door Emmanuel Vermeire (masterstudent geschiedenis Universiteit Gent), Oosterzele, 16.02.2019.

⁸⁹ Van den Wijngaert et al, *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, 96.

⁹⁰ Dirk Luyten, “(over)leven in bezet België,” in *België 1940-1945: Oorlog, bezetting en bevrijding*, eds. Wannes Devos en Kevin Gony (Tielt: Lannoo, 2019): 218.

⁹¹ Van den Wijngaert et al, *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, 96-7.

gemeentehuizen om er ravitailleringsegels te stelen.⁹² Ook in Groot-Oosterzele maakten de werkweigeraars deel uit van het verzet. Enerzijds maakten ze deel uit van de Groot-Oosterzeelse verzetskern zelf, anderzijds werden ze actief geholpen door diverse verzetsleden. De maatregel van de verplichte arbeid maakte de eerste opdracht van Von Falkenhausen moeilijker, namelijk die van de ordehandhaving.⁹³ Maar ook lokale ondernemingen hadden te lijden onder de Duitse bezetter. Een voorbeeld hiervan is de zelfstandige drankenhandel 'Canda' van Gerard De Canck in Landskouter. De Duitsers eisten zijn net aangekochte vrachtwagen op, terwijl hijzelf krijgsgevangen genomen werd en van 28 mei 1940 tot 23 april 1941 gevangen zat in Duitsland. Hierdoor was zijn echtgenote verplicht om met de fiets drank af te leveren. Hier is vanzelfsprekend dat dit een zware impact had op de werking en de inkomsten van het bedrijfje.⁹⁴ Dit alles leidde tot een sociale differentiatie. Voor rijkere klassen was de bezetting minder ingrijpend dan voor de lagere klassen. Daarnaast was het voor enkele groepen mogelijk om zich snel te verrijken. Zo bijvoorbeeld diegenen die dicht bij de voedselproductie stonden. Voor hen was het overigens ook 'makkelijker' om de bezetting door te komen.⁹⁵

3.2.1.1. Winterhulp in Groot-Oosterzele

De secretaris-generaal van Volksgezondheid hergroepeerde in september 1940, met de steun van de *Militarverwaltung*, een aantal caritatieve organisaties. Uiteindelijk ontstond op 29 oktober 1940 Winterhulp, naar het voorbeeld van wat sinds 1933 in Nazi-Duitsland bestond. Het bestuur kwam in handen van Paul Heymans, een gematigde Vlaams katholieke, die de hulp kreeg van een centraal uitvoerend comité.⁹⁶ De organisatie bood in eerste instantie morele en materiële steun aan hulpbehoevenden. Daarnaast was ze verantwoordelijk voor het verzamelen en herverdelen van giften en bijdragen. Tot slot moest ze ook de activiteiten van gelijkaardige ondernemingen stroomlijnen en inschakelen in de werking van Winterhulp.⁹⁷ Haar financiën putte ze voornamelijk uit schenkingen, vrijwillige bijdragen en subsidies. Daarnaast had ze ook het recht om via allerlei culturele activiteiten (tombola's, feesten, ...), waarvoor ze geen toestemming nodig hadden, geld op te halen⁹⁸ De organisatie was verder onderverdeeld in een aantal provinciale comités, die dan op hun beurt onderverdeeld waren in verschillende lokale comités. In september 1941 bestonden er ongeveer 2400 lokale afdelingen van Winterhulp, waaronder een in elke gemeente van Groot-Oosterzele.⁹⁹ Hoewel, zoals eerder aangegeven, Winterhulp geen echte collaborerende organisatie was, kan toch de vraag gesteld worden of ze niet bijgedragen heeft tot een grotere groep steuntrekkers. Dit was in elk geval de reden waarom de *Militarverwaltung* de organisatie tolereerde.¹⁰⁰ Daarnaast nam de organisatie, onder druk van de bezetter en het Vlaams Nationaal Verbond (VNV), steeds meer Nieuwe Ordegezinden op.¹⁰¹ Vanaf midden september 1944 wijzigde de naam van Winterhulp naar Nationaal

⁹² Van den Wijngaert et al, *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, 110.

⁹³ Van den Wijngaert et al, *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, 155.

⁹⁴ "Vrachtwagens van Canda, Landskouter, jaren 1950," Erfgoedbank Land Van Rode, geraadpleegd 24.07.2019, <http://erfgoedbanklandvanrode.be/vrachtwagens-van-canda-landskouter-jaren-1950>.

⁹⁵ Luyten, "(over)leven in bezet België," 217.

⁹⁶ Alain Colignon, "Winterhulp," Belgiumwwii, geraadpleegd 24.07.2019,

<https://www.belgiumwwii.be/nl/belgie-in-oorlog/artikels/winterhulp.html>.

⁹⁷ Erik Janssen, *Inventaris van het archief van Winterhulp. Provinciaal Comité Oost-Vlaanderen en plaatselijke comités*, Inventarissen Rijksarchief te Gent 113 (Brussel: Algemeen Rijksarchief, 113), 11.

⁹⁸ Janssen, *Inventaris van het archief van Winterhulp*, 11.

⁹⁹ Colignon, "Winterhulp."

¹⁰⁰ Colignon, "Winterhulp."

¹⁰¹ Janssen, *Inventaris van het archief van Winterhulp*, 9-10.

Hulpcomité. Eind april 1945 besliste de overheid om de werking van de plaatselijke en provinciale comités stop te zetten.¹⁰²

De lokale afdelingen van Winterhulp in Groot-Oosterzele vielen onder het kanton Oosterzele, dat geleid werd door iemand uit Melle. In totaal maakten 19 gemeenten deel uit van dit kanton, dat eind 1940 uit ongeveer 30.097 inwoners bestond.¹⁰³ In november 1940 waren er slechts 675 personen ingeschreven bij Winterhulp in het kanton Oosterzele, terwijl dit in april 1941 al opliep tot 3807.¹⁰⁴ Dit aantal nam nog sterker toe vanaf de helft van de bezetting, omdat veel arbeiders vanaf dan hun schaamtegevoel opzij konden zetten en sneller een beroep deden op Winterhulp (of andere liefdadigheidsorganisaties).¹⁰⁵

De afdeling te Balegem werd opgericht in november 1940 door de Vlaamse oud-strijdersbond, waarbij ze de volledige steun van het gemeentebestuur kregen. Een van haar raadsleden was Nestor De Prijck, een van de kopstukken van de Balegemse verzetskern. Doorheen de oorlog verleende hij onder meer steun aan werkweigeraars en andere ondergedokenen. Mogelijks maakte hij hiervoor gebruik van zijn positie in het bestuur van Winterhulp, maar hiervoor zijn geen bewijzen.¹⁰⁶ Het secretariaat was gevestigd bij de voorzitter, Jozef De Smet, thuis. Volgens een getuigenis van zijn kleinzoon, Lucien De Smet, verstopte hij, ondanks het feit dat er regelmatig bezoek over de vloer kwam, een Engelse piloot in zijn kelder.¹⁰⁷

Over de lokale afdeling van Winterhulp in Landskouter is weinig geweten. De lokale afdeling zou pas in januari 1941 opgericht zijn en de erevoorzitter was Jean Van de Velde, de burgemeester. Laatstgenoemde was overigens ook actief in het verzet, waardoor hier dezelfde vraag kan gesteld worden als bij Nestor De Prijck.¹⁰⁸

In november 1940 gaf de toenmalige burgemeester van Gijzenzele, Beni Sioncke, de opdracht aan de gemeente-onderwijzer om het plaatselijke comité op te richten. Halfweg september 1944, na de bevrijding, werden vier leden beschuldigd van onvaderlandse activiteiten en ontslagen. Zo halveerde het bestuur, waardoor de organisatie in praktijk niet meer werkte.¹⁰⁹

De oprichting van Winterhulp in Moortsele liep niet van een leien dakje. Twee personen hadden een voorstel ingediend voor de oprichting van een comité, zonder dat ze het van elkaar wisten. Hierdoor lag de definitieve structuur pas vast in augustus 1941. In november 1944 kende de lokale afdeling een bestuurscrisis, omdat de voorzitter en secretaris ontslagen waren, als gevolg van beschuldigingen van samenwerking met de Duitse bezetter.¹¹⁰

¹⁰² Janssen, *Inventaris van het archief van Winterhulp*, 10.

¹⁰³ Lucien De Smet, "WO II: Winterhulp/Nationaal Werk voor Hulpverlening," *Tijdschrift Land van Rode* 46, nr. 184 (2018): 93.

¹⁰⁴ De Smet, "WO II: Winterhulp/Nationaal Werk," 93.

¹⁰⁵ Van den Wijngaert et al, *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, 83.

¹⁰⁶ De Smet, "WO II: Winterhulp/Nationaal Werk," 95.

¹⁰⁷ Gesprek Lucien De Smet (kleinzoon van Jozef De Smet), de voorzitter van Heemkundige Kring Land van Rode.

¹⁰⁸ De Smet, "WO II: Winterhulp/Nationaal Werk," 96.

¹⁰⁹ De Smet, "WO II: Winterhulp/Nationaal Werk," 95-6.

¹¹⁰ De Smet, "WO II: Winterhulp/Nationaal Werk," 97-9.

Ook de afdeling in Oosterzele zelf kende geen al te vlotte start. Nadat ze in november 1940 opgericht was, legden de leden van het plaatselijke comité al na zes maanden hun mandaat neer. Dit was een gevolg van het feit dat Winterhulp aanvankelijk beperkt was tot de zes wintermaanden. Maar de moeilijke levensomstandigheden en bevoorrading zorgden ervoor dat de werking ook verdergezet werd tijdens de zomermaanden. Met het oog op de winter van 1941, stichtte het gemeentebestuur een nieuw comité. In 1942 kwam het voorzitterschap in handen van Edgard Bouckaert, een notaris, die eveneens lid was van het Geheim Leger en deel uitmaakte van de Oosterzeelse verzetskern. De secretaris, Jules Duseuil, dook gedurende elf maanden onder.¹¹¹

Het is onduidelijk wanneer de lokale afdeling van Winterhulp in Scheldewindeke is opgericht, maar wellicht was dit ook in november 1940. Het comité kende doorheen de oorlog een heel turbulent bestaan. In 1941 diende een gemeenteraadslid een bezwaar in tegen de stichtingsvergadering. Enerzijds omdat volgens hem een aantal prominente figuren uit de gemeente niet uitgenodigd waren. Anderzijds omdat het comité naar zijn gevoel partijdig was en de kloof tussen lijsten en personen groter maakte. Het is onduidelijk wat er met dit bezwaarschrift gebeurd is. In 1943 hadden de politieke verschuivingen (burgemeester Jozef De Ganck werd vervangen) binnen Scheldewindeke ook gevolgen voor de samenstelling van het comité. Concreet hield dit in dat er een nieuwe voorzitter en schatbewaarder aangesteld werd. In februari 1944 wijzigde de organisatie nogmaals van bestuur, deze keer als gevolg van interne spanningen.¹¹²

3.2.2. Wit versus zwart, maar vooral grijs

Een tweede belangrijk aspect van de Duitse bezetting is de zogenaamde breuklijn tussen de ‘zwarten’ en de ‘witten’. Het zijn de extremen, waarbij sommigen ervoor kozen om actief de bezetter te steunen en te helpen, terwijl anderen zich op elke mogelijke manier tegen het nieuwe gezag verzetten. Hoewel het in principe tegenovergestelde fenomenen zijn, is een goed begrip van beide nodig om ze alle twee ten volle te begrijpen. Desondanks zal er in dit onderzoek geen aandacht zijn voor de collaboratie in Groot-Oosterzele. Dit heeft te maken met een beperkte toegang tot bronnen, evenals een gebrek aan bronnen en tijd. Maar omdat de collaboratie een prominente plaats inneemt in de Vlaamse collectieve herinnering aan WO II, zal er even stilgestaan worden bij de algemene kenmerken van de collaboratie in Vlaanderen. Vanaf het volgende hoofdstuk zal het verzet uitgebreider en diepgaander behandeld worden. Maar het is ontzettend belangrijk om in het achterhoofd te houden dat slechts een heel klein deel van de bevolking actief was in het verzet of de collaboratie. De overgrote meerderheid van de Belgische bevolking was ‘grijs’. Deze groep werkte niet echt samen met de bezetter, maar verzette er zich ook niet tegen. Het belangrijkste doel was de oorlog heelhuids te overleven.

3.2.2.1. Collaboratie of accommodatie

Het is noodzakelijk om een onderscheid te maken tussen accommodatie en collaboratie. De accommodatiepolitiek betekende dat instellingen, (lokale) overheden, individuen, ... zich aanpasten aan de nieuwe situatie en enkel waar nodig samenwerkten met de Duitse bezetter. Dit gebeurde

¹¹¹ De Smet, “WO II: Winterhulp/Nationaal Werk,” 100-1.

¹¹² De Smet, “WO II: Winterhulp/Nationaal Werk,” 101-5.

bijvoorbeeld met het oog op het overleven van de oorlog of in het geval van lokale gemeentebesturen om het welzijn van de gemeente te bewaren. Een voorbeeld hiervan is te vinden in Balegem, waar het gemeentebestuur op regelmatige basis aan de *Kreiskommandantur* te Gent liet weten welke gedemobiliseerde Belgische soldaten in de gemeente waren aangekomen of vertrokken.¹¹³

Collaboratie kan als volgt gedefinieerd worden:

“Collaboratie is de samenwerking met de bezetter vanuit de wil om diens politiek-ideologisch project mee te realiseren. De samenwerking is vrijwillig en gemotiveerd en – in tegenstelling tot de accommodatie – geen negatieve keuze die door de omstandigheden tot stand komt.”¹¹⁴

‘De’ collaboratie bestond in feite niet. Het is belangrijk een onderscheid te maken tussen de verschillende vormen en ‘niveaus’ van samenwerking met de Duitse bezetter. Het Belgische strafwetboek onderscheidde vier vormen van collaboratie. De eerste vorm was de politiek-ideologische collaboratie, waarbij het dan bijvoorbeeld ging om personen die functies hadden bekleed in instellingen die de Duitsers ondersteunden en die zich inhoudelijk aansloten bij het nationaalsocialistische gedachtegoed. De belangrijkste politieke organiserende organisatie was het VNV. Met behulp van de Duitse steun, hoopte het de macht te kunnen claimen in een onafhankelijk Vlaanderen. De tweede vorm was de militaire collaboratie, waarbij het ging om leden van paramilitaire of militaire organisaties en Oostfronters. De volgende vorm van collaboratie was de verklikking, maar dit was heel moeilijk te bewijzen. Tot slot was er ook nog de economische collaboratie. Dit ging bijvoorbeeld om bedrijfsleiders die buitensporige oorlogswinsten hadden gemaakt.¹¹⁵ Naast de vier erkende vormen waren er nog andere samenwerkingen met de Duitse bezetter. Een voorbeeld hiervan was de culturele collaboratie, waarbij intellectuelen, journalisten en kunstenaars hun talenten ter beschikking stelden van de Duitse propaganda, pers en cultuur.¹¹⁶ Opvallend is het feit dat enkele specifieke praktijken, zoals bijvoorbeeld de Jodenvervolging, die gelinkt zijn aan het nazisme, juridisch onbenoemd bleven.¹¹⁷

Naar de collaboratie in Vlaanderen (en bij uitbreiding geheel België) is tot op heden al heel wat onderzoek gedaan. Zo bestaan er enkele algemene overzichtswerken zoals bijvoorbeeld *De Führerstaat: overheid en collaboratie in België (1940-1944)*¹¹⁸ en *Oorlogsburgemeesters 40/44: lokaal bestuur en collaboratie in België*.¹¹⁹ Daarnaast zijn er ook veel onderwerps- of regio-gebonden werken. Enkele voorbeelden zijn *Te wapen voor Hitler: gewapende collaboratie in Franstalig België, 1940-*

¹¹³ Gemeentearchief Oosterzele – Afdeling Balegem – 2.073.564: Dubbels uitgaande briefwisseling 1946 – 1951.

¹¹⁴ Van Den Wijngaert, *België*, 176.

¹¹⁵ Van Den Wijngaert, *België*, 178-80.

¹¹⁶ Koen Aerts et al., *Was opa een Nazi?: speuren naar het oorlogsverleden van je familie* (Tielt: Lannoo, 2017), 23-4.

¹¹⁷ Aerts, *Was opa een Nazi*, 49.

¹¹⁸ Wouters, Nico. *De Führerstaat: overheid en collaboratie in België (1940-1944)*. Tielt: Lannoo, 2006.

¹¹⁹ Wouters, Nico. *Oorlogsburgemeesters 40/44: lokaal bestuur en collaboratie in België*. Tielt: Lannoo, 2004.

1944¹²⁰, *Geld maken in oorlogstijd: economische collaboratie 1940-1945*¹²¹ en *Zijn doel, zijn middelen: Staf De Clercq, het VNV en de collaboratie*.¹²²

¹²⁰ Plisnier, Flore, Fabrice Maerten en Jan Vermeersch. *Te wapen voor Hitler: gewapende collaboratie in Franstalig België 1940-1944*. Antwerpen: Manteau, 2008.

¹²¹ Gillingham, John, Etienne Verhoeyen en Mimi Vereycken. *Geld maken in oorlogstijd: economische collaboratie 1940-1945*. Leuven: Kritak, 1979.

¹²² Van Dingenen, Jef. *Zijn doel, zijn middelen: Staf De Clercq, het VNV en de collaboratie*. Antwerpen: broederband, 1995.

Hoofdstuk 3: De eerste jaren van het verzet (1940-1941)

1. De strijd gaat door: het verzet in België tijdens WO II

1.1. Kenmerken van het verzet

De Franse historicus François Bedarida definieerde het verzet als volgt:

“La Résistance est l’action clandestine menée, au nom de la liberté de la nation et de la dignité de la personne humaine, par des volontaires s’organisant pour lutter contre la domination (et le plus souvent l’occupation) de leur pays par un régime nazi ou faciste ou satellite ou allié.”¹²³

Uit deze definitie zijn onmiddellijk enkele basiskenmerken van het verzet tijdens WO II af te leiden. Namelijk het illegale karakter van het verzet, het feit dat ze zich vrijwillig organiseren en dat ze over een heterogeen repertorium aan verzetsacties beschikten.¹²⁴

In totaal nam slechts twee tot drie procent van de Belgische bevolking deel aan het verzet, waardoor het een aangelegenheid was voor een minderheid. Dit kwam door de vele risico’s die verbonden waren aan het ondermijnen van het Duitse gezag. Daarnaast moesten verzetslui onverschrokken zijn en waren ze door de illegaliteit veelal verplicht hun banden met familie en vrienden te verbreken. Het verzet bestond voornamelijk uit laaggeschoolde mannen tussen de 20 en 40 jaar, die op zoek waren naar avontuur en vaak een impulsief karakter hadden.¹²⁵ Vrouwen van dezelfde leeftijd werden in hun acties beperkt door hun taken binnen het huishouden en de familie.¹²⁶

Bij het toetreden tot het verzet stond de vertrouwensrelatie tussen twee personen centraal. Ofwel liet de betrokkene aan een bekende weten deel te willen nemen aan het verzet ofwel werd hij door die bekende uitgenodigd om bij de organisatie te komen. De relatie tussen die twee personen waren vaak familiebanden, maar de relatie kon ook tot stand gekomen zijn in het verenigingsleven, omdat ze burens waren, samen school gelopen hadden ... Het nieuwe lid kreeg in het begin kleine taken toebedeeld om zijn of haar geschiktheid te testen. Wanneer deze ‘proefperiode’ voorbij was en de persoon in kwestie ‘geslaagd’ was, kreeg hij of zij grotere opdrachten toevertrouwd.¹²⁷

Een relatief groot deel van de verzetslui slaagde erin een betrekkelijk normaal leven te leiden, omdat ze hun aandeel in het verzet beperkten of omdat ze handelen op of vanaf hun werkplek (bijvoorbeeld de spoorwegen). Maar voor de anderen werd het verzetsleven gekenmerkt door eenzaamheid en was het verzet een heel gevaarlijke kwestie. Ofwel deden ze het verzetswerk naast hun gewone werk ofwel waren ze ondergronds gegaan uit schrik voor vervolging. Hierdoor brachten ze de meeste dagen en nachten alleen door. Daarnaast waren ze genoodzaakt regelmatig gevaarlijke verplaatsingen te maken.

¹²³ Karolien Steen, “De schemerzone van een stad in oorlog: de evolutie van het verzet in Gent (1940-1944): van ongestructureerde initiatieven tot georganiseerde verzetsbewegingen”(PhD diss., Universiteit Gent, 2007), 1: 50.

¹²⁴ Steen, “De schemerzone van een stad in oorlog,” 1: 51.

¹²⁵ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 215.

¹²⁶ Fabrice, Maerten, “Het verzet: een strijd in de schaduw,” in *België 1940-1945: Oorlog, bezetting en bevrijding*, eds. Wannes Devos en Kevin Gony (Tielt: Lannoo, 2019): 204.

¹²⁷ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 217.

Over de belangrijkste behoeften moesten de meeste verzetsstrijders zich echter geen zorgen maken, want daarin werden ze voorzien door de structuur waarin ze opereerden.¹²⁸

Maar de angst om gearresteerd te worden en bijgevolg gemarteld of gedood te worden was groot. Naar schatting werd één op vier¹²⁹ verzetslui geconfronteerd met de Duitse repressiemaatregelen, waarbij één op tien het leven liet. Het aantal arrestaties liep gelijk met de trage groei van het verzet. Meer dan de helft van alle arrestaties gebeurden gedurende de acht laatste bezettingsmaanden. De arbeidersklasse sloot zich later aan bij het verzet en verkoos voornamelijk de openlijke strijd, waardoor hun aandeel bij de arrestaties groter was.¹³⁰ Het grootste gevaar voor het verzet waren de gearresteerde verzetslui die onder druk van de Duitse bezetter informatie zouden geven, die zou leiden tot de arrestatie van andere verzetsstrijders en het oprollen van verzetsbewegingen. Daarom zorgden de meeste verzetsorganisaties ervoor dat verzetsstrijders enkel hun medestrijders kenden met wie ze rechtstreeks verbonden waren.¹³¹

Tot slot kan gesteld worden dat het verzet van iets naïefs en impulsiefs naar een georganiseerde structuur evolueerde. Meestal ontwikkelde zich een verzetskern rond een of twee personen die net iets moediger (of onvoorzichtiger) waren dan de rest.¹³² Ook het aantal leden steeg gestaag, naarmate de oorlog vorderde. En als reactie op de Duitse gruweldaden groeide het verzet. Vanaf 1943 nam de 'grote' massa pas echt deel aan het verzet.¹³³ De strijd in Vlaanderen begon ook later dan in de rest van het land en was minder intens. Uit cijfers blijkt dat slechts veertien procent van de gewapende verzetsacties in Vlaanderen plaatsvond.¹³⁴

1.2. 'Het' verzet: Oorsprong, vormen en groeperingen

In mei 1940 zag de overgrote meerderheid van de bevolking zich genoodzaakt om zich neer te leggen bij de situatie. Slechts een beperkte groep personen weigerde de komst van de bezetter te accepteren. De eerste verzetslui waren voornamelijk afkomstig uit de Franstalige kleine burgerij en middenklasse.¹³⁵ Er waren twee waarden die aan de basis lagen van het ontstaan van het verzet. De eerste waarde was het patriottisme of vaderlandslievendheid, dat gekenmerkt werd door een sterk monarchisme en sterke vijandigheid tegenover de Duitsers, dat zijn oorsprong had in de Eerste Wereldoorlog. Bij deze eerste verzetslui was ook de vrees om hun bevoorrechte positie binnen de Belgische samenleving te verliezen, een motief om de clandestiene strijd aan te gaan. De tweede basiswaarde, waarvan voornamelijk de Kommunistische Partij (KP) de hoeksteen vormde, was het antifascisme. Deze twee waarden werden versterkt door het besef dat Groot-Brittannië standhield. Uiteindelijk zorgde dit alles ervoor dat een beperkt aantal personen al in de herfst van 1940 de ondergrondse strijd begon.¹³⁶

¹²⁸ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 217

¹²⁹ In andere literatuur spreekt men zelfs van een op drie. Maerten, "Het verzet: een strijd in de schaduw," 205.

¹³⁰ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 218.

¹³¹ Van den Wijngaert et al, *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, 162-3.

¹³² Frank Seberechts, *Ieder zijn zwart: verzet collaboratie en repressie* (Leuven: Davidsfonds, 1994), 41.

¹³³ Lucien Deleuze, "Aperçu sur l'armée secrète groupement militaire de résistance armée," *Revue d'histoire de la Deuxième Guerre mondiale* 8, nr. 31 (1958): 44.

¹³⁴ Fabrice, Maerten, "Het verzet: een strijd in de schaduw," 204.

¹³⁵ Maerten, "Het verzet: een strijd in de schaduw," 201.

¹³⁶ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 209.

Bij de notie van ‘het’ verzet is het echter belangrijk om de nodige nuance aan te brengen. Het verzet was niet enkel heterogeen betreffende haar actievormen, maar ook op het vlak van motieven, ideologische achtergronden, toekomstplannen, Daarom zal nu dieper ingegaan worden op enerzijds de diverse verzetsvormen en anderzijds de belangrijkste verzetsgroeperingen.

1.2.1. Verzetsvormen

Volgens de besluitwetten die door de overheid tussen 1945 en 1948 uitgevaardigd zijn, bestonden er vier verzetsvormen: sluikpers, burgerlijk verzet en werkweigeraars, actie- en inlichtingsagenten, en tot slot het gewapende verzet. Zoals echter zal blijken zijn dit geen duidelijk afgebakende termen of vormen, maar zijn de grenzen tussen de verschillende vormen vaag.

1.2.1.1. Sluikpers

1.2.1.1.1. Definiëring

Een definiëring van verzet door middel van sluikpers, is te vinden in de “wet houdende inrichting van het statuut van de weerstanders door de sluikpers” van 1 september 1948. Volgens deze wet kon iemand dit statuut krijgen indien hij of zij tussen 1 juni 1940 en 4 juni 1944 voor een periode van minstens zes maand publicaties had opgesteld, gedrukt, opgeslagen, vervoerd of verspreid die van die aard waren, dat ze zich aan sancties blootstelden van de bezetter. Deze publicaties konden terug te vinden zijn in kranten, maar ook in vlugschriften, affiches, spotprenten ...¹³⁷ Clandestiene pers is dus ongecensureerde pers die tegen het Duitse gezag in werd uitgegeven.

1.2.1.1.2. De sluikpers: het begin van een ondergrondse strijd

Het verspreiden van sluikbladen vormde een van de eerste activiteiten van de eerste verzetsgroepen, samen met het oprichten van inlichtingendiensten en het hulp bieden aan Britse soldaten om terug in Engeland te geraken.¹³⁸ Het waren dus leden van de kleine en middelgrote Franstalige burgerij die vanuit hun patriotisme de eerste verzetskranten oprichtten. Deze hadden overigens vaak ook nog ervaring uit de Eerste Wereldoorlog. Meestal werkten ze alleen of in klein groeps- of familieverband. Deze eerste kleinere bladen werden vervolgens opgenomen door de grotere sluikbladen die ofwel onafhankelijk opereerden, zoals bijvoorbeeld *De Vrijshutter* ofwel de spreekbuis waren van grote verzetsorganisaties, zoals bijvoorbeeld *Steeds Vereenigd – Unis Toujours* van de Witte Brigade.¹³⁹ Vanaf 1941 kwamen er ook vanuit de antifascistische milieus initiatieven. Aan socialistische zijde ontstonden diverse grote bladen met een vrij grote oplage, zoals *Le Peuple* in Brussel. Na de inval van Duitsland in de Sovjet-Unie, mengde ook de communistische zijde zich met de oorlog. Hierbij speelde de clandestiene pers een belangrijke rol voor het verspreiden van hun ideeën. Het Onafhankelijkheidsfront (OF) publiceerde clandestiene bladen die gericht waren op regio's of op specifieke bevolkingsgroepen.¹⁴⁰

¹³⁷ “1 september 1948 - Wet houdende inrichting van het statuut van de weerstanders door sluikpers,” *Belgisch Staatsblad* 118, nr. 271-2 (1948): 7775-7.

¹³⁸ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 209.

¹³⁹ Fabrice Maerten, “De sluikpers in bezet België,” in *Tegendruk. De geheime pers tijdens de Tweede Wereldoorlog*, eds. Bert Boeckx, Gert De Prins en Bruno De Wever (Gent: AMSAB, 2004): 79.

¹⁴⁰ Maerten, “De sluikpers,” 79-80.

De clandestiene pers was de enige manier van vrije meningsuiting onder de Duitse bezetter en had een aantal functies. Ten eerste probeerden ze de moraal van de bevolking omhoog te krijgen en anti-Duitse propaganda te voeren, om op die manier bij te dragen tot de neergang van de bezetter. Maar de sluiipers kon naast haar propagandistische functie ook een rol hebben als bindende factor van een verzetsgroepering. De krant vormde dan een soort 'ontmoetingsplaats' voor gelijkgezinden. Een voorbeeld hiervan is *Solidariteit* van het OF. Vervolgens waren sluiikbladen ook een belangrijk communicatie- en informatie-instrument voor het verzet. Daarnaast verlaagden deze kranten voor een groot aantal personen, uit de directe omgeving van een verzetskern, de drempel om zich aan te sluiten bij het verzet. Het was met andere woorden ook een vorm van rekruteringsmiddel. Vervolgens wisselden verzetsstrijders heel vaak de kranten onderling uit, waardoor dialoog binnen en tussen verzetsgroeperingen mogelijk was.¹⁴¹ Tot slot was er in de sluiipers ook aandacht voor de toekomst van het land, en vooral voor hoe de toekomst er moest uitzien. Afhankelijk van de ideologie van de verzetsgroep, die in deze kranten ook gretig gepropagandeerd werd, verschilde dit sterk. Hierdoor hadden verzetskranten ook een politieke en maatschappelijke functie.¹⁴²

Inhoudelijk probeerden de diverse sluiikbladen hun lezers voornamelijk te overtuigen van hun eigen gelijk en hun eigen (ideologische) ideeën. Hierdoor hadden de verschillende kranten een aantal zaken gemeenschappelijk, maar was er ook grote onenigheid over bepaalde kwesties. In de overgrote meerderheid van de kranten was er veel kritiek op de Duitse bezetter en de collaborateurs te vinden. Ook de secretarissen-generaal en de zogenaamde 'politiek van het minste kwaad' lag onder vuur. Daarnaast betuigden de meeste kranten wel hun steun aan de Belgische regering in Londen en de andere geallieerde legers. Een laatste gemeenschappelijk punt waren de steunbetuigingen aan de gedeporteerden en de steun aan werkweigeraars. Maar over onderwerpen zoals de rol van Leopold III, de houding van industriëlen en de toekomst van de Belgische staat was er veel onenigheid.¹⁴³

Tot op heden zijn er ongeveer 700 titels geregistreerd. De overgrote meerderheid van deze bladen verscheen maandelijks, sommige om de twee weken en een minderheid wekelijks. De omvang van deze kranten was vaak beperkt tot twee of vier bladzijden. Ook de levensduur van een clandestiene krant was heel beperkt. Meestal bestond ze een jaar. Er zijn maar enkele kranten waarvan enkele tienduizenden exemplaren gedrukt zijn, wat ook niet wil zeggen dat deze allemaal verspreid werden. Van alle volwassenen die niet deelnamen aan het verzet, zou 95% nooit een degelijke krant gelezen hebben.¹⁴⁴ Enkele van de bekendste kranten waren *La Libre Belgique*, *De Vrijshutter* en *Vrij Volk*.¹⁴⁵ Maar de sluiipers bracht ook heel wat moeilijkheden en gevaren met zich mee. In eerste instantie was dit een collectieve onderneming, waardoor de kans op betrapping groter was. Daarnaast was de toegang tot informatie moeilijk, want enkel de belangrijkste verzetsgroeperingen zoals het OF en het Geheim Leger hadden contactpersonen. Daarnaast waren er ook heel wat financiële en technische moeilijkheden om een sluiikblad op te richten, uit te breiden en te verspreiden. Tot slot waren er ook heel wat contacten nodig om een clandestiene krant succesvol te maken, maar dit betekende dat de geheimhouding in het gevaar kwam. Dit alles zorgde ervoor dat in 1941 al de helft van de in 1940

¹⁴¹ Maerten, "De sluiipers," 75-6.

¹⁴² Maerten, "De sluiipers," 73-4.

¹⁴³ Maerten, "De sluiipers," 82-5.

¹⁴⁴ Maerten, "De sluiipers," 75.

¹⁴⁵ Maerten, "De sluiipers," 75.

opgerichte kranten verdwenen was. Op het einde van de oorlog bleven er nog negentien sluikkranten over.¹⁴⁶

1.2.1.2. Burgerlijke weerstand en werkweigeraars

1.2.1.2.1. Definiëring

In de besluitwet van 24 december 1946 waren vier 'voorwaarden' voorzien, waaronder iemand erkend kon worden als burgerlijke verzetsstrijder. De eerste was de sabotage in het kader van het uitoefenen van een beroep. Dit wil bijvoorbeeld zeggen dat iemand die werkte bij de NMBS hielp bij het voorbereiden en uitvoeren van sabotage op het spoor. De tweede actievorm was wat hierboven reeds uitgebreid beschreven staat, namelijk de clandestiene pers. De derde reden waarom iemand erkend kon worden als burgerlijk verzetsstrijder, was heel ruim. Indien iemand geholpen had bij het tot stand komen, organiseren en uitvoeren van acties ten voordele van het bezette land, en door dit te doen zich actief verzette tegen de bezetter en collaborateurs, dan kon die het statuut van burgerlijke weerstander verwerven. Tot slot behoorde het verlenen van bijstand aan personen die door de bezetter opgespoord werden ook nog tot het burgerlijk verzet.¹⁴⁷

Naast de erkenning van het burgerlijk verzet, waren in deze besluitwet ook een aantal 'kenmerken' voorzien voor het statuut van werkweigeraar. Vanzelfsprekend waren het personen die zich vrijwillig onttrokken aan de verplichte arbeidsdienst. Daarnaast kwamen ook de personen, die uiteindelijk door de Duitse bezetter ontdekt werden en daarop toch verplicht in Duitsland moesten werken, in aanmerking. Tot slot rekende de overheid de personen, die in eerste instantie wel naar Duitsland gingen in het kader van de verplichte arbeid, maar tijdens hun verlof onderdoken, ook tot werkweigeraars.¹⁴⁸

1.2.1.2.2. Het begin van de burgerlijke weerstand

Burgerlijke weerstand bestond uit acties die zowel direct als indirect gericht waren tegen de Duitse bezetter. Een voorbeeld van de indirecte vorm is het steun bieden aan 'illegale' personen en het helpen van personen die het bezette land wilden ontvluchten. Dit maakte ook deel uit van de actie- en inlichtingennetwerken. De eerste vormen van direct verzet waren de sabotages. In mei 1940 was om die reden al een eerste verzetsstrijder gearresteerd.¹⁴⁹ Aanvankelijk bestonden deze sabotagedaden voornamelijk uit het doorknippen van telefoonkabels. Maar de resultaten van de sabotages waren eerder beperkt en leverden de bezetter in het begin van de oorlog maar weinig problemen op.¹⁵⁰ In 1941 stuurde de Britse overheid diverse agenten naar België om er sabotagecellen op te richten. Onder meer hierdoor nam het aantal sabotages toe en verhoogde de doeltreffendheid.¹⁵¹

¹⁴⁶ Maerten, "De sluikpers," 77-8.

¹⁴⁷ "24 december 1946. - Besluitwet waarbij het statuut van de burgerlijke weerstanders en werkweigeraars wordt ingericht," *Belgisch Staatsblad* 117, nr. 16 (1947): 432-3.

¹⁴⁸ Besluitwet waarbij het statuut van de burgerlijke weerstanders en werkweigeraars," 432-33.

¹⁴⁹ Paul Louyet, *Het verzet*, België in de Tweede Wereldoorlog 4 (Antwerpen: De Nederlandsche Boekhandel, 1991), 17.

¹⁵⁰ Dimtri Roden, "Het recht van de sterkste: de Duitse repressie van het verzet," in *België 1940-1945: Oorlog, bezetting en bevrijding*, eds. Wannes Devos en Kevin Gony (Tielt: Lannoo, 2019): 136.

¹⁵¹ Maerten, "Het verzet: een strijd in de schaduw," 213.

1.2.1.3. Actie- en inlichtingsagenten

1.2.1.3.1. Definiëring

In de besluitwet van 16 februari 1946 was de overheid heel kort en vaag over wat de betekenis van de actie- en inlichtingsagenten was. Ze erkende burgers en militairen die van de minister van Landsverdediging of de minister van Justitie (on)rechtstreeks een bijzondere opdracht gekregen hadden, die uitgevoerd moest worden in vreemd gebied of in bezet gebied.¹⁵² Op basis van deze besluitwet is het moeilijk om af te leiden wat dit precies inhield. Gelukkig is er vandaag al behoorlijk wat onderzoek gedaan naar deze verzetsvorm, waardoor er een algemeen beeld gevormd kan worden over de actie- en inlichtingsagenten.

1.2.1.3.2. De ogen gericht op Londen

Vanaf de zomer van 1940 begonnen verschillende mensen informatie over de bezetter te verzamelen, in de hoop dit op een of andere manier aan de Britten door te geven. Tegelijkertijd probeerden de Britse geheime diensten netwerken op te zetten, omdat de informatie cruciaal was om mogelijke doelwitten te lokaliseren en zo goed mogelijk de Duitse oorlogsmachine in kaart te brengen. De samenwerking tussen de Belgische en Britse diensten leidde er uiteindelijk toe dat er 37 actieve inlichtingennetwerken tot stand kwamen. Er werd niet alleen militaire informatie verzameld met het oog op de naoorlogse heropbouw, maar men verzamelde ook economische en politieke informatie. De bekendste en grootste inlichtingennetwerken waren Luc-Marc, Zéro, Clarence en Bayard.¹⁵³ Het grootste probleem was om de informatie van België naar Londen krijgen, aangezien maar weinig verzetsorganisaties over degelijke apparatuur beschikten. In de loop van 1942-1943 geraakte dit probleem geleidelijk aan opgelost.¹⁵⁴

Een tweede belangrijke vorm van netwerken waren de ontsnappingslijnen. Degenen die geholpen werden waren niet enkel Engelse soldaten of piloten, maar ook Franse militairen, joden, Belgen die naar Engeland wilden, werkweigerders en 'verbrande' agenten. Geleidelijk aan ontstonden er ketenen van België tot Spanje om deze personen veilig te laten ontsnappen. Deze ketenen bestonden uit personen die degenen die wilden vluchten moesten lokaliseren, uit een centrale organisatie om ze samen te brengen en valse identiteitskaarten te bezorgen en uit een efficiënt aflossingssysteem van gidsen.¹⁵⁵ Deze ondernemingen waren echter heel gevaarlijk, omdat er een groot risico was op controles over de gehele route en omdat er regelmatig vijandelijke agenten in de ontsnappingslijnen infiltrerden.¹⁵⁶

¹⁵² "16 februari 1946. - Besluitwet ter aanvulling en vervanging van de besluitwet van 1 september 1944, betreffende inlichtings- en actieagenten," *Belgisch Staatsblad* 116 nr. 86 (1946): 2783.

¹⁵³ Maerten, "Het verzet: een strijd in de schaduw," 212.

¹⁵⁴ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 241-2.

¹⁵⁵ Maerten, "Het verzet: een strijd in de schaduw," 212.

¹⁵⁶ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 246.

1.2.1.4. Het gewapende verzet

1.2.1.4.1. Definiëring

De laatste verzetsvorm die door middel van de besluitwet van 19 september 1945 erkend werd is het gewapende verzet. Een specifieke beschrijving is niet voorzien, erkenning gebeurde op basis van lidmaatschap van bepaalde verzetsorganisaties. Deze waren, - in alfabetische volgorde -, de Belgische Weerstandsorganisatie, de Belgische Nationale Beweging, het Bevrijdingsleger, het Geheim Leger, Groepering G, Groep Nola, de afdelingen Belgisch Leger Partizanenleger en de Vaderlandse Milities van het OF en tot slot de Witte Brigade.¹⁵⁷ Maar in principe verklaart de term zichzelf: het is de gewapende strijd tussen het verzet en de Duitse bezetter. Tot slot is het ook belangrijk om op te merken dat, hoewel deze verzetsorganisaties geclassificeerd werden als gewapend verzet, zij zich ook bezighielden met verzetsacties die onder het burgerlijke verzet vielen.

1.2.1.4.2. Een nieuw (ondergronds) leger

Omdat de regering, omwille van het feit dat ze naar Londen gevlucht was, een politiek zwakke positie bekleedde en omdat België militair weinig tot geen rol meer had, speelde het gewapende verzet een relatief belangrijke rol in België gedurende de bezetting. Aangezien het Belgische leger gecapituleerd had en bijgevolg volledig uiteengevallen was, kon het maar een heel beperkte rol meer spelen op het strijdtoneel. Hierdoor had het gewapende verzet een veel omvangrijkere rekruteringsreserve. Er waren heel wat militairen die zich aansloten bij het gewapende verzet, wat bijvoorbeeld tot uiting komt in de strakke militaire structuur van sommige verzetsorganisaties.¹⁵⁸

Het gewapende verzet kon in twee groepen opgedeeld worden. Enerzijds waren er de groeperingen die los van Londen ontstaan en gegroeid waren, en die in zeer uiteenlopende vormen actie ondernamen. Anderzijds waren er verzetsorganisaties die wel netwerken hadden met Londen en die bijgevolg hun bestaan en doeltreffendheid aan die relatie met Londen te danken hadden. Deze organisaties werden vaak belast met meer specifieke missies.¹⁵⁹ Het gewapende verzet speelde voornamelijk een rol in de aanloop naar en tijdens de bevrijding zelf.

Na de oorlog erkende de overheid vijftien verzetsorganisaties onder de noemer van het 'gewapende verzet.' Dit gaf echter een vertekend beeld van de realiteit, aangezien er in werkelijkheid een veel groter aantal bewegingen werd opgericht om de vijand te bestrijden. Maar met het oog op het verbeteren van de doeltreffendheid en door toevalligheden die de Duitse repressie met zich meebracht, gingen meerdere van deze kleinere organisaties op in grotere verzetsbewegingen. Het is echter noodzakelijk voorzichtig te zijn met het cijfermateriaal dat vandaag ter beschikking is met betrekking tot het gewapende verzet. Hoewel het een duidelijke indicatie is van hoeveel mensen deelnamen aan deze vorm van verzet, geven deze cijfers een vertekend beeld. Bij het opstellen van de erkenningsdossiers was er een gebrek aan een degelijke controle, waardoor er meer mensen erkend zijn dan dat er effectief hebben deelgenomen aan het gewapende verzet. Tot slot maakten sommige personen deel uit van verschillende bewegingen en probeerden erkenning te verkrijgen bij de organisatie met de meeste materiële voordelen of die het meest aansloot bij hun ideologische

¹⁵⁷ "Het statuut van de Gewapende Weerstander," *Pygmalion* 2, nr. 2 (1946): 20.

¹⁵⁸ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 41.

¹⁵⁹ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 226-7.

overtuiging. Terwijl sommige groeperingen weinig tot geen impact hadden, vormden andere organisaties een ware uitdaging voor de bezetter, zowel op regionaal als op nationaal niveau.¹⁶⁰

1.2.2. Verzetsgroepen

Doorheen de oorlog bestonden er dus heel wat grotere en kleinere verzetsgroeperingen. Het is te omslachtig om ze allemaal te behandelen. Daarom zullen de belangrijkste verzetsorganisaties hier kort aan bod komen en zal daarna de focus op het Geheim Leger liggen.

1.2.2.1. Het Onafhankelijkheidsfront

De Kommunistische Partij (KP) was als het ware de motor achter de strijd tegen de Duitse bezetter. Reeds voor de Duitse invasie daagde de KP het Duitse gezag uit door werkonderbrekingen, betogingen en het aanmoedigen van de terugkeer van gevangenen. Daarnaast verspreidden ze reeds vanaf 1940 clandestiene bladen. Vanaf juni 1941 focuste de KP zich volledig op de strijd tegen de Duitse bezetter. Daartoe richtte ze het Onafhankelijkheidsfront (OF) op. In 1943 groeide de verzetsbeweging uit tot een massabeweging. Maar desondanks zijn er twee zaken die het succes in zekere zin relativeerden. Ten eerste was het OF sterk geworteld in Brussel en de industriële gebieden in Wallonië, dit in tegenstelling tot Vlaanderen en het Waalse platteland. Ten tweede gebeurde de vervanging van de kaderleden van de KP, die vaak het slachtoffer waren van de Duitse repressiemaatregelen, niet snel genoeg. Hierdoor verloor de KP in grote mate de controle over haar verzetsgroepen. Maar ondanks deze twee elementen, was de KP door haar strakke en doeltreffende organisatie, door het enthousiasme van haar militanten en door haar bereidheid om op elke mogelijke manier de Duitse bezetter en collaborateurs te bestrijden, een van de voornaamste dragers van de ondergrondse strijd in België.¹⁶¹ De twee meest zichtbare elementen van het OF waren het Belgische Partizanenleger en de Patriottische Milities, die deel uitmaakten van het gewapende verzet.¹⁶²

Naast het gewapende verzet hanteerde het OF dus ook geweldloze vormen, waardoor ze de bredere lagen van de bevolking kon aanspreken. Een voorbeeld hiervan was de hulp aan slachtoffers van de Duitse repressie. Het OF was ook heel actief in het voeren van anti-Duitse propaganda en het verspreiden van clandestiene bladen. Daarnaast voerden ze actief strijd tegen deportaties, door mensen op te roepen om niet naar Duitsland te gaan om te werken, maar om onder te duiken. Voor deze werkweigeraars richtte het OF hulpcomités op, die vanaf de zomer van 1942 deel uitmaakten van de Dienst-Socrates. De Dienst-Socrates was een actieprogramma van de Belgische regering in Londen, dat 'illegalen' moest ondersteunen. Om zijn identiteit te behouden en wegens een gebrek aan geld, organiseerde het OF ook eigen fondswervingen.

1.2.2.1.1. Het Belgische Partizanenleger

In de loop van 1941 voegden verschillende groeperingen zich samen. Daaruit ontstond het Belgische Partizanenleger. De logistiek van het Duitse leger was het voornaamste doelwit van de partizanen. Vanaf het voorjaar van 1942 namen de acties een grotere vorm aan en werden collaborateurs steeds

¹⁶⁰ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens de Tweede Wereldoorlog*, 227.

¹⁶¹ Van den Wijngaert et al, *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, 221-3.

¹⁶² Van den Wijngaert et al, *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, 231.

vaker het doelwit. Vanaf het moment dat ook Duitse soldaten het doelwit waren, verhoogde de bezetter het aantal executies van gijzelaars. De gijzelaars waren meestal gearresteerde verzetslui die ervan verdacht werden communistische sympathieën te hebben. Hierdoor stopten de Partizanen met het doden van Duitse soldaten. Maar de SIPO-SD bleef jacht maken op de Partizanen en in de zomer van 1943 vond een grote vergeldingsactie plaats, waarbij de effecten voelbaar waren tot in de top van de organisatie. In de zomer van 1943 kwam er een nieuwe leiding die het aantal sabotageacties en aanslagen opvoerde. Toch werd het Partizanenleger geen massabeweging zoals het Geheim Leger, omdat het in grote mate een elitekorps bleef dat de Patriottische Milities moest versterken.

1.2.2.1.2. De Patriottische Milities

De Patriottische Milities kwamen pas op de voorgrond in de loop van juni 1944 met het oog op de bevrijding. Het was de bedoeling dat deze milities zouden uitgroeien tot een overkoepelende burgerlijke gewapende verzetsorganisatie. Maar zoals de andere pogingen van het OF om het verzet te verenigen, mislukte ook deze poging. Eerst en vooral wilden heel wat werkweigeraars, die ze doorheen de oorlog steun geboden hadden, niet deelnemen aan de actie. Daarnaast hadden andere verzetsbewegingen, zoals bijvoorbeeld het Geheim Leger, een grotere aantrekkingskracht. Uiteindelijk bestond het merendeel van de Patriottische Milities gewoon uit voormalige leden van het OF. De snelle bevrijding en het gebrek aan middelen en manschappen beperkten overigens heel sterk de rol van het OF bij de bevrijding.¹⁶³

1.2.2.2. Belgische Nationale Beweging

De Belgische Nationale Beweging werd opgericht in december 1940 en telde bij het einde van de bevrijding een 15 000-tal erkende leden. De organisatie was actief over het gehele land, maar stond het zwakst in Oost- en West-Vlaanderen. Op ideologisch gebied was ze patriottisch, en het verdrijven van de Duitse bezetter met alles wat ze ter beschikking hadden stond centraal. Om deze doelstellingen te verwezenlijken zochten ze toenadering tot andere rechts georiënteerde organisaties zoals het Belgisch Legioen en de Nationale Koninklijke Beweging. Dit plan mislukte omdat Duitse repressiemaatregelen de kopstukken van de diverse groeperingen troffen. Later zocht de beweging ook toenadering tot het OF, maar ook dit plan mislukte omwille van wederzijds wantrouwen. De Belgische Nationale Beweging hield zich bezig met het verspreiden van het clandestiene blad *La Voix des Belges* (in het Nederlands *De Stem der Belgen*). Daarnaast hielden ze zich bezig met het verschaffen van informatie en waren ze actief bij het helpen ontsnappen van geallieerde piloten. Verder boden ze heel wat hulp aan ondergedoken werkweigeraars en joden. Ook hadden ze leden die actief waren bij de post en op die manier heel wat klikbrieven konden onderscheppen. Ten slotte ondernamen ze ook kleinschalige sabotageopdrachten. De Belgische Nationale Beweging werd door de Belgische autoriteiten te Londen beschouwd als een heel belangrijk steunpunt. Ze wilden dat de organisatie een belangrijke rol zou spelen bij de bevrijding. Maar in februari 1944 trof een Duitse repressie de verzetsbeweging ontzettend hard, waardoor de Belgische Nationale Beweging niet meer in staat was de toebedachte rol te spelen bij de bevrijding.¹⁶⁴

¹⁶³ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 231-4.

¹⁶⁴ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 237-8.

1.2.2.3. Het Bevrijdingsleger

Eind 1940 richtte een groep christendemocratische militanten het Bevrijdingsleger op te Luik, dat ook het belangrijkste actieterrein was. De verzetsbeweging legde zich toe op de sluikpers, inlichtingenwerk, hulp aan joden en werkweigerars, en kleinschalige sabotagedaden. De groep speelde een aanzienlijke rol tijdens de bevrijding van Luik, waarvoor ze samenwerkten met het Geheim Leger.¹⁶⁵

1.2.2.4. Groep G

Groep G of *Groupe Général de Sabotage* bestond uit een 4000-tal leden en werd opgericht in het begin van 1942 in de kringen voor vrij onderzoek van de *Université Libre de Bruxelles*. Deze verzetsorganisatie was enigszins verschillend van de andere, omdat ze zich enkel toelegde op sabotage. De voornaamste doelwitten waren spoorwegverbindingen, binnenwateren en energievoorzieningen. Ondanks een gebrek aan materiaal en de gevolgen van een harde repressie, bleef de organisatie verder opereren tot en met de bevrijding. Ze waren voornamelijk actief in de omgeving van de provincies Henegouwen, Waals-Brabant en Luik.¹⁶⁶

1.2.2.5. De Witte Brigade

In de vroege zomer van 1940 richtte Marcel Louette, een reserveluitenant, in Antwerpen de Witte Brigade op. Geleidelijk aan breidde de organisatie haar invloed uit over de rest van de provincie Antwerpen en Oost-Vlaanderen. De beweging verspreidde clandestiene pers, hielp werkweigerars en joden, verschaftte inlichtingen voor de geallieerden en hielp bij het smokkelen van geallieerde piloten en soldaten vanuit bezettingsgebied naar Londen. Maar de beweging werd in 1943 zwaar getroffen door Duitse repressiemaatregelen, waardoor ze geen sabotageacties op grote schaal konden ondernemen of een belangrijke rol konden spelen tijdens de bevrijding.¹⁶⁷ Overigens is de term 'wit', waarmee naar het verzet in haar geheel verwezen wordt, afkomstig van de Witte Brigade.¹⁶⁸

1.2.2.6. De Belgische Militaire Weerstandorganisatie

Deze in 1940 opgerichte verzetsorganisatie bestond voornamelijk uit beroepsmilitairen en koningsgezinde rijkswachters. De Belgisch Militaire Weerstandorganisatie (B.M.W.O.) was voornamelijk actief in Brussel, Luik en Vlaanderen. Net zoals de andere bewegingen hield ze zich bezig met het verzamelen van inlichtingen. Vanaf 1943 legde de organisatie zich ook toe op sabotagedaden. Een golf van arrestaties eind 1943 verzwakte de organisatie enorm.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 239. En Maerten, "Het verzet: een strijd in de schaduw," 210..

¹⁶⁶ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 239-40. En Maerten, "Het verzet: een strijd in de schaduw," 210.

¹⁶⁷ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 227-8.

¹⁶⁸ Seberechts, *Ieder zijn zwart*, 42.

¹⁶⁹ Maerten, "Het verzet: een strijd in de schaduw," 211.

1.2.2.7. De Nationaal Koninklijke Beweging

De laatste verzetsorganisatie die hier aan bod komt, is de Nationaal Koninklijke Beweging. Een groep jonge Rexisten uit Vlaams-Brabant richtte deze verzetsorganisatie op in februari 1941. Aanvankelijk was het enige doel om België onder het krachtige bewind van koning Leopold III te plaatsen. Maar wanneer ze getroffen werden door de Duitse repressie, nam de organisatie een anti-Duitse houding aan. Ze hield zich, voornamelijk in Brussel en Vlaanderen, bezig met het verzamelen van inlichtingen, verspreide sluikpers, voerde kleine sabotagedaden uit en hielp joden en geallieerde piloten. Maar het belangrijkste was de hulp aan werkweigeraars, waarbij de vele katholieken in de organisatie een belangrijke rol speelden. Tot slot nam de Nationaal Koninklijke Beweging ook deel aan de bevrijding en hielp ze bij de verdediging van de haven van Antwerpen.¹⁷⁰

1.3. Het Geheim Leger: de eerste oorlogsmaanden

Aan de vooravond van de landing van Normandië, telde het Geheim Leger meer dan 54 000 erkende leden. Hiermee was het een van de grootste en krachtigste verzetsbewegingen in België.¹⁷¹ Maar deze sterkte was zeker niet van toepassing over de gehele oorlogsperiode, aangezien het ontstaan en de evolutie van het Geheim Leger niet zonder slag of stoot is verlopen.

1.3.1. Ontstaan

De basis voor het Geheim Leger werd in de loop van juni 1940 gelegd door de oprichting van twee verzetsorganisaties. De eerste was het *Heropgerichte Belgische Leger* van generaal-majoor Robert Lentz van de 17^e infanteriedivisie.¹⁷² Na zijn terugkeer uit krijgsgevangenschap legde hij al snel contacten met de verschillende regimenten van zijn divisie. In de loop van oktober 1940 had hij alle ruiteryregimenten en de infanterieregimenten uit Brabant, Henegouwen, Luxemburg, Gent, Brugge en Oostende, gegroepeerd. Daarnaast stond hij ook in contact met de regimenten in Antwerpen, Luik en Namen. Het grote probleem was echter dat de organisatie zich beperkte tot de grote garnizoenssteden.¹⁷³ Een oplossing hiervoor werd gevonden in de andere verzetsorganisatie, opgericht door commandant Charles Claser. Zijn *Belgisch Legioen* bestond voornamelijk uit militairen, verspreid over het gehele land. Zijn probleem was echter dat er geen goede omkadering was, iets wat het Heropgerichte Belgische Leger wel had.¹⁷⁴ In oktober 1940 begonnen de gesprekken tussen beide groeperingen en rond april – mei was de fusie rond, waarna de organisatie de naam *Belgisch Legioen* aannam.¹⁷⁵

Het Belgisch Legioen was een grote voorstander van een sterke monarchie en aanvankelijk lag de focus eerder op het versterken van de koninklijke macht na de oorlog, dan op het bestrijden van de Duitse bezetter. Verder kon het Belgisch Legioen ook ondergebracht worden bij het anticommunisme en anti-

¹⁷⁰ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 238-9.

¹⁷¹ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 228.

¹⁷² Deleuze, "Aperçu sur l'Armée Secrète," 44.

¹⁷³ *Guldenboek van de Belgische Weerstand* (Brussel: Le Clercq, 1948), 122.

¹⁷⁴ *Guldenboek*, 122.

¹⁷⁵ T. Vuylsteke, M. Herman, V. Marquet en Henri Bernard, *Het Geheim Leger, 1940-1944* (Gent: Verbeke, 1986), 10.

separatisme. Bijgevolg situeerde de organisatie zich dus aan de rechterzijde van het politieke spectrum.¹⁷⁶ Vanaf de zomer van 1941 kwam de wil om te helpen bij de bevrijding van het vaderland sterker naar voren. De combinatie van een groep sterke militairen aan de top en een kwalitatieve bevelsstructuur, zorgde ervoor dat de verzetsbeweging tussen 1941 en begin 1942 een sterke groei kende.¹⁷⁷

1.3.2. Structuur

Aan het hoofd van de organisatie kwam Charles Claser te staan, terwijl Robert Lentz het bevel kreeg over de gevechtsorganisatie. Inmiddels breidde de organisatie zich ook uit met provinciale en algemene mobiele reserves, die onder leiding van kolonel Jules Bastin kwamen te staan. Daarnaast creëerden ze nog allerlei andere diensten zoals een politieke afdeling en een medische dienst.¹⁷⁸ Ze deelden het land op in drie zones, een Vlaamse, Brusselse en Waalse zone, die op hun beurt onderverdeeld werden in provincies, regio's, groeperingen, secties en ondersecties. Aan het hoofd van elke sectie stond het sectiehoofd, die tien adjuncten moest rekruteren, die op hun beurt elk tien 'legioenmannen', de laagste rang, moesten aanwerven.¹⁷⁹ Op deze manier bestond elke sectie uit 111 mensen. Deze structuur toont het militaire karakter van de organisatie aan.

1.4. De (geheime) diensten in Londen

Op enkele ervaringen uit de Eerste Wereldoorlog na, bestonden er in principe in mei 1940 geen degelijke structuren om een ondergrondse strijd met de Duitse bezetter te beginnen. Het verzet was in het begin dus sterk ongeorganiseerd en geïsoleerd. Om te evolueren tot een geoliede machine die een echte dreiging kon vormen voor de bezetter, rekenden de verzetsstrijders op logistieke steun vanuit Londen. In Groot-Brittannië bestonden enkele instellingen die zich bezighielden met de contacten en de samenwerking met de diverse verzetsgroeperingen in het bezette Europa. Ten eerste was er de *Special Intelligence Service* (SIS), wat een soort inlichtingendienst was. Daarnaast was er de *Special Operations Executive* (SOE), die de taak had om sabotageacties te ondernemen en het gewapende verzet voor te bereiden op de bevrijding. Vervolgens was er nog de *MI9*, die zich bezighield met de ontsnappingslijnen en het repatriëren van geallieerde soldaten en piloten uit het bezette land. Tot slot was er nog de *Political Warfare Executive* (PWE), die verantwoordelijk was voor de psychologische oorlogsvoering.¹⁸⁰

Aan de Belgische zijde was er in het begin van de oorlog weinig interesse in het verzet en dat uitte zich in de trage ontwikkeling van dergelijke structuren. Pas in november 1940 richtte de regering in ballingschap de dienst Staatsveiligheid op en het zou tot juni 1941 duren voor de eerste agent naar België werd gestuurd. Pas op het einde van dat jaar ontstonden er duurzame contacten tussen de Belgische regering en het verzet.¹⁸¹ Vanaf begin 1942 kwam er geleidelijk aan een grotere interesse

¹⁷⁶ Etienne Verhoeyen, "Résistances et résistants en Belgique occupée, 1940-1944," » *Revue Belge de Philologie et d'histoire* 70, nr. 2 (1992): 393

Huibrechts, "Het Geheim Leger zone III sector Gent," 27.

¹⁷⁷ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 229.

¹⁷⁸ Vuylsteke, Herman, Marquet en Bernard, *Het Geheim Leger*, 10.

¹⁷⁹ Vuylsteke, Herman, Marquet en Bernard, *Het Geheim Leger*, 10.

¹⁸⁰ Henri Bernard, *La résistance 1940-1945* (Brussel: La Renaissance du Livre, 1968), 17 en Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 219.

¹⁸¹ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 219.

voor het Belgische verzet en ontstond een betere samenwerking tussen de Belgische en Britse diensten in Londen. Dit resulteerde niet alleen in een toename van het aantal missies, waarbij geheime agenten op het Belgische grondgebied gedropt werden, maar ook in een grotere doeltreffendheid.¹⁸² In de zomer van 1942 kwam het echter tot een crisis tussen de Belgische en Britse diensten. De Belgische Staatsveiligheid, met de steun van vooraanstaande leden van de Belgische regering, verbonden aan het SIS, tegenover de Tweede Sectie van het Ministerie van Landsverdediging en het SOE te staan. Het wederzijdse wantrouwen had rampzalige gevolgen voor de verdere samenwerking. De Belgische regering verbrak alle contacten met het SOE, waardoor alle agenten in het bezette België het contact met Londen verloren. Uiteindelijk kwam de Staatsveiligheid als winnaar uit de bus en herstelde het contact met de Britten en de verzetsbewegingen. De Tweede Sectie werd omgedoopt tot Tweede Directie en mocht enkel nog de inlichtingen verwerken die Staatsveiligheid doorgaf. Daarnaast mocht de Twee Directie enkel nog missies opzetten in verband met militaire acties, waardoor ze enkel nog controle had over het Geheim Leger.¹⁸³ In de loop van 1943 kwamen vanuit Londen verschillende organisatoren en radio-officieren met zendapparatuur om zo de ontsnappingslijnen en inlichtingendiensten verder uit te breiden. Daarnaast dropten de diverse diensten in Londen verschillende geheime agenten met verdere instructies, directe verbindingen en geld voor de grootste verzetsorganisaties. Tot slot dropten ze in de loop van 1944 wapens en sabotagemateriaal met het oog op de bevrijding.¹⁸⁴

1.5. Het Duitse repressieapparaat

De Duitse bezetter probeerde met zo weinig mogelijk manschappen een zo groot mogelijke controle uit te voeren. In totaal waren er twee soorten politiediensten. Enerzijds de administratieve politiedienst en anderzijds de militaire politiedienst (*Kommandostab*). De eerstgenoemde dienst moest toezicht houden op de Belgische politie en rijkswacht. De *Kommandostab* bestond uit twee afdelingen: de *Geheime Feldpolizei* (GFP) en de *Feldgendarmerie* (FG). De GFP spoorde mensen op die een aanslag hadden gepleegd of een bedreiging vormden voor de veiligheid van de staat. Hiervoor werkten ze samen met de *Abwehr*, de Duitse militaire inlichtingendienst. Deze had een speciale afdeling die zich bezighield met het oprollen van clandestiene inlichtingendiensten en sabotagegroepen. Hierbij deden ze bijvoorbeeld beroep op Belgische collaborateurs om te infiltreren in de verzetsorganisaties, om deze dan van binnenuit te ontmantelen. Daarnaast was er de FG die toezicht hield op de Duitse soldaten zelf, de zwarte markt moest oprollen en werkweigeraars opspoorde. Hiervoor werden ze bijgestaan door een *Hilfsgendarmerie* die voornamelijk bestond uit collaborateurs en door *Zivildandhers* (dit waren een soort mensenjagers).¹⁸⁵ Net zoals in de andere bezette landen, vestigde men in België ook een afdeling van de SIPO-SD. De belangrijkste afdelingen hiervan waren enerzijds de *Sicherheitsdienst* (SD) en anderzijds de *Geheime Staatspolizei* (Gestapo). De Gestapo stond in voor het opsporen en vervolgen van Joden, communisten, vreemdelingen, rechtse verzetsgroeperingen en vrijmetselaars.¹⁸⁶ De SIPO-SD kreeg haar bevelen rechtstreeks uit Berlijn van

¹⁸² Maerten, "Het verzet: een strijd in de schaduw," 207.

¹⁸³ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 220.

¹⁸⁴ Maerten, "Het verzet: een strijd in de schaduw," 207.

¹⁸⁵ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 110;156-8.

¹⁸⁶ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 159.

de *Schutzstaffel* (SS). Zo vormden ze het fort van Breendonk om tot doorgangskamp voor politieke opposanten, verzetsstrijders en joden.¹⁸⁷

Door het sporadische en kleinschalige karakter van het verzet in het begin van de bezetting, trad de Duitse bezetter aanvankelijk niet al te hard op. Een van de redenen hiervoor was het feit dat men absoluut de rust in het land wou bewaren.¹⁸⁸ Hiervoor was het belangrijk om een imago te creëren van de ‘correcte’ bezetter. Dit leidde vaak tot de omzetting van doodstraffen in zware gevangenisstraffen. In het begin van de oorlog, tussen 10 mei 1940 en 22 juni 1941 stierven drie personen voor het vuurpeloton. De Duitse ordehandhaving kan in het begin van de bezetting als gematigd bestempeld worden.¹⁸⁹

2. Het Geheim Leger in Groot-Oosterzele: twee ontstaanskernen

In de loop van 1941 ontstonden in Groot-Oosterzele, meer bepaald in Oosterzele en Balegem, twee verzetskernen van het Geheim Leger. Dit wil zeggen dat enkel de verzetsstrijders die in het kader van het Geheim Leger acties ondernamen of deel uitmaakten van deze organisatie, aan bod zullen komen. Dat wil echter niet zeggen dat het verzet in Groot-Oosterzele beperkt was tot het Geheim Leger. Doorheen dit onderzoek waren er voldoende aanwijzingen voor de aanwezigheid van andere organisaties, zoals bijvoorbeeld de Nationaal Koninklijke Beweging, of verzetsstrijders die zelfstandig optraden. De verschillende netwerken van de Groot-Oosterzeelse verzetskern worden in hoofdstuk 6 behandeld.

2.1. De Balegemse verzetskern

De verzetskern in Balegem werd opgebouwd rond Ernest Meersman, 33 jaar¹⁹⁰ en landbouwer van beroep, en Nestor De Prijck, 42 jaar en dokter. De ontstaansgeschiedenis van de verzetskern in Balegem is relatief eenvoudig in beeld te brengen, dankzij een document uit het archief van het Geheim Leger. Dit document is getiteld ‘Organisatie en werking van de verzetsgroep A.B.S. te Balegem’. Daarin staat het volgende in verband met de oprichting:

“Begin 1941 is Mevr. D’Hollanders, Verbroederingsstraat 13/3 Gentbrugge, in betrekking gekomen met commandant Janssens uit Gent en beslisten een geheime verzetsbeweging in Balegem tot stand te brengen. Daarop stelde Mevr. D’Hollanders zich in betrekking met Meersman Ernest, Pontslag te Balegem, waarvan ze overtuigd was dat hij een goed vaderlander was. Deze stelde zich dan in betrekking met dokter DE PRYCK uit Balegem, die aansluiting gekregen had met verzetscel van R.J.V. met als verantwoordelijke celleider DE PAEPE ANDRE, student, Berg te Balegem. Deze personen hebben van dan af de kern der verzetsgroep uitgemaakt.”¹⁹¹

Uit deze verklaringen zijn een aantal zaken af te leiden. Eerst en vooral is de totstandkoming van de verzetskern te Balegem het gevolg van initiatieven die buiten de gemeente genomen zijn. De naam

¹⁸⁷ Roden, “Het recht van de sterkste,” 132.

¹⁸⁸ Louyet, *Het verzet*, 17.

¹⁸⁹ Roden, “Het recht van de sterkste,” 135.

¹⁹⁰ De leeftijden die gehanteerd worden zijn de leeftijden waarop ze toegetreden zijn tot het verzet.

¹⁹¹ Archief GL – Doos 15, nr. 95: Historique Zone III-Gand-E.M.-Eider-Haven van Gent-Héron.

van 'Mevr. D'Hollander' is Irma Van Der Schueren (°12.04.1891) die sinds november 1940 aangesloten was bij het verzet. Zij en haar man Léonard D'Hollander waren verbindingsagenten tussen Gentbrugge en Balegem. Volgens haar dossier (het is onduidelijk of haar echtgenoot hier bij betrokken was) stichtte ze niet enkel afdeling Balegem, maar ook die van Velzeke, Scheldewindeke, Hillegem en Oosterzele.¹⁹² Commandant Léon Janssens was eveneens een verbindingsagent in het Gentse.¹⁹³ Waarom zij precies Ernest Meersman aangeworven hebben is eveneens onduidelijk. Volgens zijn zoon, Daniël Meersman, was hij enorm patriottisch en zou hij "zijn leven gegeven hebben voor het vaderland"¹⁹⁴. Een mogelijke hypothese is het feit dat commandant Janssens Ernest Meersman zou gekend hebben omdat hij deel uitmaakte van het militaire reservekader en deelgenomen had aan de Achttiendaagse Veldtocht.¹⁹⁵ Het is echter tasten in het duister om de echte oorzaak te vinden.

Een tweede element is de connectie met het 'Revolutionaire Jeugdverbond'. Vermoedelijk wordt de 'Revolutionaire Volksjeugd' (RVJ) bedoeld, een communistische jongerenorganisatie die haar eerste afdeling in november 1940 in Gent stichtte. De verzetsbeweging bestond voornamelijk uit jongeren, maar er behoorden ook enkele arbeiders toe.¹⁹⁶ Dit wijst erop dat er vóór de oprichting van de verzetskern van het Geheim Leger te Balegem reeds verzet aanwezig was. De celleider van de lokale afdeling van het RVJ, André De Paepe, was overigens een van de grote aanwervers van verzetsstrijders in Balegem. Volgens zijn dossier van het Geheim Leger wierf hij maar liefst veertien leden aan.¹⁹⁷ Vermoedelijk was een deel daarvan afkomstig uit de lokale afdeling van het RVJ. Het is ook mogelijk dat het Geheim Leger deze gehele afdeling opnam van het RVJ in haar rangen opnam. Hierbij is het wel opvallend dat leden van een communistische jongerenorganisatie de overstap maakten naar een verzetsbeweging die zich aan de rechterkant van het politieke spectrum bevond. Dit kan wijzen op het feit dat voor sommige personen de ideologische achtergrond van een organisatie niet echt van belang was of zelfs geen rol speelde. Maar het kan ook wijzen op het feit dat in de lagere niveaus van een verzetsorganisatie, de leden geen idee hadden van de ideologische achtergrond van die beweging. Tot slot wierf André De Paepe ook enkele familieleden aan.

In het begin van zijn bestaan, was de Balegemse verzetskern voornamelijk bezig met het zoeken en aanwerven van nieuwe leden. In de loop van 1941 breidde deze verzetskern, naast Ernest Meersman, André De Paepe en Nestor De Prijck, nog uit met negen andere leden, die allemaal Ernest Meersman als overste hadden opgegeven:

- Bombeke, Marcel (°12.10.1919): aangeworven in april 1941¹⁹⁸ door A.De Paepe, hij was ook lid van het RVJ.¹⁹⁹
- Braeckman, Jules (°13.01.1907): aangeworven in maart 1941 door E. Meersman.²⁰⁰

¹⁹² Archief dr. Raphaël Schotte, persoonlijk bezit Marc Verschooris.

¹⁹³ Marc Verschooris, *Wachten op de maan van mei: Albert Mélot en Albert Wouters, Londen 1943 – Gent 1944* Gent: Snoeck-Ducaju, 2000), 152-3.

¹⁹⁴ Daniël Meersman (zoon van Ernest Meersman), interview door Emmauel Vermeire (masterstudent geschiedenis Universiteit Gent), Scheldewindeke, 15.02.19.

¹⁹⁵ Persoonlijk Dossier GL – Meersman, Ernest / Dossier nr. : II 301 422.

¹⁹⁶ Steen, "De schemerzone van een stad in oorlog," 1: 202-3.

¹⁹⁷ Persoonlijk Dossier GL – De Paepe, André / Dossier nr. : II 301 424.

¹⁹⁸ De datum van aansluiting is gebaseerd op de officiële erkenningsdatum.

¹⁹⁹ Persoonlijk Dossier GL – Bombeke, Marcel / Dossier nr. : II 302 434.

²⁰⁰ Persoonlijk Dossier GL – Braeckman, Jules / Dossier nr. : II 352.193.

- De Jonghe, Oscar (°16.03.1890): aangeworven in mei 1941 door E. Meersman.²⁰¹
- De Loore, Victor (°09.06.1906): aangeworven in mei 1941 door A. De Paepe.²⁰²
- De Paepe, Armand (°16.09.1922): aangeworven in maart 1941 door A. De Paepe.²⁰³
- De Paepe, Gustaaf (°22.08.1890): aangeworven in maart 1941 door A. De Paepe.²⁰⁴
- Lejeune, Basile (°28.06.1900): aangeworven in november 1941 door E. Meersman.²⁰⁵
- Meerschaut, Louis (°20.01.1899): aangeworven in maart 1941 door E. Meersman.²⁰⁶
- Van Grembergen, Armand (°12.12.1911): aangeworven in november 1941 door A. De Paepe.²⁰⁷

Het is moeilijk in te schatten welke activiteiten de Balegemse verzetskern in het begin van zijn bestaan ontplooidde. Wellicht was dit niet veel, aangezien Ernest Meersman, samen met Nestor De Prijck, pas in 1942 een nieuw overleg had met I. D'Hollanders over de verdere uitbouw en activiteiten van de verzetskern. Diverse leden, zoals Marcel Bombeke en Armand De Paepe, verspreidden in beperkte mate sluiipers, waarvan *La Libre Belgique* en *Klokke Roeland* de meest voorkomende waren. Terwijl *La Libre Belgique* eerder een conservatief katholiek Franstalig blad was, kwam het sluiikblad de *Klokke Roeland* voort uit een communistische en liberale studentengroepering uit Gent.²⁰⁸ Het is mogelijk dat de kranten iets zeggen over de politieke voorkeur van degene die het sluiikblad verspreidde, maar het kan ook dat dit simpelweg de enige kranten waren die voorhanden waren. Tot slot verschaft Jules Braeckman vanaf 1941 inlichtingen over Duitse troepenverplaatsingen aan Ernest Meersman.²⁰⁹ Dit sluit aan bij het algemeen beeld van het verzet in haar beginjaren, namelijk dat in het begin de sluiipers en het verwerven van inlichtingen twee van de belangrijkste activiteiten waren.

2.2. De Oosterzeelse verzetskern

De ontstaansgeschiedenis van de Oosterzeelse verzetskern van het Geheim Leger is moeilijker in kaart te brengen. Op het einde van 1941 bestond de verzetskern uit vijf leden:

- Bouckaert, Edgard (°06.08.1915): aangeworven in april 1941 door C. Sergeant.²¹⁰
- De Roo, Emiel-Robert (°20.11.1921): aangeworven in december 1941 door M. Liebrecht.²¹¹
- Dobbelaere, Germain (°30.04.1912): aangeworven in november 1941 door M. Liebrecht.²¹²
- Liebrecht, Maurice (°28.08.1907): aangeworven/toegetreden in november 1941.²¹³
- Sacks, Jules (°12.06.1886): aangeworven in november 1941 door M. Liebrecht.²¹⁴

²⁰¹ Persoonlijk Dossier GL – De Jonghe, Oscar / Dossier nr. : II 302 432.

²⁰² Persoonlijk Dossier GL – De Loore, Victor / Dossier nr. : II 301 426.

²⁰³ Persoonlijk Dossier GL – De Paepe, Armand / Dossier nr. : II 311 002.

²⁰⁴ Persoonlijk Dossier GL – De Paepe, Gustaaf / Dossier nr. : II 311 004.

²⁰⁵ Persoonlijk Dossier GL – Lejeune, Basile / Dossier nr. : II 352 542.

²⁰⁶ Persoonlijk Dossier GL – Meerschaut, Louis / Dossier nr. : II 302 242.

²⁰⁷ Persoonlijk Dossier GL – Van Grembergen, Armand / Dossier nr. : II 311 005.

²⁰⁸ José Gotovitch, *Guide de la Presse Clandestine de Belgique* (Brussel: Centre de Recherchers et d'Etudes historiques de la Seconde Guerre Mondiale, 1991), 67.

²⁰⁹ Persoonlijk Dossier GL – Braeckman, Jules / Dossier nr. : II 352.193.

²¹⁰ Persoonlijk Dossier GL – Bouckaert, Edgard / Dossier nr. : II 301 432.

²¹¹ Persoonlijk Dossier GL – De Roo, Emiel-Robert / Dossier nr. : II 302 419.

²¹² Erkenningsdossier gewapend verzet – Dobbelaere, Germain / Dossier nr. : II 35091

²¹³ Diploma GL aan Maurice Liebrecht, persoonlijk archief familie Liebrecht.

²¹⁴ Persoonlijk Dossier GL – Sacks, Jules / Dossier nr. : II 301 431.

Een eerste vaststelling is het feit dat de Oosterzeelse verzetskern iets later ontstond dan die van Balegem. Terwijl in Balegem tegen eind mei 1941 de verzetskern al grotendeels vorm had gekregen, gebeurde dit in Oosterzele pas in november – december. Naar de precieze ontstaanscontext is het gissen. Enerzijds omdat er geen document bestaat zoals het geval is bij Balegem, en anderzijds omdat het kopstuk, Maurice Liebrecht, 34 jaar en garagist, geen persoonlijk dossier van het Geheim Leger of erkenningsdossier heeft. Het is wel belangrijk om op te merken dat, hoewel Maurice Liebrecht de overste was van de Oosterzeelse verzetskern, Edgard Bouckaert eerder tot het verzet toegetreden was. Hij was namelijk door een zekere Clara Sergeant uit Gentbrugge aangeworven, wat opnieuw wijst op initiatieven van buiten de gemeente Oosterzele zelf. Daarnaast schreef Irma Van Der Schueren in haar dossier dat ze ook de Oosterzeelse verzetskern had opgericht. Hierdoor zijn er drie hypothesen mogelijk. De eerste mogelijkheid is dat Edgard Bouckaert op eigen initiatief of op vraag van Clara Sergeant, aan Maurice Liebrecht gevraagd heeft om te helpen bij de oprichting van de Oosterzeelse verzetskern en nieuwe leden te ronselen, waarbij de leiding dan aan Maurice Liebrecht zelf gegeven is. Want Edgard Bouckaert duidde Maurice Liebrecht ook aan als zijn overste. Daarnaast is het ook mogelijk dat Maurice Liebrecht eerst op eigen initiatief een kleine verzetsgroep in Oosterzele had opgericht, die dan na loop van tijd in aanraking was gekomen met het Geheim Leger, al dan niet via Edgard Bouckaert, en uiteindelijk in het Geheim Leger is opgegaan. De laatste hypothese is dat Irma Van Der Schueren contact opnam met Maurice Liebrecht en hem de Oosterzeelse verzetskern heeft laten uitbouwen. Ten tweede valt ook op dat de verzetskern in Oosterzele eind 1941 een stuk kleiner is dan die van Balegem. Tot slot zijn, gezien de verzetskern pas in de laatste twee maanden vorm kreeg, de acties in 1941 uitermate beperkt geweest.

2.3. De eerste verzetsstrijder te Landskouter

In november 1941 werd ook in Landskouter de basis gelegd voor een kleine verzetskern, die zich ook ontwikkelde tot een verzetskern van het Geheim Leger. Op het einde van 1941 bestond deze kleine kern uit slechts één persoon, namelijk Octaaf Rottiers (°23.08.1906), een lokale handelaar. Zijn aanwerving was opnieuw het gevolg van een initiatief van buitenaf. Frans De Coene, commandant in het Belgische leger en afkomstig uit Munkzwalm, wierf Octaaf Rottiers in november 1941 aan.²¹⁵ F. De Coene zelf keerde in oktober terug uit krijgsgevangenschap in Duitsland en sloot zich onmiddellijk aan bij het Geheim Leger. Hij was een van de belangrijkste kopstukken van het Geheim Leger in Gent en omstreken.²¹⁶

2.4. Eind 1941: De basis was gevormd

Als tussentijdse conclusie kan er gesteld worden dat eind 1941 een sterke basis was gelegd voor de verzetskern in Groot-Oosterzele. Eerst en vooral waren er op dat moment al achttien personen, overigens allemaal mannen, aangesloten bij de Groot-Oosterzeelse verzetskern. De Balegemse verzetskern maakte al vanaf het begin deel uit van het Geheim Leger, aangezien ze opgericht was door iemand van deze verzetsorganisatie zelf. Dit kan echter niet met zekerheid gezegd worden van de Oosterzeelse verzetskern, waarvan de precieze ontstaansgeschiedenis onduidelijk is. Het is

²¹⁵ Persoonlijk Dossier GL – Rottiers, Octaaf / Dossier nr. : II 381 390.

²¹⁶ *Gedenkboek Frans De Coene en Jozef Speeckaert: stafofficieren van de sector Gent van het Geheim Leger* (Drukkerij Erasmus, 1949), persoonlijk archief Daniël Meersman.

bijvoorbeeld mogelijk dat de verzetskern eerst een onderdeel was van een andere Gentse verzetsorganisatie of een onafhankelijke verzetskern was, die later opging in het Geheim Leger. Daarnaast is het duidelijk dat de oprichting van de Groot-Oosterzeelse verzetskern van het Geheim Leger een gevolg is van initiatieven van buiten de gemeenten. Dit is bijgevolg al een eerste aanwijzing dat lokaal verzet niet beperkt is tot de grenzen van de eigen gemeente. Tot slot waren de verzetsactiviteiten heel beperkt. Ze hielden zich voornamelijk bezig met sluikpers en er was één iemand die informatie verzamelde over de Duitse bezetter. Maar vanaf 1942 begon de Groot-Oosterzeelse verzetskern steeds meer actie te ondernemen, met een hoogtepunt in 1944.

2.4.1. Het sociale profiel van de eerste verzetsstrijders

De eerste verzetsstrijders van de Groot-Oosterzeelse verzetskern waren allemaal mannen, waarvan de meerderheid gehuwd was en iets meer dan de helft kinderen had. De meerderheid was tussen de 25 en 35 jaar oud. Slechts 4 van de 18 verzetsstrijders waren jonger dan 25 jaar, wat betekent dat de eerste verzetsstrijders al iets ouder waren. Tot slot kan gesteld worden dat de meerderheid laaggeschoold was.

Hoofdstuk 4: Het verzet in actie (1942-1944)

1. Het Geheim Leger: Van crisis naar grootste gewapende verzetsgroepering

1.1. Wantrouwen tussen Charles Claser en de Belgische regering

Op 11 augustus 1941 zond het SOE, met de zegen van de Belgische regering, de agent Jean Cassart naar België om de eerste contacten te leggen met het Geheim Leger. Hij kreeg een viervoudige opdracht met zich mee. Ten eerste moest hij contacten leggen en nagaan op welke manier er kon samengewerkt worden. Daarnaast diende hij een radioverbinding op te zetten tussen de verzetsbeweging en Londen. Als derde moest hij helpen bij het verlagen van de vijandelijke moraal door onder meer de sluikpers. Tot slot moest hij de basis leggen voor de oprichting van eenheden om sabotagedaden te plegen.²¹⁷ Deze agent werd echter verraden en bijgevolg gearresteerd door de Duitsers, die op deze manier de documenten in hun bezit kregen. Daarom besloot Charles Claser zelf naar Londen te gaan om de regering in te lichten over de hervormingen en de organisatie van het Geheim Leger en tegelijkertijd om instructies te vragen. Hij vertrok op 17 maart 1942 en kwam na een lange reis in Londen aan, waar hij samen met het SOE plannen maakte om het Geheim Leger in te schakelen bij de landing van de geallieerden. Maar de Belgische regering wantrouwde Charles Claser en verbrak daarom niet alleen de contacten met het SOE, maar ook met het Geheim Leger, wat leidde tot een precaire situatie.²¹⁸ De oorzaak van het wantrouwen was het feit dat de Belgische regering dacht dat hij het Geheim Leger wou gebruiken om de macht van koning Leopold III te versterken. Deze situatie, in combinatie met toenemende arrestaties door de Duitse bezetter, betekenden bijna het einde van de organisatie.²¹⁹ In de loop van november 1942, wanneer Charles Claser opnieuw naar Londen wou gaan, arresteerden de Duitsers hem aan de grensovergang met Frankrijk. Zijn opvolger was Jules Bastin, de bevelhebber van de mobiele reserve.

1.2. Jules Bastin: de leider van het gewapende verzet

Jules Bastin doopte in december 1942 het Belgisch Legioen om tot *Het leger van België* en veranderde de structuur van de organisatie. Vanaf dan werd het Belgische grondgebied opgedeeld in vijf zones, iets wat zo bleef tot aan de bevrijding. De Belgische regering had meer vertrouwen in hem en erkende hem als leider van het gewapende verzet. Dit was echter nog geen erkenning van het Geheim Leger. Daarop was het nog even wachten. Jules Bastin kreeg van de Belgische regering de opdracht om de vijand te bestrijden en te helpen bij de bevrijding van het Belgische grondgebied. Daarnaast stuurde de regering een aantal richtlijnen betreffende de organisatie en structuur van het Geheim Leger. Centraal stond een brede territoriale decentralisatie en een sterke hiërarchie. In ruil beloofde de Belgische regering om de nodige middelen toe te kennen. Tot slot besliste men dat de rol van het gewapende verzet was uitgespeeld zodra het land bevrijd was.²²⁰ Jules Bastin stemde hiermee in, maar vroeg aan de Belgische regering dat de soldaten van het Geheim Leger enkel ingezet zouden worden bij beslissende acties. Daarnaast vroeg hij om de erkenning van het Geheim Leger als regulier leger,

²¹⁷ Vuylsteke, Herman, Marquet en Bernard, *Het Geheim Leger*, 16.

²¹⁸ Vuylsteke, Herman, Marquet en Bernard, *Het Geheim Leger*, 16-21.

²¹⁹ Van den Wijngaert et al, *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, 291.

²²⁰ Vuylsteke, Herman, Marquet en Bernard, *Het Geheim Leger*, 29-30.

zodat de leden beschermd waren volgens de conventie van Genève. Hiermee hoopte hij dat de leden van de verzetsorganisatie, indien ze gevangengenomen werden, niet het slachtoffer werden van het Duitse geweld. Tot slot zocht Jules Bastin ook toenadering tot andere verzetsorganisaties, zoals het Bevrijdingsleger.²²¹ Maar het gebrek aan ervaring, de naïviteit en het ongeduld van de gezaghebbers leverde het Geheim Leger in de lente van 1943 een nieuwe tegenslag op. De Duitsers zetten in Luik een grote val op, waardoor ze heel wat kopstukken arresteerden en waardoor de verzetsbeweging het spoor bijster was. Aanvankelijk kon Jules Bastin nog ontsnappen, maar in november 1943 werd hij definitief gearresteerd.²²² De opvolger van Jules Bastin, kolonel Yvan Gérard, bouwde geduldig de organisatie opnieuw op en kreeg hiervoor de steun van de Belgische regering.²²³ In de loop van februari 1944 zag Yvan Gérard zich genoodzaakt naar Engeland te vlucht, waarna kolonel Jules Pire tot het einde van de bezetting de leiding kreeg over het Geheim Leger. Pas op 1 juli 1944 kreeg de organisatie haar definitieve naam, namelijk ‘Het Geheim Leger’.²²⁴

1.3. Het paard van Troje

Op 5 mei 1943 stelde de Belgische regering een basisplan, genaamd ‘Het paard van Troje’, op voor het Geheim Leger dat het statuut en de organisatie van de verzetsorganisatie vastlegde. Eerst en vooral was er aandacht voor de algemene structuur van het Geheim Leger, waaruit duidelijk blijkt dat het een sterk militair karakter had. Een voorbeeld hiervan is het volgende artikel: “Il faudra respecter la hiérarchie militaire dans l’organisation du commandement.”²²⁵ Daarnaast beschreef de regering ook welke verschillende diensten het Geheim Leger moest oprichten. Zo moest er een inlichtingendienst, transportdienst en medische dienst komen.²²⁶ Tot slot had men ook aandacht voor de aanwerving van nieuwe leden en de uitbreiding van het Geheim Leger.²²⁷ Een gearachuteerde agent bracht dit basisplan over naar de leiders van de verzetsorganisatie. Tegelijkertijd moest hij ook verder informatie inwinnen en de radioverbinding tussen het Geheim Leger en Londen versterken. In zijn rapport aan de Belgische regering wees hij op de diverse tekorten van het Geheim Leger, waardoor het moeilijk was om zich maximaal te ontplooiën. Er was een gebrek aan wapens, financiële middelen en een goede uitrusting in het algemeen. De regering werkte een ‘droppingsplan’ uit, zodat er op grotere schaal wapens en materiaal gedropt konden worden dan voorheen.²²⁸ Tussen begin 1943 en de bevrijding ontving het Geheim Leger maar liefst 1789 containers met materiële en financiële steun.²²⁹

In de loop van augustus kreeg het Geheim Leger haar definitieve structuur, waarbij ze het Belgische grondgebied opdeelde in vijf zones. De eerste zone omvatte de provincies Henegouwen en Namen, waarbij de rechteroever van de Maas niet inbegrepen was. Zone twee bestond uit de provincies Antwerpen en Limburg, maar de stad Antwerpen en haar haven kregen een aparte bevelvoering. De volgende zone, zone III, bestond uit Oost- en West-Vlaanderen. De vierde zone omvatte Brabant en de linkeroever van de Maas. De vijfde en laatste zone bestond uit de rechteroever van de Maas, de

²²¹ Vuylsteke, Herman, Marquet en Bernard, *Het Geheim Leger*, 49-50.

²²² “Het Geheim Leger: ontstaan en opdrachten, 1940 -1944,” bijlage bij *Pygmalion* 2, nr. 1 (1946): 4-5.

²²³ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 229.

²²⁴ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 230.

²²⁵ *Le cheval de Troie* (Edition Bacconier – Alger), 9-10.

²²⁶ *Le cheval de Troie*, 16.

²²⁷ *Le cheval de Troie*, 22-3.

²²⁸ Vuylsteke, Herman, Marquet en Bernard, *Het Geheim Leger*, 55-60

²²⁹ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 229.

provincies Luik en Luxemburg, en een deel van de provincie Namen. Elke zone was onderverdeeld in verschillende sectoren, die op hun beurt onderverdeeld waren in verschillende schuiloorden.²³⁰ In elke schuiloord dienden er vijf 'diensten' opgericht te worden. Een parachutegroep, een verbindingsgroep,²³¹ een inlichtingendienst, een additionele dienst (vervoer van wapens, munitiedepots, ...) en tot slot de commandodienst.²³² Naast deze organisatorische opdeling bleef er ook nog een mobiele reserve ter beschikking van de bevelhebber van het Geheim Leger.²³³

1.4. Schuiloord Le Héron: Groot-Oosterzele en het Geheim Leger

Door deze reorganisatie is het mogelijk om de plaats van Groot-Oosterzele binnen het Geheim Leger te schetsen. Zone III was tegen eind 1943 opgebouwd uit 10 sectoren, waarvan een sector Gent was (bijlage 5). Deze sector was op haar beurt onderverdeeld in drie schuiloorden, namelijk L'Eider, La Sarcelle en Le Héron. Daarnaast was er ook nog een speciale compagnie ter bescherming van de haven van Gent.²³⁴ Schuiloord Le Héron of De Reiger werd gevormd uit acht secties van het Belgisch Legioen.²³⁵ Het bestond volgens documenten van het Geheim Leger zelf tijdens de bezettingstijd uit 1115 leden en bij de bevrijding zelfs uit 1200 leden. Meer specifiek bestond het uit zeven secties van 111 mensen plus de effectieven van Bottelare, Balegem, Oosterzele, Moortsele, Gontrode, Lemberge, Landskouter, Melle, Heusden, Kalken, Laarne, Wetteren, Overmere, Zele, Wondelgem, Evergem, Zomergem, Knesselaere, Gaver en Asper. Op deze lijst staan de gemeenten Gijzenzele en Scheldewindeke niet opgesomd, wat erop kan wijzen dat er in deze gemeenten geen afdeling van het Geheim Leger bestond. Tot aan zijn arrestatie op 24 juli 1944, was Marcel Poelman de leidinggevende van het schuiloord. Vanaf dan tot aan de bevrijding kwam het gezag uiteindelijk in handen van Jean Boogaerts (°22.01.1915).²³⁶ Het schuiloord zelf was nog eens onderverdeeld in twee compagniën, namelijk een compagnie Gent en een compagnie Bottelare. Tot deze laatste compagnie behoorden Landskouter, Moortsele, Balegem en Oosterzele. Aan het hoofd ervan stond Jean Duhamel, afkomstig uit Gentbrugge en vanaf het prille begin lid van het verzet.²³⁷

2. De Groot-Oosterzeelse verzetskern groeit

2.1. Algemene tendensen

In het begin van 1942 bestond het verzet uit een honderdtal kleinere verzetsgroepen die zich situeerden in de grootsteden en in de industriële gebieden in Wallonië. Tegen de zomer van 1942 had het verzet zich uitgespreid over het gehele grondgebied en omvatte een 100 000 tot 150 000-tal verzetsstrijders. Er waren diverse oorzaken voor de toename van het verzet. Om te beginnen zorgde de invoering van de verplichte tewerkstelling voor een grote shock in de bezette samenleving. Daarnaast nam de anti-Duitsgezindheid en de vijandigheid tegenover collaborateurs toe als gevolg van

²³⁰ "Het Geheim Leger: ontstaan en opdrachten," 5-6.

²³¹ De verbindingsgroep stond in voor het contact tussen het schuiloord en de zonecommandant.

²³² Huibrechts, "Het Geheim Leger zone III," 35.

²³³ "Het Geheim Leger: ontstaan en opdrachten," 5-6.

²³⁴ Marc Verschooris, *De Papegaai is geschoten: de bevrijding van Martin, Gent 15 juli 1944, bij het verzetswerk van Jozef Speeckaert (1907-1945)* (Gent: Snoeck-Ducaju, 1994), 30.

²³⁵ CegeSoma / Persoonlijk archief Jean Boogaerts – AA1903 – nr. 54.

²³⁶ Archief GL – Doos 15, nr. 95: Historique Zone III-Gand-E.M.-Eider-Haven van Gent-Héron.

²³⁷ "Effectifs exacts du Refuge le Héron", privé archief Marc Verschooris.

de toenemende repressiemaatregelen, waaraan ook collaborateurs deelnamen. Een laatste reden lag bij de internationale ontwikkelingen, zoals bijvoorbeeld de nederlaag van Duitsland bij Stalingrad en de capitulatie van Italië.²³⁸

Naarmate de oorlog vorderde, bestond het verzet dus niet enkel meer uit de middenklasse. Vanaf 1942 vormden niet alleen de werkweigerars een belangrijke impuls, ook meer en meer arbeiders sloten zich aan bij het verzet. Dit was een gevolg van de verslechterende levensomstandigheden en de deportatiemaatregelen. In de loop van 1943 sloten zich ook steeds meer landbouwers aan bij het verzet. De reden hiervoor was het feit dat rond die periode talrijke ‘illegalen’, zoals bijvoorbeeld joden, en werkweigerars naar het platteland kwamen. Er waren twee redenen om vanuit de stedelijke gebieden naar het platteland te trekken. Enerzijds omdat er minder kans op verklikking was en anderzijds omdat er makkelijker voorzien kon worden in de basisbehoeften.²³⁹ Het platteland werd over het algemeen gezien als een veiligere plaats dan de stad. Het verzet won vanaf 1943 ook aan populariteit, omdat de bevolking genoeg had van de hardheid van de bezetting. Desondanks bleef, onder meer door de grote risico's, een klein aandeel van de totale bevolking tot het verzet behoren.²⁴⁰

2.2. De nieuwe leden van de Groot-Oosterzeelse verzetskern

De algemene toename van het verzet was ook in Groot-Oosterzele zichtbaar, waar het verzet aanzienlijk groeide tussen 1942 en augustus 1944. In de Balegemse verzetskern traden dertien nieuwe leden toe tot het verzet, waarvan negen uit Balegem:

- Bruyneel, Robert (°29.08.1902): aangeworven in november 1942 door E. Meersman.²⁴¹
- De Clercq, Valère (°19.11.1902): aangeworven in mei 1942 door A. De Paepe.²⁴²
- De Smet, Michel (°24.08.1914): aangeworven in mei 1944 door E. Meersman.²⁴³
- De Mulder, Nestor (°15.05.1922): aangeworven in maart 1943 door E. Meersman.²⁴⁴
- Leyman, Georges (°17.01.1923): aangeworven in mei 1944 door E. Meersman.²⁴⁵
- Rigaux, Armand (° 18.06.1898) aangeworven in 1942 door A. De Paepe.²⁴⁶
- Van Grembergen, Maurice (°28.04.1924): aangeworven in mei 1944 door A. De Paepe.²⁴⁷
- Van Wijmeersch, Aimé (°24.10.1900): aangeworven in november 1943 door A. De Paepe.²⁴⁸
- Verbruggen, Albert (°08.04.1894): aangeworven in april 1944 door Paul Van Der Beken.²⁴⁹

Het is duidelijk dat Ernest Meersman en André De Paepe nog steeds de kopstukken waren van de Balegemse verzetskern. Enkel Albert Verbruggen werd aangeworven door iemand anders. Paul Van Der Beken staat echter op geen enkel document of lijst van het Groot-Oosterzeelse verzet vermeld.

²³⁸ Maerten, “Het verzet: een strijd in de schaduw,” 203.

²³⁹ Maerten, “Het verzet: een strijd in de schaduw,” 204-5.

²⁴⁰ Maerten, “Het verzet: een strijd in de schaduw,” 204.

²⁴¹ Persoonlijk Dossier GL – Bruyneel, Robert / Dossier nr. : II 302 431.

²⁴² Persoonlijk Dossier GL – De Clercq, Valère / Dossier nr. : II 301 423.

²⁴³ Persoonlijk Dossier GL – De Smet, Michel / Dossier nr. : II 352 080.

²⁴⁴ Persoonlijk Dossier GL – De Mulder, Nestor / Dossier nr. : II 352 537.

²⁴⁵ Persoonlijk Dossier GL – Leyman, Georges / Dossier nr. : II 352 543.

²⁴⁶ CegeSoma / Persoonlijk archief Jean Boogaerts – AA1903 – nr. 51.

²⁴⁷ Persoonlijk Dossier GL – Van Grembergen, Maurice / Dossier nr. II 352 295.

²⁴⁸ Persoonlijk Dossier GL – Van Wijmeersch, Aimé / Dossier nr. : II 352 665.

²⁴⁹ Erkenningsdossier gewapend verzet– Verbruggen, Albert / Dossier nr. : II 29129.

Een mogelijke verklaring is dat hij afkomstig was van het Gentse, aangezien Albert Verbruggen voor zijn komst naar Balegem lange tijd in Gent woonde.²⁵⁰ Naast de personen uit Balegem, traden ook nog drie personen uit een andere gemeente toe tot de Balegemse verzetskern. André De Paepe wierf twee leden aan, die afkomstig waren uit Hillegem. Namelijk Albert De Paepe (°31.01.1904) en Gerard Rouckhout (°27.02.1921°), beide aangeworven in september 1943.²⁵¹ Daarnaast wierf hij in maart 1944 ook nog Abel Rigaux (°03.01.1924) uit Oosterzele aan, die in die periode in Balegem ondergedoken zat.²⁵² Ook Ernest Meersman wierf in mei 1942 nog een lid aan, meer bepaald Théophile Fiers (°02.03.1887) uit Velzeke.²⁵³ In augustus 1944 telde de Balegemse verzetskern 25 leden. Dit is iets minder dan het aantal dat beschreven staat in het document waarover eerder sprake was:

“In mei 1942 heeft Dr. DE PRYCK en MEERSMAN ERNEST een onderhoud gehad ten huize van Mw. D’Hollanders met commandant Janssens, waar het stichten en de methode van werkwijze verder werden uitgemaakt. Daarop werd de groep op een geheime en voorzichtige wijze vermeerderd en werd het ledenaantal op 28 gebracht.”²⁵⁴

Een mogelijke verklaring hiervoor is dat enkele verzetsstrijders geen aanvraag indienden tot erkenning of dat het aantal in dit document overdreven werd in vergelijking met het werkelijke aantal.

Ook de Oosterzeelse verzetskern nam in aantal sterk toe. In totaal sloten zich nog zeven verzetsstrijders aan:

- Caron, Jules (°15.09.1912):: aangeworven in februari 1942 door M. Liebrecht.²⁵⁵
- De Maesenaere Michel (°11.05.1925): aangeworven in mei 1944 door M. Liebrecht.²⁵⁶
- Lagaert, Gentil (°14.10.1919): aangeworven in maart 1943 door J. Caron.²⁵⁷
- Roels, Frans (°13.12.1922): aangeworven in juni 1942 door M. Liebrecht.²⁵⁸
- Sacks, Cecile (°24.05.1924): aangeworven in april 1944 door M. Liebrecht.²⁵⁹
- Sacks, Roger (°06.06.1922): aangeworven in april 1944 door M. Liebrecht.²⁶⁰
- Scheirlinck, Albert (°20.05.1925): aangeworven in mei 1944 door M. Liebrecht.²⁶¹

Het is duidelijk dat hier Maurice Liebrecht de spilfiguur bleef. Maurice Scheirlinck (°12.09.1921) uit Oosterzele werd in maart 1944 aangeworven door Edmond Van Huffel.²⁶² Laatstgenoemde was een van de belangrijkste figuren van de verzetskern in Bottelare. Hijzelf zat al vanaf het prille begin, sinds oktober 1940, in het verzet te Bottelare. Hoewel zijn bijdragen in het begin van de oorlog eerder

²⁵⁰ Erkenningsdossier gewapend verzet– Verbruggen, Albert / Dossier nr. : II 29129

²⁵¹ Persoonlijk Dossier GL – De Paepe, Albert / Dossier nr. : II 311 001.

Persoonlijk Dossier GL – Rouckhout, Gerard / Dossier nr. : II 352 558.

²⁵² Persoonlijk Dossier GL – Rigaux, Abel / Dossier nr. : II 352 556.

²⁵³ Persoonlijk Dossier GL – Fiers, Théophile / Dossier nr. : II 302 451.

²⁵⁴ Archief G.L. – Doos 15, nr. 95: Historique Zone III-Gand-E.M.-Eider-Haven van Gent-Héron.

²⁵⁵ Persoonlijk Dossier GL – Caron, Jules / Dossier nr. : II 301 435.

²⁵⁶ Persoonlijk Dossier GL – De Maesenaere, Michel / Dossier nr. : II 301 443.

²⁵⁷ Persoonlijk Dossier GL – Lagaert, Gentil / Dossier nr. : II 301 437.

²⁵⁸ Persoonlijk Dossier GL – Roels, Frans / Dossier nr. : II 301 445.

²⁵⁹ Persoonlijk Dossier GL – Sacks, Cecile / Dossier nr. : II 352 676.

²⁶⁰ Persoonlijk Dossier GL – Sacks, Roger / Dossier nr. : II 352 677.

²⁶¹ Persoonlijk Dossier GL – Scheirlinck, Albert / Dossier nr. : II 301 889.

²⁶² Persoonlijk Dossier GL – Scheirlinck, Maurice / Dossier nr. : II 352 088.

beperkt waren, speelde hij een belangrijke rol in 1943-1944.²⁶³ Tot slot maakten vanaf 1943 ook Laura Sax (°20.02.1909) en Léon Van Den Hende (°12.10.1914) deel uit van Oosterzeelse verzetskern.²⁶⁴ Zij woonden in Gentbrugge, maar om aan de bombardementen te ontkomen, keerden ze tijdelijk terug naar haar grootouders in Oosterzele.²⁶⁵ Zij waren niet aangeworven door een van de leden van de Groot-Oosterzeelse verzetskern, maar door een zekere Frans Van Der Sypt/Versypt. Aan het einde van augustus 1944 bestond de Oosterzeelse verzetskern uit zestien verzetsstrijders.

Ook in het kleine Landskouter sloten zich in deze periode nieuwe personen aan bij het verzet, waardoor de erkende verzetskern uit acht leden bestond:

- De Moor, Omer (°18.09.1920): aangeworven in februari 1942 door O. Rottiers.²⁶⁶
- Goossens, Gaston (°30.10.1914): aangeworven in december 1943 door O. Rottiers.²⁶⁷
- Moreels, Frans (°06.11.1914): aangeworven in februari 1943 door O. Rottiers.²⁶⁸

Het vijfde lid was niet afkomstig uit Landskouter zelf, maar uit Scheldewindeke, namelijk Sylvain Piens (°10.10.1923), die in april 1942 aangeworven werd door Octaaf Rottiers.²⁶⁹ Eveneens in Scheldewindeke was er ook nog Gerard Van De Velde (°25.05.1913), aangeworven in maart 1944 door Edmond Van Huffel en André Van Caneghem (13.10.1913), aangeworven in september 1943 door Robert Van Der Stichel.²⁷⁰ Over laatstgenoemde persoon is verder geen informatie gevonden. In Gijzenzele traden in deze periode ook de gebroeders De Cuyper tot het Geheim Leger toe. Odillon De Cuyper (°25.02.1913) trad in de loop van februari 1942 toe tot het verzet. Hij werd aangeworven door Octaaf Rottiers en kan bijgevolg beschouwd worden als het zesde lid van de Landskouterse verzetskern. Zijn broer, Emile (°05.01.1905), was het zevende lid en werd in januari 1944 eveneens aangeworven door Octaaf Rottiers.²⁷¹ Het achtste en laatste lid was Dorsan Van De Velde (°25.07.1921) geboren in Scheldewindeke, maar dan wonende in Gent, die eveneens door Octaaf Rottiers werd aangeworven in de loop van april 1943.²⁷²

In dit onderzoek zijn er verder geen andere verzetsstrijders uit Scheldewindeke en Gijzenzele gevonden. Waar voor Landskouter, Moortsele, Balegem en Oosterzele lijsten te vinden zijn met de namen van verzetsstrijders, was dit niet mogelijk voor Gijzenzele en Scheldewindeke.²⁷³ Hiervoor kunnen verschillende verklaringen zijn. Zo is het mogelijk dat deze lijsten ooit wel bestaan hebben,

²⁶³ Duportail, "Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee," 90-2.

²⁶⁴ Persoonlijk Dossier GL – Sax, Laura / Dossier nr. : II 301 369.

Persoonlijk Dossier GL – Van Den Hende, Léon / Dossier nr. : II 301 430.

²⁶⁵ Mimi Liebrecht (dochter van Maurice Liebrecht), interview door Emmanuel Vermeire (masterstudent geschiedenis Universiteit Gent), Sint-Denijs-Westrem, 22.03.2019.

²⁶⁶ Persoonlijk Dossier GL – De Moor, Omer / Dossier nr. : II 302 459.

²⁶⁷ Persoonlijk Dossier GL – Goossens, Gaston / Dossier nr. : II 301 449.

²⁶⁸ Persoonlijk Dossier GL – Moreels, Frans / Dossier nr. : II 301 446.

²⁶⁹ Persoonlijk Dossier GL – Piens, Sylvain / Dossier nr. : II 302 413.

²⁷⁰ Erkenningsdossier gewapend verzet – Van De Velde, Gerard / Dossier nr. : II 29253.

Persoonlijk Dossier GL – Van Caneghem, André / Dossier nr. : II 351 735.

²⁷¹ Persoonlijk Dossier GL – De Cuyper, Odillon / Dossier nr. : II 301 389.

Persoonlijk Dossier GL – De Cuyper, Emile / Dossier nr. : II 352 19.

²⁷² Persoonlijk Dossier GL – Van De Velde, Dorsan / Dossier nr. : II 352 162.

²⁷³ Deze lijsten waren te vinden in het persoonlijk archief van Jean Boogaerts, dat geraadpleegd kan worden in het CegeSoma.

maar nu verdwenen zijn of dat er andere verzetsorganisaties actief waren. Het is ook mogelijk dat er gewoon minder of geen verzet bestond in deze gemeenten.

Voor de gemeente Moortsele zijn voor dit onderzoek twee verzetsstrijders gevonden. Enerzijds Gerard Codde (°26.06.1920), die vanaf april 1944 tot het Geheim Leger toetrad. Voorheen was hij lid van een andere verzetsorganisatie, namelijk het B.M.W.O.²⁷⁴ Anderzijds Gaston Willems (°24.07.1922), die door Jean Boogaerts, waarover later meer, aangeworven was in februari 1942.²⁷⁵ Naast deze twee personen, zijn er voor dit onderzoek geen andere verzetsstrijders gevonden in Moortsele. Maar er moet in deze gemeente een verzetskern opgebouwd zijn rond een zekere Oscar Verhauwen, waarover echter geen informatie te vinden is. Hij staat nochtans in meerdere dossiers van andere verzetsstrijders vermeld. Dit is zeker een gegeven dat in de toekomst het onderzoeken waard is.

2.2.1. *Werkweigeraars als belangrijke impuls*

In 1942 voerde de Duitse bezetter de verplichte tewerkstelling in. Alle mannen tussen de 18 en 50 jaar (en tot 1943 ook alle vrouwen tussen de 21 en 35 jaar) werden opgeroepen om in Duitsland te werken en zo bij te dragen tot de Duitse (oorlogs)economie. Hoewel een grote groep mensen de tewerkstelling in Duitsland boven de onzekerheid verkoos, besloten heel wat anderen zich aan deze verplichte arbeid te onttrekken en onder te duiken. Deze werkweigeraars vormden een grote impuls voor de verzetsorganisaties.²⁷⁶ Het burgerlijke verzet hielp deze werkweigeraars bij het onderduiken en verleenden materiële steun. Het hulp verlenen aan de talrijke werkweigeraars vereiste heel wat medeplichtigen, waardoor de basis voor het verzet enorm verbreedde.²⁷⁷ Deze werkweigeraars speelden ook een aanzienlijke rol bij het gewapende verzet bij de bevrijding.

Van de 52 verzetsstrijders van de Groot-Oosterzeelse verzetskern, die aangesloten waren tussen 1940 en augustus 1944, waren er tien werkweigeraars. Wat betreft de plaats waar ze onderdoken, waren er die in hun gemeente zelf bleven. Een voorbeeld hiervan was Armand De Paepe uit Balegem, die tussen mei en september 1944 onderdook. Anderen zochten onderdak in een andere gemeente uit Groot-Oosterzele of gingen zelfs verder. Zo dook Sylvain Piens uit Scheldewindeke onder bij Urbain De Groote in Oosterzele, terwijl Omer De Moor uit Landskouter naar zijn schoonvader in Melle trok en daar gedurende acht maanden verbleef. Er zijn ook verschillen in verband met de personen bij wie de werkweigeraars onderdak zochten. Een eerste mogelijkheid was onderdak zoeken bij familie. Zo dook Gentil Lagaert uit Oosterzele gedurende 20 maanden onder bij diverse familieleden en zocht Maurice Van Grembergen vanaf maart 1943 hulp bij zijn nonkel, Jérôme Van Grembergen in Balegem. Werkweigeraars konden ook hun toevlucht zoeken bij medeverzetsstrijders. Zo dook Armand De Paepe onder bij Victor De Loore en Nestor De Prijck. Tot slot was het ook een optie om onder te duiken bij vrienden en kennissen. Zo zocht Frans Roels vanaf maart 1943 onderdak bij Achiel Verdonck, een vriend van hem, bij wie hij verbleef tot aan de bevrijding. Het was ook mogelijk dat werkweigeraars op verschillende plaatsen onderdak zochten. Zo ook Valère De Clercq eerst onderdak bij Gaspar

²⁷⁴ Erkenningsdossier gewapend verzet – Codde, Gerard / Dossier nr. : VIII/6881.

²⁷⁵ Persoonlijk Dossier GL – Willems, Gaston / Dossier nr. : II 352 649.

²⁷⁶ Van den Wijngaert et al, *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, 96-7.

²⁷⁷ Maerten, "Het verzet: een strijd in de schaduw," 203.

Uyterhaege, waarna hij naar Léon D Cubber vertrok. Beide woonden wel in Balegem, dus hij bleef wel binnen zijn eigen gemeente.²⁷⁸

Van de erkende verzetsstrijders, hebben slechts twee personen een aanvraag ingediend tot erkenning bij de dienst Oorlogsslachtoffers. Deze twee dossiers bieden een beter inzicht in de precieze omstandigheden waarin de werkweigeraar zich bevond. Het eerste dossier is van Sylvain Piens, die op de tweede Paasdag van 1942 opgeroepen werd om zich aan te melden bij het *Werbestelle* te Gent en om naar Duitsland te gaan werken. Hij liet echter alle uitnodigingen en dreigbrieven van de Duitse bezetter onbeantwoord en dook onder bij Urbain De Grootte, een landbouwer in Oosterzele. Daar hielp hij af en toe op de boerderij. Daarnaast vermeid hij gedurende tweeënhalft jaar alle openbare bijeenkomsten en beschikte hij over een vals paspoort van het Geheim Leger. De laatste maanden dook hij onder bij zijn echtgenote, dit tot aan de bevrijding.²⁷⁹ Het andere dossier was van Roger Sacks, die vanaf 17 maart 1943 onderdook. Aanvankelijk verbleef hij gewoon thuis, maar op de tweede Paasdag moest hij het huis ontvluchten, omdat de Duitsers alle mannen en jongeren uit hun bed haalden. Eerst vluchtte hij naar Frans Oosterlinck in Wetteren, een landbouwer en tevens zijn neef. Rond half augustus 1943 trok hij naar Achiel Ryckaert in Boekhoute, ook een landbouwer en een goede vriend van hem, waar hij tot 2 augustus 1944 verbleef. Uiteindelijk dook hij tot aan de bevrijding onder bij Elie De Backer in Massemen. Gedurende de periode waarin hij ondergedoken zat, werd hij actief opgezocht door de Duitse bezetter.²⁸⁰ Zo getuigde zijn overbuur het volgende:

“Ik woon rechtover Sacks, Roger en ik heb dikwijls getuige geweest van de opzoekingen der Duitsers naar vernoemde persoon. De juiste datums van deze opzoekingen kan ik mij niet meer herinneren. Wanneer zij gedurende de nacht aanklopten bij Sacks, hoorde ik goed dat het Duitsers waren en zag ik dat ze bij hem binnen gingen.”²⁸¹

Deze voorbeelden tonen onmiddellijk aan dat het verzet ruimer was dan diegene die een dossier bij het Geheim Leger of een erkenningsdossier hadden. De personen die onderdak boden aan werkweigeraars behoorden in principe ook tot het verzet, omdat ze bijdroegen tot het ondermijnen van het Duitse gezag. Daardoor is ook al onmiddellijk duidelijk dat de omvang van de Groot-Oosterzeelse verzetskern en de netwerken van zijn (kern)leden niet beperkt bleven tot de grenzen van de gemeente. Tot slot kregen de werkweigeraars ook nog hulp van andere verzetsstrijders bij wijze van geld en kleren. Zo haalden Valère De Clercq en Ernest Meersman geld op voor de werkweigeraars en leverden dit bij Nestor De Prijck, die het dan aan de ondergedokenen bezorgde.²⁸²

²⁷⁸ Persoonlijk Dossier GL – De Moor, Omer / Dossier nr. : II 302 459.

Persoonlijk Dossier GL – Piens, Sylvain / Dossier nr. : II 302 413.

Persoonlijk Dossier GL – Van Grembergen, Maurice / Dossier nr. II 352 295.

Persoonlijk Dossier GL – Lagaert, Gentil / Dossier nr. : II 301 437.

Persoonlijk Dossier GL – Rigaux, Abel / Dossier nr. : II 352 556.

Persoonlijk Dossier GL – Roels, Frans / Dossier nr. : II 301 445.

Persoonlijk Dossier GL – Sacks, Roger / Dossier nr. : II 352 677.

Erkeningsdossier gewapend verzet– Codde, Gerard / Dossier nr. : VIII/6881

Persoonlijk Dossier GL – De Clercq, Valère / Dossier nr. : II 301 423.

Persoonlijk Dossier GL – De Paepe, Armand / Dossier nr. : II 311 002.

²⁷⁹ Dienst Oorlogsslachtoffers – Piens, Sylvain / Dossier statuut ‘Werkweigeraar’, ref. REF 564910 kal 52402.

²⁸⁰ Dienst Oorlogsslachtoffers –Sacks, Roger / Dossier statuut ‘Werkweigeraar’, ref. REF 537761 kal 34192.

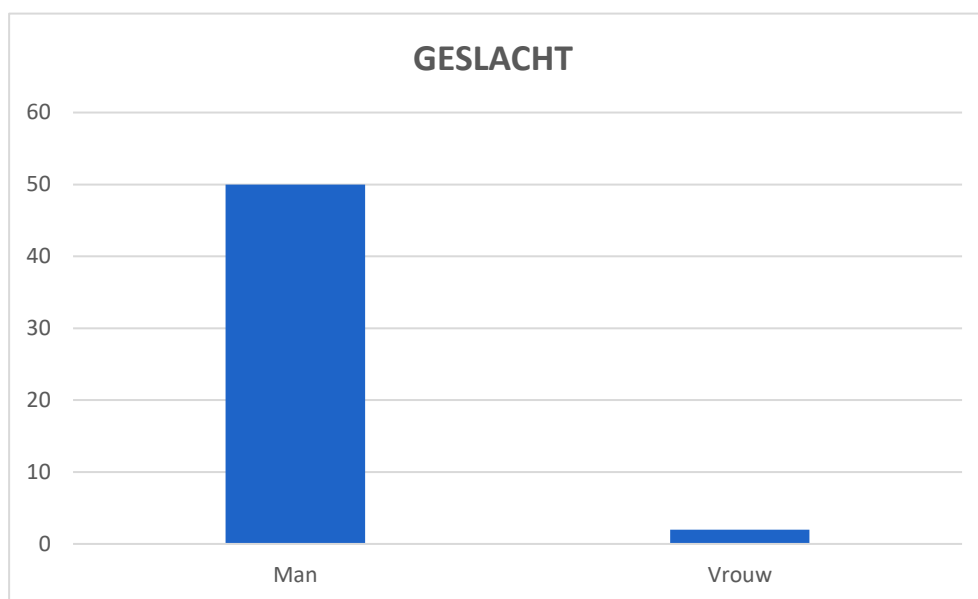
²⁸¹ Dienst Oorlogsslachtoffers –Sacks, Roger / Dossier statuut ‘Werkweigeraar’, ref. REF 537761 kal 34192..

²⁸² Persoonlijk Dossier GL – Meersman, Ernest/ Dossier nr. : II 302 422.

2.2.2. Statistische analyse van de Groot-Oosterzeelse verzetskern

Vooraleer de verschillende verzetsactiviteiten van de Groot-Oosterzeelse verzetskern aan bod komen, wordt eerst dieper ingegaan op het profiel van de verzetsstrijders. De cijfergegevens worden vergeleken met die van het onderzoek van Patrick Duportail over Bottelare en van Bert Boeckx over de Breendonkgevangenen uit de westelijke mijnstreek.²⁸³ Bij deze onderzoeken werden respectievelijk 35 en 37 verzetsstrijders onderzocht. In het kader van dit onderzoek werden 52 verzetsstrijders in de analyse opgenomen. Het is een analyse van de verzetsgroep zoals die er in augustus 1944, vlak voor de bevrijding, uitzag.

2.2.2.1. Geslacht

Het is duidelijk dat de Groot-Oosterzeelse verzetskern voornamelijk uit mannen bestond. Slechts 2 van de 52 verzetsstrijders waren vrouwen. Dit zorgde ervoor dat het een nog grotere mannenzaak was dan bij andere verzetskernen, zoals die van Bottelare waar 8 vrouwen aangesloten waren bij het verzet. In de studie van Bert Boeckx daarentegen, waren het allemaal mannen.²⁸⁴

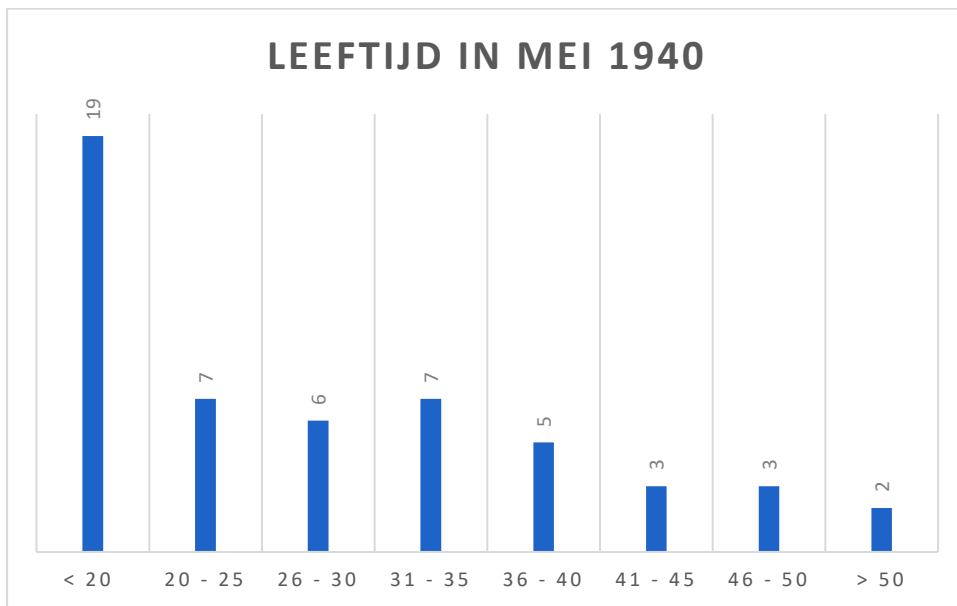
Persoonlijk Dossier GL – De Clercq, Valère / Dossier nr. : II 301 423.

²⁸³ Duportail, "Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee," 109-130.

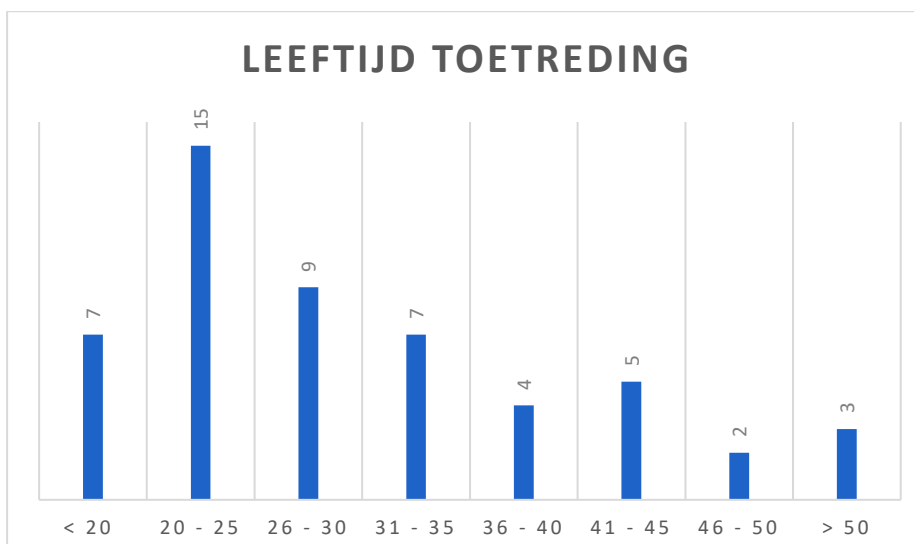
Bert Boeckx, "Motivatie en profiel van de verzetsstrijder: een collectieve biografie van Breendonkgevangenen uit de Westelijke mijnstreek 1940 – 1944" (masterproef, Universiteit Gent, 1992): 119-143.

²⁸⁴ Duportail, "Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee," 110.

2.2.2.2. Leeftijd toetreding

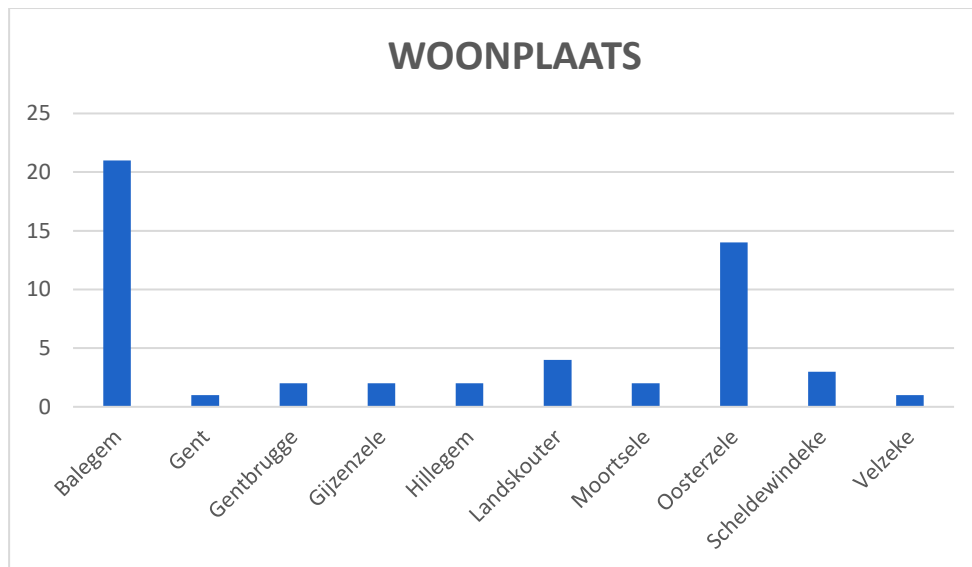
Als er naar de leeftijd van de verzetsstrijders in mei 1940 gekeken wordt, valt het grote aandeel van de jongeren op. 32 verzetsstrijders waren jonger dan 30 jaar toen de oorlog uitbrak. Dit sluit volledig aan bij de andere studies. Bij de studie van Bert Boeckx is 60% jonger dan 30 jaar en ook in de Bottelaarse verzetskern waren 24 van de 35 verzetsstrijders jonger dan 30 jaar.²⁸⁵ Maar in de meidagen van 1940 en de daaropvolgende maanden zaten heel wat verzetsstrijders nog niet in het verzet. Daardoor geven deze cijfers een vertekend beeld van de gemiddelde leeftijd van de verzetsstrijder. Daarom zijn voor dit onderzoek de leeftijden bij de toetreding tot het verzet gehanteerd, zodat dit een licht ander beeld geeft:

²⁸⁵ Duportail, "Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee," 111.
Boeckx, "Motivatie en profiel van de verzetsstrijder," 119-20.

Hoewel de personen jonger dan 30 jaar nog steeds het sterkst vertegenwoordigd waren, lag het zwaartepunt bij de toetreding tussen de 20 en 25 jaar en niet meer bij de personen jonger dan 20. Ook de leeftijdsgroepen 26-30 en 31-35 zijn goed vertegenwoordigd.

2.2.2.3. Woonplaats

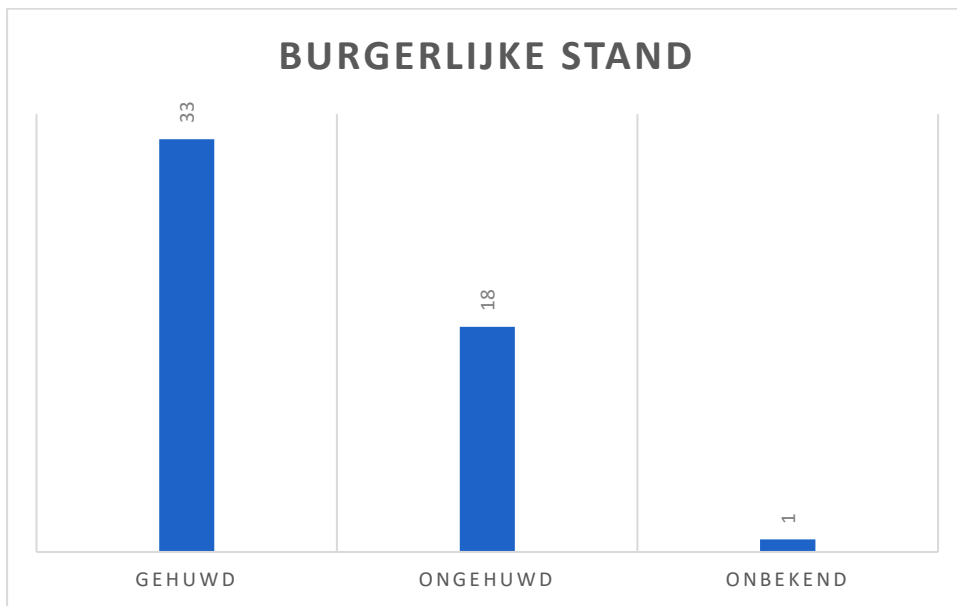

Het is duidelijk dat er zich binnen Groot-Oosterzele twee grote verzetskernen ontwikkelden, namelijk die van Balegem en die van Oosterzele. Met een relatief grote achterstand volgde Landskouter als derde gemeente met de meeste verzetsstrijders. De personen die in dit onderzoek tot de Groot-Oosterzeelse verzetskern behoorden, waren degenen die aangeworven werden door iemand van een van de zes gemeenten of verzetsstrijders die in Groot-Oosterzele leefden, maar aangeworven werden door iemand anders. Uit deze grafiek wordt nogmaals duidelijk dat er niet enkel binnen de grenzen van Groot-Oosterzele personen aangeworven werden. Bij de studie van Bert Boeckx was ongeveer 30% van de verzetsstrijders afkomstig van buiten het bestudeerde gebied, dat bestond uit zeven gemeenten.²⁸⁶ In verhouding was dit meer dan in Groot-Oosterzele. In Bottelare waren, net zoals in Groot-Oosterzele, zeven personen afkomstig van buiten de gemeente, wat in verhouding ook meer was.²⁸⁷

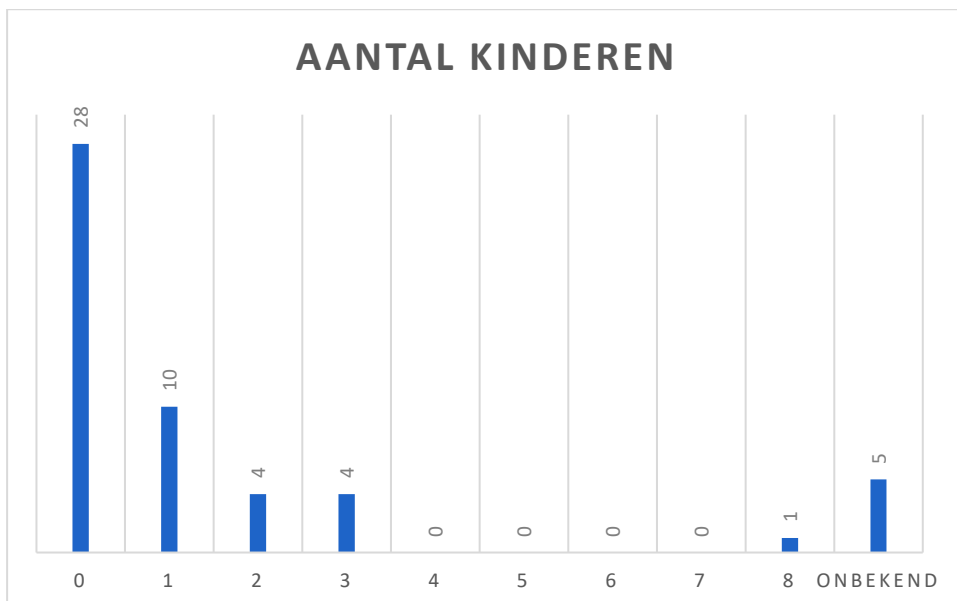
²⁸⁶ Boeckx, "Motivatie en proefiel van de verzetsstrijder," 120.

²⁸⁷ Duportail, "Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee," 112.

2.2.2.4. Burgerlijke stand en aantal kinderen

De grote meerderheid van de Groot-Oosterzeelse verzetskern was gehuwd op het moment van toetreding. Dit staat in contrast met de cijfers in de andere twee studies. In Bottelare was de nipte meerderheid ongehuwd (18 van de 35) en ook bij Bert Boeckx was 62% ongehuwd.²⁸⁸

Van de 33 gehuwden, waren er maar liefst 19 met 1 of meer kinderen. In Bottelare hadden amper 12 van de gehuwden slechts 1 of 2 kinderen.²⁸⁹ Dit alles wijst erop dat de Groot-Oosterzeelse verzetsstrijders, ondanks vrouw en kinderen, toch de risico's namen om zich bij het verzet aan te sluiten.

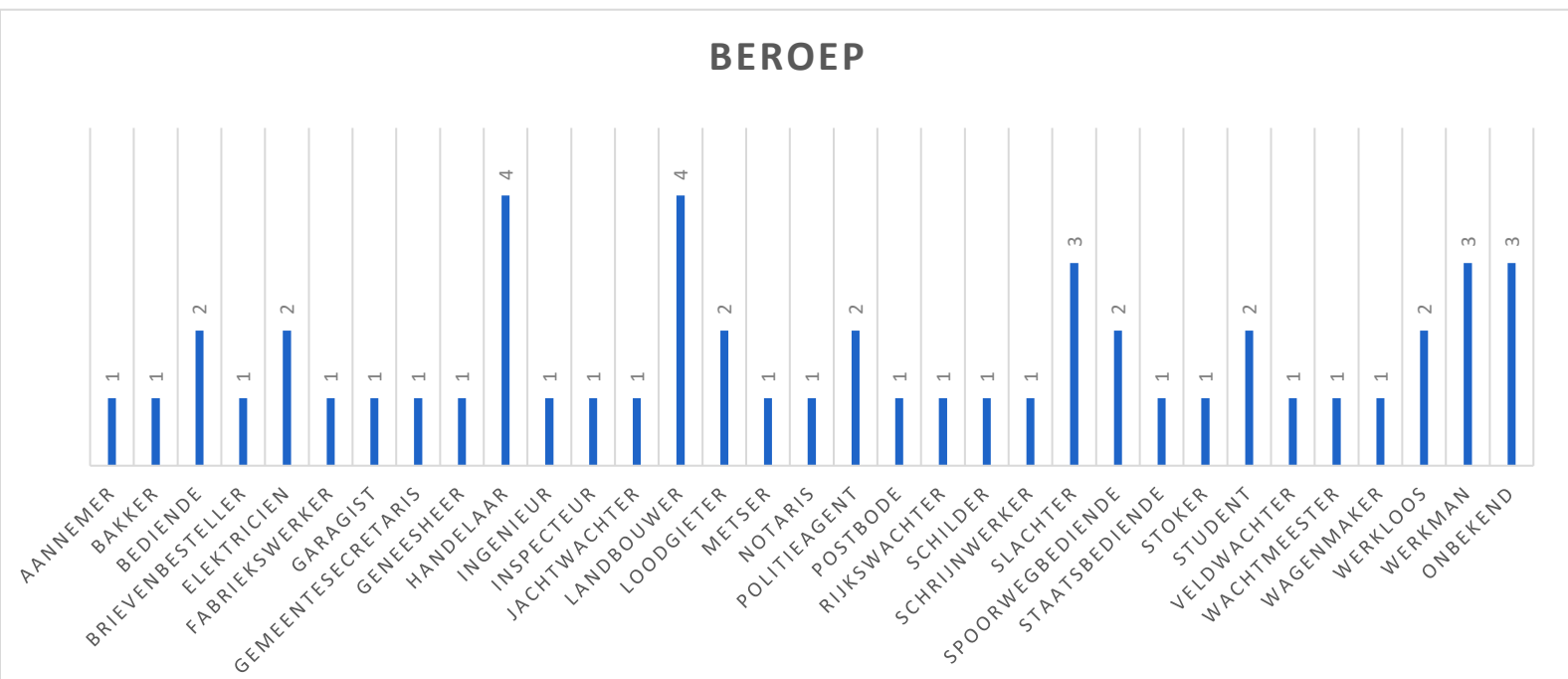
²⁸⁸ Boeckx, "Motivatie en profiel van de verzetsstrijder," 127.

Duportail, "Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee," 118.

²⁸⁹ Boeckx, "Motivatie en profiel van de verzetsstrijder," 127.

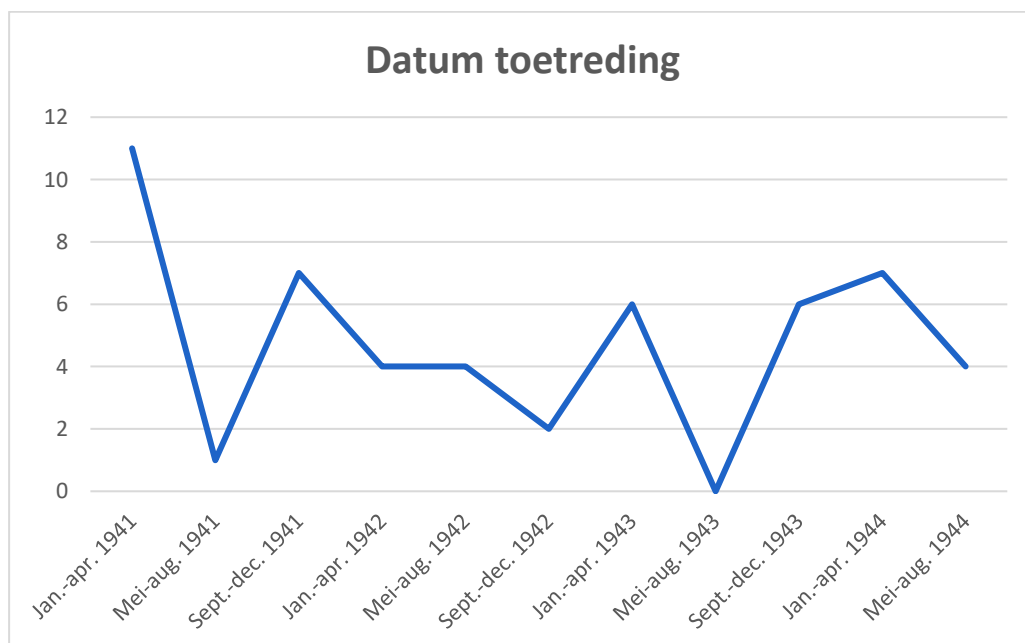
Duportail, "Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee," 120.

2.2.2.5. Beroep

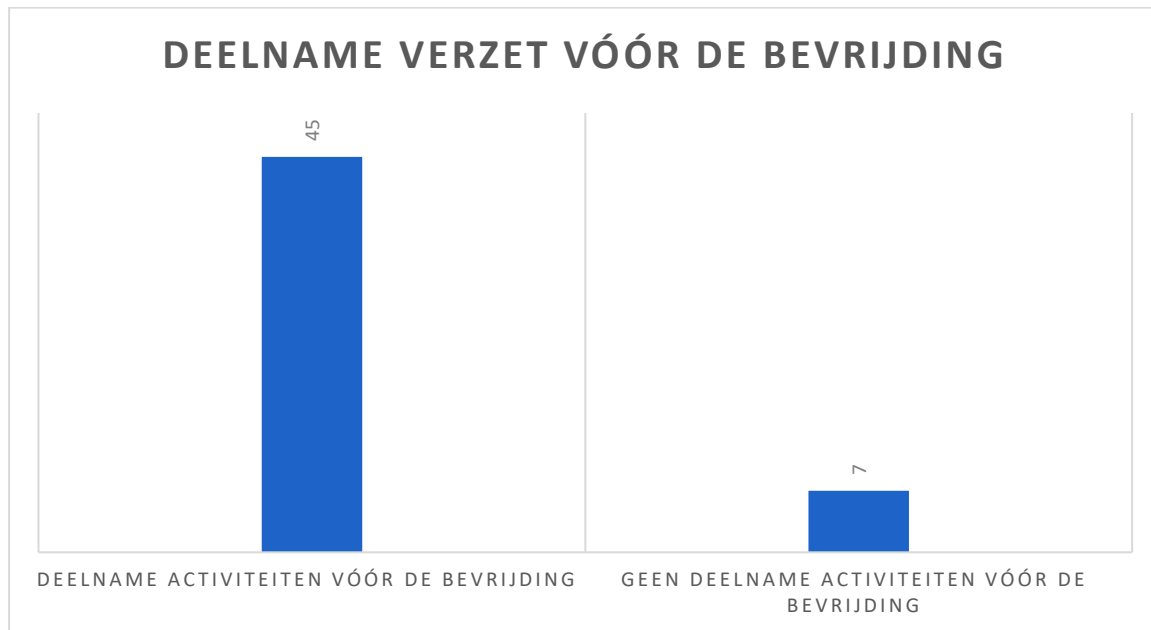
Over het algemeen kan gesteld worden dat de verzetsstrijders heel wat technische beroepen uitoefenden, zoals loodgieter en elektriciens, maar ook heel wat ambachtelijke beroepen zoals slager en bakker. Hieruit kunnen we stellen dat de meerderheid van de verzetsstrijders eerder laaggeschoold was. Er waren ook enkele hoogopgeleide personen zoals Nestor De Prijck, die dokter was, en Edgard Bouckaert, die notaris was. Tot slot waren de handelaars en landbouwers het sterkst vertegenwoordigd. Dit stemt overeen met de analyse van de andere studies.

2.2.2.6. Aansluitingsdatum

De aansluitingsdata die voor dit onderzoek gehanteerd zijn, zijn de officiële aansluitingsdata, zoals deze vermeld staan in de diverse persoonlijke dossiers. Het is echter niet zo dat ze per definitie op deze datum werkelijk actief waren in het verzet. De eerste twee pieken, namelijk die van januari-april 1941 en van september-december 1941, zijn de twee periodes waarin respectievelijk de Balegemse en Oosterzeeelse verzetskern opgericht werden. In het begin van het laatste bezettingsjaar was er nog een piekmoment waarneembaar. Het effect van de verplichte tewerkstelling was eerder beperkt. Eenzelfde tendens is waarneembaar bij de verzetskern te Bottelare.²⁹⁰

2.2.2.7. Deelname verzet vóór de bevrijding

Tot slot wordt er nog even stilgestaan bij het aantal verzetsstrijders dat op een of andere manier deelnam aan het verzet vóór de bevrijding. Hieruit blijkt dat 7 verzetsstrijders die vóór september 1944 waren aangeworven, niet actief hebben deelgenomen aan het verzet tot aan de bevrijding. In zekere zin kunnen deze ook tot de 'septemberweerstanders' gerekend worden. De personen die effectief tijdens de septemberdagen tot het verzet zijn toegetreden, zijn niet meegerekend. In Bottelare was het aandeel van deze groep nog groter, waar namelijk 13 van de 35 verzetsstrijders niet hadden deelgenomen aan het verzet tot aan de bevrijding. Bij deze cijfers zijn wel de septemberweerstanders gerekend.²⁹¹ Bij de studie van Bert Boeckx gaat het om allemaal verzetsstrijders die al vóór de bevrijding actief waren.

2.2.2.8. Het profiel

De gemiddelde verzetsstrijder van de Groot-Oosterzeeelse verzetskern was mannelijk, jonger dan 30 jaar, laaggeschoold en gehuwd. De gemiddelde leeftijd lag overigens in augustus 1944 lager dan bij het ontstaan van de Groot-Oosterzeeelse verzetskern. Dit wijst erop dat er zich vanaf 1941 voornamelijk jongere mannen hebben aangesloten bij de verzetskern. Daarnaast hadden ze allemaal de Belgische nationaliteit en waren ze Nederlandstalig. De overgrote meerderheid was afkomstig uit een van de zes

²⁹⁰ Duportail, "Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee," 122-3.

²⁹¹ Duportail, "Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee," 123.

gemeenten van Groot-Oosterzele, meer bepaald uit Balegem en Oosterzele. Begin 1943 was de meerderheid aangesloten.

3. Verzetsacties van de Groot-Oosterzeelse verzetskern

3.1. “Le faisan est bien faisandé”

Zoals eerder aangegeven vormden parachutages, uitgevoerd door de Belgische en Britse diensten in Londen, een belangrijke ondersteuning voor het Geheim Leger. Een van die parachutages en tevens het hoogtepunt van de Groot-Oosterzeelse verzetskern was de parachutage in Velzeke op 10 mei 1944.

3.1.1. *De aanloop: de dropping van Albert Mélot*

Albert Mélot had deelgenomen aan de Achttiendaagse veldtocht en was sinds eind 1940 lid van het *Heropgerichte Belgische Leger*. Om uit de handen van de Duitse bezetter te blijven, zag hij zich in de lente van 1943 genoodzaakt om naar Engeland te vluchten. Daar aangekomen volgde hij een jaar opleiding bij de *Royal Air Forces* en op 9 april 1944 werd hij gedropt in Somme-Leuze.²⁹² Begin mei 1944 kwam hij aan in Gent en kreeg van de zoneleiding een drievoudige opdracht. Ten eerste moest hij goede droppingszones zoeken en verkennen en vervolgens de gegevens ervan doorgeven aan Londen. Ten tweede moest hij de anti-destructie van de Gentse haven en van de centrale te Langerbrugge voorbereiden. Als derde en laatste opdracht vroegen ze hem om verzetsstrijders te onderrichten in het hanteren van wapens en springstoffen.²⁹³

Voor zijn zoektocht naar geschikte terreinen kreeg hij de hulp van Jozef Speeckaert. Hij was een van de belangrijkste steunpilaren van sector Gent van het Geheim Leger. Hij was landmeter van beroep en kende bijgevolg heel wat mensen in Gent en omstreken. Hierdoor zocht hij veel verzetsstrijders op en was een belangrijke verbinding tussen de stad en de omliggende gebieden. Bovendien was hij bevoegd voor het kanton Oosterzele, waardoor hij reeds in 1943 in contact kwam met Jules Sacks en Maurice Liebrecht, wiens technische vaardigheden, - de een was loodgieter, de ander garagehouder -, en terreinkennis, van groot belang waren.²⁹⁴ De aandacht van Jozef Speeckaert en Albert Mélot ging uit naar de bouwgronden tussen Oosterzele en Zottegem, meer specifiek in Elene, Velzeke.²⁹⁵

3.1.2. *De parachutage op 10 mei 1944*

“Message pour Théophile: le Faisan est bien faisandé”. Wanneer Jozef Speeckaert op 10 mei 1944 deze boodschap via de radio hoorde, wist hij dat die avond de parachutage in Velzeke zou plaatsvinden. (bijlage 6) Hij verzamelde zo snel mogelijk alle verzetsstrijders die deelnamen en rond 22 uur waren ze aanwezig op het terrein waar de dropping zou plaatsvinden. Bij deze actie waren verschillende verzetsstrijders en groepen betrokken. Meer bepaald de groep van Jean Duhamel die voorheen deelgenomen had aan een mislukte parachutage, waarvan ook Théophile Fiers deel uitmaakte. Daarnaast ook Charles De Clercq en Léonard De Prijck uit Merelbeke en een deel van de belangrijkste

²⁹² Verschooris, *De Papegaai is geschoten*, 16-9.

²⁹³ Verschooris, *De Papegaai is geschoten*, 40-1.

²⁹⁴ Verschooris, *De Papegaai is geschoten*, 33-5.

²⁹⁵ Verschooris, *De Papegaai is geschoten*, 44.

verzetsstrijders van Bottelare, waaronder Edmond Van Huffel.²⁹⁶ Maar voor deze parachutage deed Jozef Speeckaert ook een beroep op de Oosterzeelse en Balegemse verzetskern. Dit wil bijgevolg zeggen dat beide verzetskernen tijdens deze verzetsdaad met elkaar in aanraking gekomen zijn. Om 23u15 klaarde de hemel op door een bombardement op het station van Merelbeke dat tot 2 uur in de nacht duurde. Daarna keerde de rust terug, maar niet voor lang. Rond 3 uur naderde uit westelijke richting een zware Engelse bommenwerper. Nadat de aanwezige verzetsstrijders signalen doorgegeven hadden over hun posities, vloog het vliegtuig over het terrein richting Zottegem, waar het via een bocht over Grotenberge en Leeuwergem terugkeerde. Dan zakte het vliegtuig naar een hoogte van 100 meter en werden veertien parachutes uitgeworpen. In totaal werden er twaalf containers met wapens, munitie, uitzendposten, ... en twee manden met levensmiddelen gedropt. Deze moesten vervolgens ingeladen worden in een vrachtwagen. Hiervoor deed Jozef Speeckaert onder meer een beroep op Maurice Liebrecht en Jules Sacks.²⁹⁷ Rond 4u30 werd een buurtbewoner verplicht om te helpen. In het boek van Marc Verschooris staat een getuigenis van Jean Duhamel, die er het volgende over zei:

“Rond 4.30 uur merkte ik een toevallige voorbijkomende inwoner op die, het broodzakje over de schouder, met open mond onze nachtelijke bezigheden gadesloeg. Onder bedreiging van mijn revolver stelde hij voor ons te helpen en met de hem toegestopte 1000 fr., na afloop van het werk, verklaarde hij zijn dagtaak voor bekeken te houden en naar huis terug te keren.”²⁹⁸

Rond 5 uur was alles ingeladen en kon de vrachtwagen, die werkte met een gasgenerator-installatie, vertrekken. Maar het voertuig vorderde bijzonder traag en bij de minste helling viel het stil. Daarom fietsten enkele verzetsstrijders achter de vrachtwagen om deze telkens naar boven te helpen duwen. Voor deze taak waren een aantal verzetsstrijders uit Balegem opgetrommeld. Bij de oprichting en structurering van de Balegemse verzetskern, was er een groep voorzien, speciaal voor de parachutages.²⁹⁹ In het eerder besproken document staat overigens ook nog het volgende geschreven:

“Tijdens den nacht van 10 mei 1944 werd, onder leiding van luitenant Speeckaert, een parachutage van wapenen en munitie uitgevoerd te Velzeke, waaraan volgende personen hebben deelgenomen: MEERSMAN ERNEST, DE PRIJCK NESTOR, DE PAEPE ANDRE, DE LOORE VICTOR, BOMBEKE MARCEL, VAN GREMBERGEN ARMAND”³⁰⁰

Dit wordt overigens ook bevestigd in de persoonlijke dossiers van het Geheim Leger en de erkenningsdossiers van de vermelde personen. Het is ook mogelijk dat Jules Caron en Germain Dobbelaere uit Oosterzele betrokken waren bij het vervoer van de containers en de manden. Hun aanwezigheid staat beschreven in een artikel van het tijdschrift *A.S De Klok*, in hun persoonlijk dossier van het Geheim Leger en hun erkenningsdossiers.³⁰¹ Via Balegem en Scheldewindeke kwam de levering

²⁹⁶ Duportail, “Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee,” 168-9.

²⁹⁷ Verschooris, *De papegaai is geschoten*, 42-43.

Persoonlijk archief Jean Boogaerts - “Londen meldt: “Le faisan est bien faisandé”” *A.S De Klok – Orgaan der verbroedering van het Geheim Leger Zone III 1./ AA1903-* nr. 47.

²⁹⁸ Verschooris, *De papegaai is geschoten*, 43.

²⁹⁹ Archief GL – Doos 15, nr. 95: Historique Zone III-Gand-E.M.-Eider-Haven van Gent-Héron.

³⁰⁰ Archief GL – Doos 15, nr. 95: Historique Zone III-Gand-E.M.-Eider-Haven van Gent-Héron.

³⁰¹ Persoonlijk archief Jean Boogaerts - “Londen meldt: “Le faisan est bien faisandé”” *A.S De Klok – Orgaan der verbroedering van het Geheim Leger Zone III 1./ AA1903-* nr. 47.

uiteindelijk rond 7 uur in de morgen aan op haar bestemming, namelijk de oude veldkapel op Moortsele-berg. Deze was gelegen tussen een dichtbegroeide haag en was niet zichtbaar van op de steenweg die naar Gent leidde.³⁰² Voor het verstoppert van de wapens deed Jozef Speeckaert een beroep op andere verzetsstrijders. Mogelijks was een van hen Gerard Codde uit Moortsele, die bovendien aangesloten was bij het B.M.W.O. en het Geheim Leger.³⁰³

De volgende dagen moesten de wapens overgeplaatst worden naar verschillende andere locaties. Hiervoor deed Jozef Speeckaert een beroep op onder meer Oscar Delamotte (°19.06.1919) uit Sint-Amandsberg. Ook de verzetsstrijders uit Balegem, die geholpen hadden tijdens de parachutage zelf, hielpen mee met het transport. Een deel van de wapens moest via Bottelare naar het Holbeekbos, dat eigendom was van de familie de Nève de Mévergnies, een van de vooraanstaande families binnen de verzetskern uit Bottelare. Op het domein woonde Leonce Volckaert, die zelf ook contact hield met de verzetsgroep in Bottelare. Hiervoor vroeg Edmond Van Huffel, die deelnam aan het transport van Moortsele naar Merelbeke, aan Gaston Willems om de wacht te houden in Moortsele en te waarschuwen indien er gevaar dreigde. Een ander deel van de wapens werd ondergebracht bij Charles Lebon in Melle.³⁰⁴ Een van de containers zou, volgens zijn zoon, verstopt zijn bij Ernest Meersman thuis:

“Een container is op de boerderij in de Pontslag in een oude beerput verstopt geweest ... Deze was totaal uitgedroogd, een zeer verouderde beerput, maar het plafond was gemetst in baksteen en je kon daar makkelijk in lopen. Daar stond dan een container en die was niet vast, er zaten wapens in en er zaten kogels bij. Een *Lee-enfield*, een oud Engels, maar zeer goed geweer ... Ook nog twee *stenguns*. Dat waren wat wij noemen mitraillettes. Dat zijn allemaal wapens met een korte loop voor straat- en huisgevechten, omdat die een enorm vuurvolumen hebben, maar ze zijn niet nauwkeurig.”³⁰⁵

Het gedropte materiaal moest ervoor zorgen dat het schuiloord voldoende materiaal had om sabotagedaden uit te voeren en om bewapend te zijn met het oog op de bevrijding. Maar wanneer de Duitsers Albert Mélot op 14 juni 1944 in Gavere arresteerden, gebruikte men de wapens ook voor wat mogelijks een van de meest spectaculaire acties was van het verzet tijdens WO II.

3.1.2.1. De aanslag in de Papegaaistraat

Wanneer de Belgische regering te Londen vernam dat Albert Mélot gearresteerd was en gevangen zat in Gent, beval men om hem te bevrijden. Het plan hiervoor werd opnieuw uitgedacht door zijn opvolger, Jozef Speeckaert. Hij had vastgesteld dat de Duitsers op onregelmatige tijdstippen Albert Mélot vervoerden van de Nieuwe Wandeling naar de Kouter, waar de GFP haar bureau had. Dit gebeurde echter altijd langs dezelfde weg, waardoor Jozef Speeckaert een plan uitwerkte om Albert

Persoonlijk Dossier GL – Caron, Jules / Dossier nr. : II 301 435.

Erkenningsdossier gewapend verzet– Caron, Jules / Dossier nr. II 35084.

Erkenningsdossier gewapend verzet– Dobbelaere, Germain / Dossier nr. : II 35091

³⁰² Verschooris, *De papegaaï is geschoten*, 44.

³⁰³ Erkenningsdossier gewapend verzet– Codde, Gerard / Dossier nr. : VIII/6881.

³⁰⁴ Verschooris, *De papegaaï is geschoten*, 44.

Duportail, “Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee,” 170.

³⁰⁵ Interview Daniël Meersman.

Mélot te bevrijden. Nadat de eerste twee pogingen mislukt waren, sloeg het verzet op 15 juli 1944 succesvol toe. Wanneer de GFP op die dag Albert Mélot van de Kouter naar de Nieuwe Wandeling bracht, sloeg men toe op de hoek van de Papegaaistraat en de Maagdestraat (Bijlage 7).³⁰⁶ Nadat de schuttersgroep, bestaande uit onder meer Léonard De Prijck en Jean Duhamel, het signaal had gekregen dat de auto in aantocht was, stelden ze zich op. Er werd een handkar tegen de auto van de GFP geduwd, waardoor deze tot stilstand kwam. Vervolgens schoten ze de twee Duitsers, die vooraan in de auto zaten, dood. Het leven van de collaborateurs, die achteraan in de auto naast Albert Mélot zaten, spaarden ze. Léonard De Prijck haalde Albert Mélot uit de auto en samen vluchtten ze naar de vluchtauto, die klaarstond in de Maagdestraat. Aan het stuur van deze auto zat Oscar Delamotte en zodra ze erin zaten, vertrok de auto in volle snelheid richting Oostakker. Albert Mélot was terug een vrij man.³⁰⁷

3.1.2.2. De Duitse bezetter slaat terug

Hoewel ze erin geslaagd waren Albert Mélot te bevrijden, waren de gevolgen voor sector Gent en meer specifiek het schuiloord *Le Héron* rampzalig. De Duitsers slaagden erin om een groot aantal kopstukken, waaronder Jozef Speeckaert en Frans De Coene, te arresteren. Jozef Speeckaert werd uiteindelijk naar het concentratiekamp van Neuengamme overgebracht, waar hij om het leven kwam. Ook Marcel Poelman, de leider van het schuiloord, werd gearresteerd. Door de talrijke folteringingen die hij ondergaan had, gaf hij prijs wie de kopstukken waren van het verzet in Bottelare en waar de wapens van de parachutage in Velzeke verstopt waren.³⁰⁸ Maar de arrestaties troffen ook de Groot-Oosterzeelse verzetskern. Oscar Delamotte was door de Duitsers zwaar gefolterd en gaf de namen prijs van enkele verzetsstrijders uit Groot-Oosterzele. Op 2 augustus 1944 stond de GFP aan de deur van Jules Sacks. In een getuigenis in het oorlogsslachtofferdossier van Oscar Delamotte verklaarde hij het volgende:

“Op 02.08.1944 zijn de Gestapo’s mij komen halen in mijn woning. Wanneer men mij dan gevangen had en mij in een auto stopte, zat DELAMOTTE erin met omwonden hoofd en met gebonden handen. Het eerste wat de Gestapo’s mij vroegen, was of ik DELAMOTTE kende. Waarop ik ontkennend geantwoord heb. Zij hebben ons dan beide aaneen gebonden, ik met de linkerhand aan zijn rechterhand, zodat we beiden een hand vrij hadden. Men heeft ons dan doen uitstappen en in de garage geleid van LIEBRECHT, Maurice.”³⁰⁹

De Duitsers waren het huis van Jules Sacks via de voor- en achterkant binnengedrongen. Zo verklaarde zijn buur, Arthur De Neve, dat hij onder dwang van wapens zijn poort moest openen, zodat ze langs de achterkant konden binnengaan. Zo probeerden ze te vermijden dat hij zou proberen vluchten.³¹⁰

³⁰⁶ Verschooris, *De Papegaaï is geschoten*, 57-8.

³⁰⁷ Verschooris, *Wachten op de maan van mei*, 174.

³⁰⁸ Duportail, “Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee,” 176.

³⁰⁹ Dienst Oorlogsslachtoffers – Delamotte, Oscar / Dossier statuut ‘Politiek Gevangene’, ref. PP AD 2401 kal 8763.

³¹⁰ “Getuigenis Arthur De Neve”, Privé archief Mariane D’Hont (Kleindochter Jules Sacks).

Maurice Liebrecht was echter niet thuis, aangezien hij de dag ervoor al verdachte wagens had zien staan in de omgeving van zijn huis. Volgens zijn dochter, die toen zes jaar was en alles bewust heeft meegemaakt, wou hij die ochtend wel nog thuis langskomen:

“Voordat ze bij ons binnengevallen zijn, voelde hij al dat er iets was en ging hij bij een boer in Oosterzele. Op de morgen zijn ze bij ons thuis ingevallen, dat was vier of vijf uur ‘s morgens. Hij kwam naar huis, maar er deed een slager zijn zaak open en die zag hem passeren. In zo een dorp, dat is een vuurtje. Hij heeft hem geroepen “niet naar huis, want de Duitsers zitten bij jullie binnen.” Vandaar is hij direct teruggekeerd en heeft hij een maand of zes ondergedoken gezeten. Niet meer in Oosterzele. Zijn zus heeft ervoor gezorgd dat hij een onderduikadres had in Lede. Dat was bij een tuinbouwer. Daar heeft hij dan zeer lang ondergedoken gezeten.”³¹¹

Wanneer de Duitsers dan bij Maurice Liebrecht aankwamen, doorzochten ze het gehele huis. In tussentijd vroegen ze aan Martha Sacks, zijn vrouw, om de adressen van alle familieleden op te schrijven. Omdat ze hem niet onmiddellijk vonden, trokken de Duitsers naar de verschillende adressen. Ondertussen bleef er bij Maurice Liebrecht thuis een Duitse soldaat achter met Jules Sacks en Oscar Delamotte. Ondanks het feit dat deze in het bezit was van een revolver en een mitraillette, waagden ze toch hun kans om te ontsnappen:

“Wij vroegen alsdan aan deze laatste om eens ons water te mogen gaan maken, wat hij ons toestond. Wij hebben alsdan de Gestapo aangevallen en ik heb hem zijn mitraillette kunnen ontnemen. Tijdens het gevecht is de ketting, waarmee wij aaneengebonden waren, losgebroken. Nadat ik de Gestapo zijn mitraillette had ontnomen en mijn handen vrij had, ben ik begonnen met de Gestapo te overslaan met zijn mitraillette. In die strijdfase moet deze alsdan zijn revolver getrokken hebben en er mee geschoten hebben. DELAMOTTE is er in alle geval door getroffen geweest. De Gestapo is dan al roepende op zijn makers buiten de garage gelopen. Ik ben kunnen vluchten na DELAMOTTE nog enige meters meegedragen te hebben. Daar hij geen weg meer kon, ben ik dan alleen over een muur gesprongen en heb ik kunnen vluchten. DELAMOTTE is dan enkele minuten nadien overleden ten gevolge van zijn verwondingen op de plaats waar ik hem achtergelaten heb.”³¹²

Jules Sacks kon ontsnappen dankzij een verhoging ter hoogte van de kerkmuur:

“En ik weet, dat weet ik goed, dat alle assen van de stoof daar werd gedeponneerd om weg te kunnen vluchten, dat was de bedoeling. Er lag daar dus een tamelijke hoogte, zodanig, die kerkmuur is toch een redelijke hoogte, om te kunnen vluchten.”³¹³

In zijn getuigenis vermeldde Jules Sacks niet dat hijzelf ook verwond was, doordat een van de schoten van de Duitse soldaat zijn schouder raakte. Bij zijn sprong over de muur raakte hij ook licht gewond aan zijn rechterknie. Tijdens zijn vlucht kreeg hij de hulp van Louis Lourdault. Samen gingen ze naar het huis van Gustaaf Schelstraete, waar hij nieuwe kleren kreeg.³¹⁴ Hij liet zijn wonde verzorgen door

³¹¹ Interview Mimi Liebrecht

³¹² Dienst Oorlogsslachtoffers –Delamotte, Oscar / Dossier statuut ‘Politiek Gevangene’, ref. PP AD 2401 kal 8763.

³¹³ Interview Mimi Liebrecht

³¹⁴ “Getuigenis van Gustaaf Schelstraete,” Privé archief Mariane D’Hont.

dokter Van Cauter uit Scheldewindeke.³¹⁵ Terwijl een dokter de Duitse soldaat kwam verzorgen, controleerden de Duitse soldaten nogmaals het huis van Jules Sacks en Maurice Liebrecht, waarna ze terug vertrokken.³¹⁶

3.2. Het 'kleine' verzet

De gebeurtenissen, zoals hierboven beschreven, zijn dan misschien wel spectaculair, maar ze zijn eerder uniek. De Groot-Oosterzeelse verzetskern hield zich ook bezig met verzetsactiviteiten die eerder als 'alledaags' of 'kleiner' beschouwd kunnen worden. Hiermee wordt bedoeld dat het verzetsactiviteiten waren die minder moeite vereisten en die relatief gezien veiliger waren om te doen. Het zijn overigens verzetsdaden die onder de noemer van het burgerlijke verzet vallen. Maar het is zeker niet de bedoeling om deze acties te minimaliseren. Het waren nog steeds daden op risico van eigen leven.

3.2.1. Inlichtingen

Een van de eerste vormen van 'klein' verzet, is het verwerven van inlichtingen. In het geval van de Groot-Oosterzeelse verzetskern ging het niet rechtstreeks om de inlichtingennetwerken tussen het bezette land en Londen. In deze context waren het inlichtingen die verzetsstrijders verzamelden en voornamelijk aan hun rechtstreekse oversten bezorgden. Mogelijks gaven de oversten deze informatie door aan de hogere leidinggevende of gaven ze deze informatie zelf door aan Londen. Zo beschikten Nestor De Prijck en Ernest Meersman over een radio, waarmee ze in verbinding stonden met Londen en via welke ze informatie kregen.³¹⁷ Er waren verschillende 'soorten' van inlichtingen die verzameld werden. Het is echter moeilijk om na te gaan wat de inhoud van deze inlichtingen precies was.

Om te beginnen waren er de administratieve inlichtingen. Een voorbeeld hiervan is Edgard Bouckaert, die vanaf 1942 zulke inlichtingen verschaftte in Oosterzele en deze vervolgens doorgaf aan zijn rechtstreekse oversten, Maurice Liebrecht en Jean Boogaerts.³¹⁸ Deze informatie en nog andere gaf Jean Boogaerts op zijn beurt door aan de leidinggevende van het schuiloord en de Zone III.³¹⁹ Daarnaast kreeg Edmond Van Huffel administratieve inlichtingen over Scheldewindeke van Gerard Van De Velde, die gerechtelijk inspecteur was.³²⁰ In Balegem informeerde Gustaaf De Paepe Ernest Meersman over de relaties tussen het gemeentebestuur en de Duitse bezetter.³²¹ Marcel Bombeke hield steekkaarten bij van collaborateurs en wat ze zoal deden. Na de oorlog maakte hij deze inlichtingen over aan de krijgsauditeur van Gent.³²²

De tweede soort inlichtingen waren de militaire inlichtingen. Dit was bijvoorbeeld informatie over welke Duitse eenheden er gelegerd waren, hoeveel er waren, waar ze zich bevonden, ... Zo

³¹⁵ Verschooris, *wachten op de maan van mei*, 192.

"Getuigenis van dr. Van Cauter", Privé archief Mariane D'Hont

³¹⁶ Verschooris, *wachten op de maan van mei*, 192.

³¹⁷ Interview Daniël Meersman.

³¹⁸ Persoonlijk Dossier GL – Bouckaert, Edgard / Dossier nr. : II 301 432.

³¹⁹ Persoonlijk Dossier GL – Boogaerts, Jean / Dossier nr. : II 301 127.

³²⁰ Erkenningsdossier gewapend verzet – Van De Velde, Gerard / Dossier nr. : II 29253.

³²¹ Persoonlijk Dossier GL – De Paepe, Gustaaf / Dossier nr. : II 311 004.

³²² Persoonlijk Dossier GL – Bombeke, Marcel / Dossier nr. : II 302 434.

verzamelde Gentil Lagaert, Cecile Sacks en Roger Sacks tussen 1943 en 1944 militaire informatie en gaven deze op hun beurt door aan Maurice Liebrecht.³²³ Laatstgenoemde kreeg ook vanaf 1943 militaire inlichtingen van zijn schoonzus Laura Sax.³²⁴ In Landskouter bezorgden Omer De Moor en Odillon De Cuyper informatie over troepentransporten van Duitse soldaten aan Octaaf Rottiers.³²⁵ Hijzelf verzamelde ook informatie over troepentransporten en gaf deze informatie en die van Omer De Moor door aan Jozef Speeckaert.³²⁶ Verder verkreeg Octaaf Rottiers ook nog militaire informatie uit Scheldewindeke en Lemberge via Sylvain Piens en Dorsan Van De Velde.³²⁷ In Balegem was het Jules Braeckman die informatie verzamelde over de troepenverplaatsingen vanaf zijn aanwerving tot in de loop van 1944. Deze bezorgde hij dan aan Ernest Meersman.³²⁸ Verder kreeg Ernest Meersman vanaf 1943 ook nog militaire inlichtingen van Nestor De Mulder.³²⁹

Vervolgens waren er ook inlichtingen van politionele aard, die meestal door personen met een bepaalde functie binnen de politie verzameld werden. Zo speelde Maurice Scheirlinck, die van beroep politieagent was, informatie door aan Edmond Van Huffel.³³⁰ Tot slot verzamelde men ook informatie over collaborateurs. Zo was er bijvoorbeeld Ernest Meersman die informatie over collaborateurs uit Balegem aan Irma Van Der Schueren gaf.³³¹

3.2.2. Huisvesting

In eerste instantie waren er verzetsstrijders die onderdak boden aan andere verzetsstrijders of vermoedelijke werkweigeraars. Zo verleende Jules Caron vanaf januari 1944 onderdak aan Louis Dobbelaere, die zelf ook afkomstig was uit Oosterzele.³³² Armand van Grembergen bood in de loop van de bezetting voor twee maanden onderdak aan iemand van de Brusselse gendermarie.³³³ Ernest Meersman gaf vanaf juni 1944 tot aan de bevrijding onderdak aan twee werkweigeraars uit Zele, namelijk Alfred Vervaeke en Wilfried van Winkel.³³⁴ Beide personen waren ook lid van het Geheim Leger. Zijn zoon, die op dat moment de oorlog ook al bewust meemaakte, wist het volgende te vertellen:

“Wij woonden op het moment van de oorlog op de Pontslag nr. 1. Wij hebben daar ook werkweigeraars gehuisvest. Wij als kinderen sliepen in wat wij de kelderkamer noemden en dat was juist onder de *planché* van de zolder. Dat was een boerderij in L-vorm, bestaande uit

³²³ Persoonlijk Dossier GL – Lagaert, Gentil / Dossier nr. : II 301 437.

Persoonlijk Dossier GL – Sacks, Cecile / Dossier nr. : II 352 676.

Persoonlijk Dossier GL – Sacks, Roger / Dossier nr. : II 352 677.

³²⁴ Persoonlijk Dossier GL – Sax, Laura / Dossier nr. : II 301 369.

³²⁵ Persoonlijk Dossier GL – De Moor, Omer / Dossier nr. : II 302 459.

Persoonlijk Dossier GL – De Cuyper, Odillon / Dossier nr. : II 301 389.

³²⁶ Persoonlijk Dossier GL – Rottiers, Octaaf / Dossier nr. : II 381 390.

³²⁷ Persoonlijk Dossier GL – Piens, Sylvain / Dossier nr. : II 302 413.

Persoonlijk Dossier GL – Van De Velde, Dorsan / Dossier nr. : II 352 162.

³²⁸ Persoonlijk Dossier GL – Braeckman, Jules / Dossier nr. : II 352 193.

³²⁹ Persoonlijk Dossier GL – De Mulder, Nestor / Dossier nr. : II 352 537.

³³⁰ Persoonlijk Dossier GL – Scheirlinck, Maurice / Dossier nr. : II 352 088.

³³¹ Persoonlijk Dossier GL – Meersman, Ernest / Dossier nr. : II 301 422.

³³² Persoonlijk Dossier GL – Caron, Jules / Dossier nr. : II 301 435.

³³³ Persoonlijk Dossier GL – Van Grembergen, Armand / Dossier nr. : II 311 005.

³³⁴ Archief GL – Doos 15, nr. 95: Historique Zone III-Gand-E.M.-Eider-Haven van Gent-Héron.

Persoonlijk Dossier GL – Meersman, Ernest / Dossier nr. : II 302 422.

woongebied met daaraan direct de koeien- en paardenstal gebouwd en dan een varkens- en kippenkot. Die mannen zaten boven op een zolder die gedeeltelijk stro bevatte en aan de andere kant graan en stokeringsruimte. Daar stond een bed op en daar sliepen ze met hun twee. Dat was Wilfried Van Winckel en Alfred Vervaeke. Ze zijn alle twee ook aangesloten bij het Geheim Leger.”³³⁵

In Landskouter gaf Frans Moreels aan dat hij twee werkweigeraars, zijn schoonbroer Gilbert Meert en neef Roger Vekeman, tussen 1943 en 1944 onderdak geboden heeft. Hierbij zijn echter vraagtekens te plaatsen, aangezien Gilbert Meert dit in zijn dossier tot erkenning als werkweigeraar niet ter sprake brengt. Hij gaf enkel aan bij Roger Vekeman ondergedoken te zijn.³³⁶ Daarnaast is een zekere Gerard D’Hoosche, een werkweigeraar uit Scheldewindeke, gedurende twee dagen ondergedoken bij André Van Caneghem.³³⁷ Tot slot hebben ook Emile en Odillon De Cuyper onderdak verleend aan werkweigeraars. Sommige verzetsstrijders boden ook onderdak aan medeverzetsstrijders. Zo heeft Jules Sacks gedurende veertien dagen onderdak geboden aan Oscar Delamotte en Léonard De Prijck.³³⁸ De plaatselijke pastoor-deken van Oosterzele, Karel De Vis, kwam laatstgenoemde waarschuwen voor mogelijk gevaar, waardoor hij terug vertrok.³³⁹

Er waren ook verzetsstrijders van de Groot-Oosterzeelse verzetskern die zelf omwille van hun vaderlandse activiteiten moesten onderduiken. Zo dook Cecile Sacks onder in Landskouter op de dag dat haar vader, Jules Sacks, meegenomen was naar het huis van Maurice Liebrecht.³⁴⁰ Jules Sacks zelf dook na de gebeurtenissen op 2 augustus 1944 onder bij de familie Van Damme, eigenaars van een jeneverstokerij, en zou erna bij zijn zoon Roger Sacks gegaan zijn, die ondergedoken zat bij de familie Ryckaert in Boekhoute.³⁴¹ André De Paepe is ook ondergedoken. Eerst bij Nestor De Prijck, vervolgens bij Victor De Loore en ten slotte bij zijn nonkel, Albert de Paepe in Hillegem.³⁴² Jean Duhamel dook na de aanslag in de Papegaaistraat in eerste instantie onder bij Ernest Meersman, maar dit vormde een te groot gevaar voor de kinderen en de twee aanwezige werkweigeraars.³⁴³ Uiteindelijk brachten ze hem onder in Oosterzele bij de broer van Ernest Meersman, namelijk Jozef Meersman, en hij kwam uiteindelijk met behulp van Ernest Meersman bij Théophile Fiers in Velzeke terecht.³⁴⁴ Tot slot boden Laura Sax en haar man, Léon Van Den Hende (°20.02.1909), onderdak aan Frans Versypt/Van Der Sypt, de persoon die hen aanwierf, en aan een zekere Marcel D’Heere. Vermoedelijk zijn dit verzetsstrijders uit Gentbrugge en was dit in de periode dat ze nog niet naar Oosterzele gekomen waren.³⁴⁵

³³⁵ Interview Daniël Meersman.

³³⁶ Persoonlijk Dossier GL – Moreels, Frans / Dossier nr. : II 301 446.

Dienst Oorlogsslachtoffers – Meert, Gilbert / Dossier statuut ‘Werkweigeraar’, ref. REF 513331 kal 14396.

³³⁷ Persoonlijk Dossier GL – Van Caneghem, André / Dossier nr. : II 351 735.

³³⁸ Persoonlijk Dossier GL – Sacks, Jules / Dossier nr. : II 301 431.

³³⁹ Verschooris, *De papegaaï is geschoten*, 36.

“Getuigenis Léonard De Prijck”, Privé archief Mariane D’Hont.

³⁴⁰ Persoonlijk Dossier GL – Sacks, Cecile / Dossier nr. : II 352 676.

³⁴¹ Persoonlijk Dossier GL – Sacks, Jules / Dossier nr. : II 301 431.

Gesprek Mariane D’Hont.

³⁴² Persoonlijk Dossier GL – De Paepe, André / Dossier nr. : II 301 424.

³⁴³ Verschooris, *De papegaaï is geschoten*, 70.

³⁴⁴ Archief GL – Doos 15, nr. 95: Historique Zone III-Gand-E.M.-Eider-Haven van Gent-Héron.

³⁴⁵ Persoonlijk Dossier GL – Sax, Laura / Dossier nr. : II 301 369.

Persoonlijk Dossier GL – Van Den Hende, Léon / Dossier nr. : II 301 430.

Tot slot was er ook nog de hulp aan geallieerde soldaten en piloten. In juni 1940 gaf Frans Roels uit Oosterzele gedurende drie dagen onderdak aan zes Engelse soldaten, die dan wellicht via een van de ontsnappingslijnen naar Engeland gegaan zijn.³⁴⁶ In de loop van augustus hielp de Balegemse verzetskern twee piloten van de *Royal Air Force*:

“Op 14 augustus 1944 werd de Engelsche neergeschoten vliegenier, Martin John Carter – Sgt tongfield Road sutton, Servey England, door Meersman Ernest, met de hulp van Vervaeet Alfred en Van De Winckel Wilfried bij Dr. De Prijck Nestor overgebracht, in wiens woning hij gedurende drie dagen en drie nachten verbleef. Hij werd vervolgens onder de leiding van de Paepe André geholpen door de Paepe Albert, Provinciebaan te Hillegem, alwaar hij gedurende 14 dagen verbleef. Daar werd hem een paspoort en vrije papieren bezorgd en van daaruit werd hij naar Brussel overgebracht.”³⁴⁷

Voor het onderbrengen van deze piloot kreeg Ernest Meersman de hulp van de twee personen die hij op dat moment onderdak verleende. De piloot werd van eten voorzien door Gustaaf De Paepe.³⁴⁸ Verder kreeg hij van Oscar De Jonghe inlichtingen in verband met de bezetter om uit hun handen te blijven.³⁴⁹ Een beschrijving van de tocht van John Martin naar Brussel is terug te vinden in een geschreven getuigenis van André De Paepe :

“Wij verkleedden ons alle twee als postbode en zouden met de fiets tot aan het station rijden en van daaruit met de trein naar Brussel. Ik gebood de piloot: ‘Rechts rijden en geen woord zeggen.’ We vertrokken en na een tijdje hoorde ik plotseling een stevige klap achter mij. Carter had een oud vrouwtje omver gereden en was gevallen. Gelukkig viel het voor die bejaarde vrouw nog mee. Erger was echter dat het voorwiel van Carters fiets kapot was. Niks aan te doen. Dus de fiesten verstoep in de kant en maar lopen hé ... Zouden we de trein nog wel op tijd halen? Overduidelijk ‘neen’ dus. Toen kwam er in de verte een auto en ik besloot om hem te doen stoppen. Het waren Duitsers. ‘Kunnen jullie ons naar het station brengen?’, vroeg ik in mijn mooiste Duits. ‘Jazeker, postbode, spring er maar op.’ Ik kletste nog wat met hen en vertelde ook dat mijn collega een Waal was en niet verstond wat we zeidden. Ze zetten ons vriendelijk af aan het station en wij haalden buiten alle verwachting toch de trein.”³⁵⁰

Het is moeilijk na te gaan of alles precies op deze manier gebeurd is, maar het biedt alleszins een zicht op hoe het er in de praktijk aan toeging. De tweede piloot die hulp kreeg, was een Belgische piloot die actief was bij de Engelse luchtmacht:

“Op 29 augustus 1944 werd de Belgische piloot F/OM, Renard R.A.F. 135 WING B.L.A genoodzaakt te landen. Hij werd bij het dalen gekwetst aan het voorhoofd. De Paepe André en ELAUT CYRIEL uit Borsbeke hebben hem in veiligheid gebracht en hem in handen gegeven van de DE PAEPE GUSTAAF, DE PAEPE ARMAND en Meersman Ernest, die hem brachten ten huize

³⁴⁶ Persoonlijk Dossier GL – Roels, Frans / Dossier nr. : II 301 445.

³⁴⁷ Archief GL – Doos 15, nr. 95: Historique Zone III-Gand-E.M.-Eider-Haven van Gent-Héron.

³⁴⁸ Persoonlijk Dossier GL – De Paepe, Gustaaf / Dossier nr. : II 311 004.

³⁴⁹ Persoonlijk Dossier GL – De Jonghe, Oscar / Dossier nr. : II 302 432.

³⁵⁰ Verbroedering Malle, *En toen was het oorlog, Malle 1940-1945* (Malle: Verbroedering Malle, 2015): 48-9.

van Dr. De Pryck Nestor waar hij werd verzorgd en gedurende 14 dagen verbleef tot en met zijn genezing.”³⁵¹

Deze piloot is vermoedelijk ergens neergestort ter hoogte van Oombergen, vlakbij Hillegem en Borsbeke. Vandaar dat ze hiervoor hulp kregen van iemand uit Borsbeke, namelijk Cyriel Elaut.³⁵²

3.2.3. “Salomon a mis ses sabots”

Met het oog op de bevrijding kreeg het Geheim Leger ook een driedelige opdracht van de Belgische regering, waarvan één het uitvoeren van sabotagedaden was. Op 8 juni 1944, twee dagen na de landing van Normandië, kreeg het Geheim Leger via de radio de boodschap “Le Roi Salomon a mis ses gros sabots”. Dit was voor hen het signaal om op grote schaal spoorwegen, bruggen en telefoonlijnen te saboteren. Op deze manier moesten ze het voor de Duitse bezetter moeilijker maken om versterking naar Normandië te sturen.³⁵³ In totaal vernielde het Geheim Leger in België tussen 8 juni en het begin van de bevrijding 95 spoorwegbruggen, 12 andere bruggen, 15 sluizen, 285 locomotieven en 1365 goederenwagens. Bovendien werden 17 tunnels geheel of gedeeltelijk afgesloten, veroorzaakte men 116 ontsporingen en sneed men talloze ondergrondse kabels door. Maar het hoofddoel, namelijk het blokkeren van de Duitse (troepen)transporten en communicatie, werd slechts gedeeltelijk bereikt.³⁵⁴

In het kader van deze opdracht voerde de Groot-Oosterzeelse verzetskern ook enkele sabotageacties uit, maar deze waren eerder beperkt. Zo sneed Roger Sacks op bevel van Maurice Liebrecht enkele Duitse telefoonlijnen door in Oosterzele.³⁵⁵ Sylvain Piens gaf in zijn persoonlijk dossier van het Geheim Leger aan dat hij geholpen heeft bij het plaatsen van explosieven en doen springen van de spoorweg in Moortsele, Wetteren en Kwatrecht.³⁵⁶ In zijn erkenningsdossier wordt echter enkel gewag gemaakt van de sabotage in Moortsele.³⁵⁷ Als getuige gaf hij Octaaf Rottiers op, maar in zijn erkenningsdossier is geen sprake van een van deze sabotagedaden. In zijn persoonlijk dossier van het Geheim Leger had hij dit opgeschreven, maar heeft men het doorstreept.³⁵⁸ Daardoor kan de vraag gesteld worden of deze sabotagedaden wel degelijk hebben plaatsgevonden of dat zij er gewoon niet bij waren. Want op 7 juni 1944 hebben twee verzetsstrijders door middel van explosieven een spoor in Kwatrecht opgeblazen. Het is dus mogelijk dat het wel heeft plaatsgevonden, maar dat er geen van beide of enkel Sylvain Piens bij betrokken was.³⁵⁹ Een sabotagedaad die met zekerheid heeft plaatsgevonden was het doorsnijden van ondergrondse telefoonkabels in Leeuwergem op 10.06.1944 door een aantal leden van de Balegemse verzetskern. Meer bepaald waren het Oscar De Jonghe, Ernest Meersman, Armand Van Grembergen en Louis Meerschaut. Het ging om telefoonkabels die een verbinding vormden tussen Gent en Geraardsbergen.³⁶⁰ Tot slot zou Odillon De Cuyper ook diverse sabotages uitgevoerd hebben.

³⁵¹ Persoonlijk Dossier GL – De Paepe, Armand / Dossier nr. : II 311 002.

³⁵² Persoonlijk Dossier GL – De Prijck, Nestor / Dossier nr. : II 301 423.

³⁵³ Deleuze, “Aperçu sur l’Armée Secrète,” 50-1.

³⁵⁴ Herman Van de Vijver, Rudi Van Doorslaer en Etienne Verhoeyen, Het verzet (deel 2), België in de Tweede Wereldoorlog 6 (Kapellen: DNB/Uitgeverij Pelckmans, 1988), 74.

³⁵⁵ Persoonlijk Dossier GL – Sacks, Roger / Dossier nr. : II 352 677.

³⁵⁶ Persoonlijk Dossier GL – Piens, Sylvain / Dossier nr. : II 302 413.

³⁵⁷ Erkenningsdossier gewapend verzet– Piens, Sylvain / Dossier nr. : II 351 00.

³⁵⁸ Persoonlijk Dossier GL – Rottiers, Octaaf / Dossier nr. : II 381 390.

Erkenningsdossier gewapend verzet– Rottiers, Octaaf / Dossier nr. II 35112.

³⁵⁹ Archief GL – Doos 30, nr. 228: Zone III – sabotages.

³⁶⁰ Archief GL – Doos 30, nr. 228: Zone III – sabotages.

Naar eigen zeggen saboteerde hij het spoor tussen Gent en Brussel en tussen Melle en Zottegem. Daarnaast zou hij in Moortsele, op de steenweg van Aalst naar Oudenaarde en op de steenweg van Gent naar Brussel pinnen op de weg gegooid hebben, om zo de banden van de Duitse voertuigen plat te laten lopen. Tot slot zou hij ook 21 Duitse vrachtwagens buiten gebruik gesteld hebben in het college van Melle.³⁶¹ In zijn erkenningsdossier is enkel sprake over de sabotage op de spoorlijn Gent-Brussel en het buiten werking stellen van de Duitse vrachtwagens.³⁶² Maar in de dossiers betreffende de sabotages door de groep 'Gent-Zuid', waaronder Groot-Oosterzele viel, is over geen enkele van deze daden sprake. Het is dus onduidelijk wat er al dan niet echt gebeurd is.³⁶³

3.2.4. *Andere*

Naast de voorgaande verzetsdaden, waren er nog enkele, eerder losstaande verzetsactiviteiten, die zich in Groot-Oosterzele hebben afgespeeld of die gepleegd zijn door verzetsstrijders van de Groot-Oosterzeelse verzetskern. Zo waren er enkele transporten van wapens, munitie en levensmiddelen. In 1943 vervoerde Emiel De Roo wapens van Oosterzele naar Gent en bracht ze naar Clara Sergeant. Deze laatstgenoemde had al eerder linken met de Groot-Oosterzeelse verzetskern, door haar aanwerving van Edgard Bouckaert.³⁶⁴ Daarnaast bracht Rudolph Baeyens tussen april en mei 1944 levensmiddelen naar Moortsele, die verborgen werden bij een zekere Van Helleputte. Rudolph Baeyens was een peletonleider van het Geheim Leger in een naburige gemeente en speelde een belangrijke rol tijdens de bevrijding van de omgeving.³⁶⁵ Emile De Cuyper was ook betrokken bij een transport van munitie van Lemberge naar Gontrode.³⁶⁶ Vervolgens hadden Léonard De Prijck en Oscar Delamotte op regelmatige basis wapens van Moortsele naar Wachtebeke en Zaffelare gebracht.³⁶⁷ Het hoofddepot van de wapens van het schuiloord Le Héron was gevestigd in Moortsele.³⁶⁸ Tot slot vervoerde Albert De Paepe in augustus 1944 wapens van Hillegem naar Balegem en bracht deze onder bij Nestor De Prijck.³⁶⁹

Daarnaast leverden enkele verzetsstrijders ook valse documenten, zoals identiteitskaarten en certificaten van arbeidsonbekwaamheid. Deze laatste hadden als doel mensen te helpen ontkomen aan de verplichte tewerkstelling. Zo leverde Marcel Bombeke een valse identiteitskaart aan Armand De Paepe.³⁷⁰ Emile De Cuyper gaf in het kader van zijn functie als gemeentesecretaris ook valse arbeidscertificaten aan enkele inwoners van Gijzenzele.³⁷¹ In Moortsele bezorgde Gaston Willems valse arbeidscertificaten aan diverse personen. Tot slot deed Nestor De Prijck dit ook:

Persoonlijk Dossier GL – Meersman, Ernest / Dossier nr. : II 302 422.

Persoonlijk Dossier GL – Meerschaut, Louis / Dossier nr. : II 302 242.

Persoonlijk Dossier GL – Van Grembergen, Armand / Dossier nr. : II 311 005.

³⁶¹ Persoonlijk Dossier GL – De Cuyper, Odillon / Dossier nr. : II 301 389.

³⁶² Persoonlijk Militair Dossier – De Cuyper, Odillon / Dossier nr. : 3330210.

³⁶³ Archief GL – Doos 30, nr. 228: Zone III – sabotages.

³⁶⁴ Persoonlijk Dossier GL – De Roo, Emiel-Robert / Dossier nr. : II 302 419.

³⁶⁵ Persoonlijk Dossier GL – Baeyens, Rudolph / Dossier nr. : II 301 918.

³⁶⁶ Persoonlijk Dossier GL – De Cuyper, Emile / Dossier nr. : II 352 19.

³⁶⁷ Verschooris, *Wachten op de maan van mei*, 174.

³⁶⁸ Archief GL – Doos 15, nr. 95: Historique Zone III-Gand-E.M.-Eider-Haven van Gent-Héron.

³⁶⁹ Persoonlijk Dossier GL – De Paepe, Albert / Dossier nr. : II 311 001.

³⁷⁰ Persoonlijk Dossier GL – Bombeke, Marcel / Dossier nr. : II 302 434.

³⁷¹ Persoonlijk Dossier GL – De Cuyper, Emile / Dossier nr. : II 352 19.

“De arbeidsweigeraar, Foucquet Roger, meldde zich tot 4 maal toe, aan de Werbestelle met de fiche van bloedonderzoek met de positieve syfilisuitslag. Deze fiche was opgemaakt op naam van een cliënt van Dr. De Pryck. Hij ontsnapte alzo aan de arbeidsdienst in Duitsland. Dr. De Pryck Nestor heeft ook een groot aandeel genomen in de sabotage aan de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen door het afleveren van geneeskundige getuigenschriften aan de werklieden en bedienden, verlof toekennend zonder dat deze door enige ziekte waren aangetast.”³⁷²

Vervolgens waren er ook enkele verzetsstrijders die de taak hadden om een verbinding te vormen tussen verzetspersonen en -groeperingen, werkweigeraars, ... Zo was Emile De Cuyper een verbindingsagent tussen verschillende ondergedoken personen en zocht hij naar mogelijke onderduikadressen. Tijdens de oorlog werd hij door de *Oberfeldkommandantur* uit zijn ambt ontzet wegens zijn anti-Duitse gedrag.³⁷³

Tot slot zijn er nog twee alleenstaande verzetsdaden. De eerste is het feit dat Gerard Codde in april 1944 ontstekers van explosieven verstopte en radioberichten ontving in het Frans en deze vertaalde voor het schuiloord. De tweede is het feit dat Cecile Sacks in de nacht van 29 op 30 mei de verzetsstrijders, die zich tussen Sint-Lievens-Houtem en Balegem opgesteld hadden, en aan het wachten waren op een parachutage, gewaarschuwd heeft dat er in de omgeving een Duitse patrouille gesignaleerd was.³⁷⁴

4. De Duitse repressie neemt toe

Het Duitse geweld tegen het verzet werd tussen 1942 en 1944 gekenmerkt door afwisselende periodes van oplaaiend geweld en relatieve rust. Een eerste verharding van de repressie vond al plaats tijdens de tweede helft van 1941, wanneer Nazi-Duitsland de Sovjet-Unie aanviel. Men vreesde dat meer en meer communisten in het verzet zouden gaan en dat de Duitse soldaten en collaborateurs vaker het doelwit zouden zijn van aanslagen. Daarop legde de Duitse overheid via een decreet vast dat voor de dood van één Duitse soldaat, telkens 50 tot 100 gijzelaars geëxecuteerd moesten worden. In werkelijkheid lag het aantal gijzelaars meestal een stuk lager. De gijzelaars waren vaak personen die reeds ter dood veroordeeld waren of wellicht de doodstraf zouden krijgen. Daarnaast konden gijzelaars ook prominenten of familieleden van vermoedelijke verzetslui zijn. Deze werden echter meestal niet geëxecuteerd, maar naar een kamp in Duitsland gebracht. Deze executies zetten druk op de verzetsstrijders en creëerden onder de bevolking een zeker scepticisme voor het verzet, waarbij het verzet de schuld kreeg voor het Duitse geweld.³⁷⁵ Alexander Von Falkenhausen stelde de eerste executie van gijzelaars in België uit tot eind november 1942. Deze eerste executie leidde tot een confrontatie tussen het verzet en de Duitse bezetter, waarbij tussen december 1942 en januari 1943, zestig gijzelaars gedood werden. Hierdoor nam het aantal aanslagen tegen Duitse soldaten af en focuste het verzet zich steeds meer op collaborateurs.³⁷⁶ Tijdens deze periode van relatieve rust zocht

³⁷² Archief GL – Doos 15, nr. 95: Historique Zone III-Gand-E.M.-Eider-Haven van Gent-Héron.

³⁷³ Persoonlijk Dossier GL – De Cuyper, Emile / Dossier nr. : II 352 19.

³⁷⁴ “Getuigenis Cecile. Sacks,” Privé archief Mariane D’Hont.

Persoonlijk Dossier GL – Sacks, Cecile / Dossier nr. : II 352 676.

³⁷⁵ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 163-4.

³⁷⁶ Roden, “Het recht van de sterkste,” 136-7.

het militaire bestuur naar alternatieven voor de executie van gijzelaars, waarbij er gedacht werd aan het ophangen of het standrechtelijk executeren van verzetsstrijders.³⁷⁷

Een tweede periode van geweld brak aan toen in mei 1943 drie ter dood veroordeelde verzetsstrijders werden opgehangen. Het aantal sabotage- en gewelddaden nam zienderogen toe, waardoor het militaire bestuur voor een hardere aanpak van het verzet koos. In theorie wou het bestuur dit doen aan de hand van een versoepeling van de bestaande gerechtelijke procedures en een snellere strafuitvoering. Maar in de praktijk was het anders. Maandelijks veroordeelden de krijgsraden een 50-tal burgers.³⁷⁸ Opnieuw keerde de rust terug, maar deze keer was het van heel korte duur, want eind 1943 nam het aantal aanslagen opnieuw sterk toe. Als reactie installeerde het militaire bestuur het snelrecht, waardoor de tijd tussen de gerechtelijke procedure en de feitelijke executie tot een minimum herleid werd.³⁷⁹ Uiteindelijk verving in juli 1944 een burgerlijk bestuur, geleid door leden van de Nazi-partij en de SS, het militaire bestuur. Dit resulteerde in een toename van de standrechtelijke executies, moordpartijen en razzia's. Daarnaast aanvaardden ze ook dat collaborateurs represailles namen tegen de verzetsstrijders.³⁸⁰ Deze periode duurde was echter van korte duur, aangezien vanaf september 1944 grote delen van België reeds bevrijd werden.

4.1. Groot-Oosterzeelse verzetsstrijders in Duitse handen

4.1.1. Krijgsgevangenen

Nadat het Belgische leger op 28 mei 1940 de capitulatie getekend had, werden de manschappen van het leger in principe krijgsgevangen. Ze moesten de wapens neerleggen en blijven op de plaats waar ze waren. Niet elke militair deed dit. Sommigen keerden terug huiswaarts of sloten zich aan bij de geallieerden in Frankrijk en Engeland. Op 5 juni 1940 kwam vanuit Berlijn het bericht dat alle Vlaamse miliciens en krijgsgevangenen gedemobiliseerd en vrijgelaten moesten worden. Er waren echter al heel wat krijgsgevangenen die op weg waren naar Duitsland, en die daardoor pas later vrijkwamen. Soldaten en onderofficieren zaten in zogenaamde *Stalags*, terwijl officieren in *Oflags* zaten. Tegen begin 1941 waren zo goed als alle Nederlandstalige krijgsgevangenen vrijgelaten.³⁸¹

Een aantal van de verzetsstrijders van de Groot-Oosterzeelse verzetskern waren voor hun toetreding tot het verzet ook krijgsgevangen. Het is overigens mogelijk dat dit krijgsgevangenschap en de opgedane ervaringen een motief waren om tot het verzet toe te treden. Edgard Bouckaert was krijgsgevangen tussen 29 mei en 23 november 1940. In deze periode zat hij opgesloten in *Stalag XB*, gelegen in Sandbostel, Nedersaksen.³⁸² Een andere Oosterzeelse verzetsstrijder die krijgsgevangen was, was Gentil Lagaert, die pas op 17 januari 1941 werd vrijgelaten. Het is echter onduidelijk waar hij precies gevangen zat.³⁸³ Van de Balegemse verzetskern waren Marcel Bombeke en Albert De Paepe krijgsgevangen geweest. De eerste was krijgsgevangen tot 21 december 1940 en de tweede tot 28 juli

³⁷⁷ Roden, "Het recht van de sterkste," 137.

³⁷⁸ Roden, "Het recht van de sterkste," 138.

³⁷⁹ Roden, "Het recht van de sterkste," 138-9.

³⁸⁰ Roden, "Het recht van de sterkste," 139.

³⁸¹ Jan Van der Fraenen, "Van *stalag* tot *arbeitskommando*: krijgsgevangen Belgen," in *België 1940-1945: Oorlog, bezetting en bevrijding*, eds. Wannes Devos en Kevin Gony (Tielt: Lannoo, 2019): 79 – 81.

³⁸² Persoonlijk Militair Dossier – Bouckaert, Edgard / Dossier nr. : 3 178 926.

³⁸³ Persoonlijk Dossier GL – Lagaert, Gentil / Dossier nr. : II 301 437.

1940. Albert De Paepe werd overigens vrijgelaten omwille van gezondheidsredenen. Tot slot was ook Frans Moreels krijgsgevangen. Hij was de enige van de vijf die reeds tijdens de Achttiendaagse veldtocht gevangengenomen was. Na zijn arrestatie op 11 mei 1940 in Vleidingen (Limburg), werd hij tot 14 januari 1941 opgesloten in *Stalag XVIIIB*, gelegen in Krems an der Donau, Oostenrijk.

4.1.2. De Duitse repressie in Groot-Oosterzele

Naast de tragische gebeurtenissen met Oscar Delamotte en Jules Sacks, kregen nog vier andere verzetsstrijders uit de Groot-Oosterzeelse verzetskern tijdens de oorlog te maken met het Duitse repressieapparaat. De eerste was Omer De Moor uit Landskouter, die op 15 april 1944 in Gontrode aangehouden werd door de GFP. De reden van zijn arrestatie was het feit dat hij een werkweigeraar was. Op dat moment was hij ook al aangesloten bij het verzet. Van 20 april tot 1 november 1944 brachten ze hem onder in een gevangenkamp te Bleich(e) nabij Maagdenburg. Daar zat hij echter niet echt gevangen of geïnterneerd, aangezien hij zich buiten het kamp kon begeven zonder bewaking. Vanaf 1 november tot 12 mei 1945 werd hij opgesloten in het kamp *Straflager E* in Kahla.³⁸⁴ In dit kamp zat hij wel degelijk echt opgesloten en werd hij verplicht om te werken. Dit blijkt uit zijn verklaring:

“Ik kan geen juiste beschrijving geven van de ligging van het kamp, in het welk ik werd ondergebracht. Het bestond uit een 25 à 30 barakken. De barakken waren niet ingedeeld in kamers. In elke barak waren aanvankelijk 25, later zelfs tot 50, mensen aanwezig. Wij sliepen op de plankenvloer. Bij mijn aankomst aldaar, kreeg ik het immatriculatienummer 622 en een wit-blauw gestreepte vest. Het haar werd niet afgeschoren. Onze persoonlijke bezittingen moesten wij afgeven. Het kamp moest niet meer opgebouwd worden. Het was omgeven door een afsluiting, bestaande uit dennenstammen die op circa 1,50m van elkaar waren geplant; zij waren onderling verbonden door kruisgewijze gespannen prikkeldraad. Wij werden er bewaakt door *S.A. Werkschutzen* en *Volksstrump*. Hun aantal kan ik niet bepalen, zelfs niet bij benadering. De grond rond het kamp was zandig. Wij moesten dagelijks gaan werken in een berg die werd uitgehold met het oog op het opbouwen van een fabriek; het kamp lag op circa 1 uur gaan van het werk; wij werden er heen gebracht alsook terug onder geleide van onze met revolvers en mitrailleurs gewapende bewakers. Wij moesten werken van 6 tot 6, soms nog tot later, nu eens over dag en dan eens 's nachts. Wij werden niet vergoed voor het werk. Wij mochten het kamp nooit verlaten, tenzij onder bewaking.”³⁸⁵

Door zijn gevangenschap was hij een van de weinige verzetsstrijders van de Groot-Oosterzeelse verzetskern die niet heeft deelgenomen aan de bevrijding. Hij was in feite de enige verzetsstrijder uit Groot-Oosterzele die gearresteerd werd en voor lange tijd opgesloten zat. Gerard Rouckhout was in eerste instantie aangehouden door de GFP, maar wist te ontsnappen.³⁸⁶ Hierover is echter geen verdere informatie te vinden. Vervolgens werd ook Georges Leyman aangehouden, maar dit was nog voor zijn aansluiting bij het verzet. Op donderdag 15 april 1943, rond 13 uur, arresteerde de *Gestapo* hem op de hoek van de Luxemburgstraat en Handelsstraat, te Brussel. Hij werd vervolgens overgebracht naar hun hoofdkwartier in de Louisalaan, waar hij aangehouden bleef tot zaterdag 17 april 1943. De *Gestapo* verdacht hem ervan de moord gepleegd te hebben op de directeur van de krant

³⁸⁴ Dienst Oorlogsslachtoffers – De Moor, Omer / Dossier statuut ‘Politiek Gevangene’, ref. PP 48996 kal 33005.

³⁸⁵ Dienst Oorlogsslachtoffers – De Moor, Omer / Dossier statuut ‘Politiek Gevangene’, ref. PP 48996 kal 33005.

³⁸⁶ Persoonlijk Dossier GL – Rouckhout, Gerard / Dossier nr. : II 352 558.

Nouveau Journal. Als snel bleek dat hij er niets mee te maken had, waarop de Duitsers hem lieten gaan.³⁸⁷ Ten slotte arresteerde de *Feldgendarmarie* op 17 november 1942 André De Paepe omwille van de oprichting van een anti-Duitse vereniging, namelijk de voetbalploeg R.C. Balem. Hiervoor kreeg hij een voorwaardelijke straf van zes weken en een boete van 10 000 fr. Tot slot werd ook de club ontbonden.³⁸⁸

Algemeen kan gesteld worden dat het overgrote deel van de Groot-Oosterzeelse verzetskern uit handen bleef van de Duitse bezetter en dat ze niet al te hard getroffen werd door de repressie, op het incident bij Maurice Liebrecht thuis na. Hoewel een aantal verzetsstrijders, zeker na de parachutage te Velzeke en de aanslag in de Papegaaistraat, zich genoodzaakt zagen onder te duiken, waren er amper arrestaties.

³⁸⁷ Persoonlijk Dossier GL – Leyman, Georges / Dossier nr. : II 352 543.

³⁸⁸ Persoonlijk Dossier GL – De Paepe, André / Dossier nr. : II 301 424.

Hoofdstuk 5: De bevrijding en de demobilisatie (september-oktober 1944)

1. De Mobilisatie van het Geheim Leger

De opdracht die het Geheim Leger met het oog op de bevrijding had gekregen, bestond naast de sabotage nog uit twee andere aspecten. Enerzijds moesten ze guerrilla-aanvallen uitvoeren op het Duitse leger, om zo de bevrijding door het geallieerde leger te versnellen. Anderzijds moesten ze op het moment van de bevrijding de geallieerde legers op diverse manieren bijstaan. Om te beginnen moesten de geallieerde troepen zo veel mogelijk inlichtingen geven en hun informatie en kennis overdragen. Daarnaast moesten ze helpen bij de anti-destructie om zo de vernielingen van strategische plaatsen te voorkomen. Tot slot moesten ze eenheden samenstellen en openlijk de strijd aangaan door onder meer de flanken van de oprukkende geallieerde legers te beschermen.³⁸⁹ Op 1 juni 1944 zond de BBC de volgende boodschap uit: "Message pour la petite Berthe. La frondation des arbres vous cache le vieux moulin."³⁹⁰ Deze boodschap betekende dat de commandoposten moesten bezet worden en dat het Geheim Leger gedeeltelijk moest mobiliseren. Het was immers zo dat binnen de veertien dagen het bevel tot actie zou volgen. Op 8 juni volgde dit bevel met de oproep tot de massale sabotage van de Duitse bezetter, waarover het in het vorige hoofdstuk al ging. De commandopost van het schuiloord Le Héron bevond zich in het huis van notaris Ferdinand Nève de Mévergnies in Bottelare. Hoewel zijn zoon deel uitmaakte van de Bottelaarse verzetskern, maakte de notaris zelf niet rechtstreeks deel uit van het verzet.³⁹¹

1.1. Le Héron maakt zich op voor de strijd

Vanaf 1 juni tot 20 juni vestigden zich een aantal kopstukken van het schuiloord Le Héron in Bottelare, onder meer Marcel Poelman, op dat moment nog het hoofd van het schuiloord, en zijn adjunct, Jean Boogaerts. Vanuit Bottelare onderhield Marcel Poelman contact met de diverse verzetskernen van het schuiloord Le Héron, zoals die van Oosterzele, en de andere schuiloorden van de Gentse sector. Daarnaast moest hij van Majoor Auguste Haus, de gezaghebber van Zone III, erop toezien dat alle verzetskernen van voldoende wapens voorzien waren. Dit was onder meer mogelijk dankzij de wapens die tijdens de parachutage te Velzeke gedropt waren, hoewel veel van deze wapens na de arrestatie van Oscar Delamotte door de Duitser meegenomen waren.³⁹² Zo kreeg onder meer de Balegemse verzetskern logistieke ondersteuning vanuit Bottelare, waarbij pastoor Van Bogaert uit Balegem een belangrijke rol speelde. Gaspard Venneman, een lid van de Bottelaarse verzetskern, leverde wapens en munitie af bij de pastoor, die ze op zijn beurt aan het verzet gaf.³⁹³ Doorheen de oorlog namen heel wat geestelijken deel aan het geweldloze verzet. Ze hielden zich voornamelijk bezig met hulpverlening aan personen die in Duitse ogen illegaal waren. Dit deed deken Karel De Vis uit Oosterzele bijvoorbeeld

³⁸⁹ Vuylsteke, Herman, Marquet en Bernard, *Het Geheim Leger*, 10.

³⁹⁰ Duportail, "Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee," 190.

³⁹¹ Duportail, "Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee," 93.

³⁹² Duportail, "Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee," 190-1.

³⁹³ Duportail, "Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee," 192.

ook. Maar ze beschikten ook over de nodige infrastructuur waar ze mensen en logistieke middelen konden onderbrengen.³⁹⁴ Ook Edmond Van Huffel smokkelde wapens van Bottelare naar Balegem.³⁹⁵ Maar de golf van arrestaties na de bevrijding van Albert Mélot zorgde ervoor dat het schuiloord vanaf 24 juli in grote mate gedesorganiseerd raakte. De Duitsers arresteerden Marcel Poelman, een aantal kopstukken van de Gentse sector, de leiding van Zone III en de vooraanstaande leden van de Bottelaarse verzetskern.³⁹⁶ Zo arresteerden de Duitsers onder meer Ferdinand Nève de Mévergnies, omdat ze zijn zoon niet konden vinden. Uiteindelijk kwam hij om het leven in een concentratiekamp.³⁹⁷ De opvolger van Marcel Poelman, Jean Boogaerts, zat tot aan de vooravond van de bevrijding ondergedoken en nam pas begin september zijn intrek in het schuiloord. Hierdoor lag de werking van het schuiloord in de loop van augustus 1944 in grote mate stil.³⁹⁸

Op 2 september 1944 klonk de volgende boodschap op de BBC: “Message pour la petite Berthe. Message pour Barthélemy. Prière de mettre en cage: Le Héron, La Sarcelle, L’Eider”.³⁹⁹ Dit was het signaal dat de bevrijding nabij was en dat het Geheim Leger zich volledig moest mobiliseren. Jean Duhamel kwam op 3 september naar Bottelare en nam met Jean Boogaerts de leiding van het schuiloord en de organisatie van de bevrijding in handen. De gemobiliseerde leden van het schuiloord verzamelden zich op de boerderij van Remi Callaert in Bottelare, waar ze voorzien werden van een wit uniform.⁴⁰⁰ Het dragen van een uniform is overigens een van de voorwaarden om erkend te worden als regulier leger. De leden van het Geheim Leger moesten dit dragen tijdens de guerrilla en de open gevechten met het terugtrekkende Duitse leger.⁴⁰¹

2. September 1944: de bevrijding van het Belgische grondgebied

2.1. Een geallieerde *Blitzkrieg*

Op 6 juni 1944 arriveerden de geallieerde troepen op de kusten van Normandië. Hierdoor werd de bevrijding van West-Europa ingezet. Na een lange en moeizame strijd om Normandië, slaagden de geallieerden erin om door te breken. Op 2 september, in de vroege ochtend, staken de Amerikaanse soldaten de grens over in de buurt van Doornik.⁴⁰² Op deze dag werden onder meer Bergen, Doornik en Chimay al bevrijd.⁴⁰³ Voorheen waren er al enkele Belgische parachutisten van de Britse *Special Air Service* boven Belgisch grondgebied gedropt om verkenningsopdrachten uit te voeren en de verzetsorganisaties bij te staan.⁴⁰⁴ In de loop van 3 september trokken Britse eenheden naar Brussel, waar ze om 8 uur ‘s avonds aankwamen. Een dag later, op 4 september, namen ze de stad Antwerpen in en twee dagen later volgde Gent.⁴⁰⁵ Het noorden van het land werd in grote mate bevrijd door Britse

³⁹⁴ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 145-52.

³⁹⁵ Duportail, “Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee,” 193.

³⁹⁶ Duportail, “Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee,” 192.

³⁹⁷ Duportail, “Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee,” 93.

³⁹⁸ Duportail, “Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee,” 192.

³⁹⁹ Archief GL – Doos 29, nr. 213: Le parachutage – Zone III.

⁴⁰⁰ Duportail, “Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee,” 193.

⁴⁰¹ Vuylsteke, Herman, Marquet en Bernard, *Het Geheim Leger*, 80.

⁴⁰² Peter Schrijvers, “De bevrijding: een woest portret van emoties,” in *België 1940-1945: Oorlog, bezetting en bevrijding*, eds. Wannes Devos en Kevin Gony (Tielt: Lannoo, 2019): 239.

⁴⁰³ Pieter Dewever, *60 jaar bevrijding van België (1944-2004)* (Tienen: Aqua Fortis, 2004), 190.

⁴⁰⁴ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 268.

⁴⁰⁵ Dewever, *60 jaar bevrijding*, 191.

eenheden, met de hulp van Canadese en Poolse divisies. In het zuidelijke deel van het land waren de Amerikaanse troepen aan een snelle opmars bezig.⁴⁰⁶ In tien dagen tijd slaagden de geallieerden erin om grote delen van het Belgisch grondgebied te bevrijden. Maar de Duitsers gaven zich niet zomaar gewonnen. Zo stelden ze zich op aan de Scheldemonding en duurde het tot oktober 1944 voor ze verdreven werden. Dit had rampzalige gevolgen voor de bevoorrading van het Engelse leger, dat te kampen had met ernstige logistieke problemen.⁴⁰⁷ Deze logistieke problemen en het oponthoud dat ermee gepaard ging, zorgde ervoor dat het Duitse leger zich kon reorganiseren ter hoogte van de *Siegfried Linie*.⁴⁰⁸ Duitse soldaten werden opgeroepen om zich hevig te verzetten en groeven zich in ter hoogte van het Albertkanaal en het Schelde-Maaskanaal, waar hevige gevechten ontstonden. Ook in de omgeving van Knokke werd tot in november slag geleverd.⁴⁰⁹ In tussentijd kwamen heel wat Amerikaanse troepen naar de Ardennen, waar ze konden uitrusten of ervaring opdoen, aangezien dit door de geallieerden als een rustige sector gezien werd. In de stad Luik werden heel wat goederen van de geallieerde legers opgeslagen. In de loop van oktober 1944, wanneer de haven van Antwerpen in handen van de geallieerden kwam, sloeg Adolf Hitler terug door de haven en Luik te bombarderen met V1- en V2-raketten. Daarnaast startte hij op 16 december 1944 het zogenaamde Ardennenoffensief, waarbij het de bedoeling was om dwars door België te gaan en opnieuw de haven van Antwerpen te bezetten. Tegelijkertijd verhoogde het aantal raketten dat op België gegooid werd, met heel wat dodelijke slachtoffers tot gevolg. De geallieerden hadden uiteindelijk nog meer dan een maand nodig om de Duitsers uiteindelijk definitief te verdrijven.⁴¹⁰

2.1.1. De bevrijding van Groot-Oosterzele: slag op de Kapellenberg

De bevrijding van Groot-Oosterzele vond plaats op maandag 4 september 1944, waarbij de Britten zich zonder al te veel problemen een weg door Groot-Oosterzele baanden. Enkel aan de villa (bijlage 8) van dokter Frans Leus, die op de Kapellenberg in Oosterzele woonde, kwam het tot een korte, maar hevige confrontatie tussen de Britten en de Duitsers. Eerder, op zondag 3 september, had de Duitse bezetter aan de politie van Oosterzele gevraagd de boeren te verplichten om hun paarden en karren af te staan, zodat zij konden vluchten. De auto van de familie Leus was opzettelijk onbruikbaar gemaakt en stond in de garage van Maurice Liebrecht.⁴¹¹ De volgende ochtend, rond 8 uur in de morgen, hielden enkele voertuigen van een Britse verkenningsgroep halt aan de villa. Kort daarna naderde een Duitse jeep waarin drie gewonde soldaten zaten, twee soldaten en een officier. Deze werden uiteindelijk naar de apotheek van de dokterswoning gebracht om verder verzorgd te worden. Ondertussen trokken de Engelse soldaten verder naar Melle.⁴¹² Op dat moment verbleven ook Edgard Bouckaert en zijn vrouw in de villa van Frans Leus, waar ze geleidelijk aan het bevrijdingsfeest begonnen voor te bereiden. Maar het gevoel van euforie werd abrupt verstoord door geschreeuw, dat de komst van Duitsers aankondigde. Deze keer was het een vrachtwagen, geladen met zwaar materiaal, die langs de

⁴⁰⁶ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 268.

⁴⁰⁷ Schrijvers, "De bevrijding: een woest portret van emoties," 241.

⁴⁰⁸ De *Siegfried Linie* was een Duitse westelijke verdedigingsgordel die begon aan de Nederlandse grens en eindigde aan de Zwitserse grens.

⁴⁰⁹ Schrijvers, "De bevrijding: een woest portret van emoties," 241.

⁴¹⁰ Schrijvers, "De bevrijding: een woest portret van emoties," 242.

⁴¹¹ Verschooris, *Wachten op de maan van mei*, 207.

⁴¹² Verschooris, *Wachten op de maan van mei*, 207.

Dr. Frans Leus (Ooggetuige van de confrontatie tussen beide legers in Oosterzele), interview door Marc Verschooris (Onderzoeker), Oosterzele, 25.02.1997 en 12.05.1999.

Geraardsbergsesteenweg geparkeerd werd. Uit angst vluchtte iedereen de kelder in, om via het kelderraam de gebeurtenissen te kunnen volgen. Een Duitse officier kwam de oprit opgelopen, terwijl Frans Leus naar boven liep en via het raam riep dat er in het huis een doktersfamilie leefde. De Duitse officier beval hem naar beneden te komen en vroeg of hij Britse soldaten had gezien. Waarop hij vertelde dat er gepasseerd waren en dat deze over zwaar geschut beschikten. Daarnaast vertelde hij ook dat er gewonde Duitsers in zijn villa verpleegd werden. Daarop beval de Duitse officier om hem naar de Duitsers te brengen, zodat hij ze kon spreken.⁴¹³ Maar toen werd iedereen opgeschrikt:

“Plots hoorden we een enorm geweervuur! De Engelsen die vertrokken waren hadden waarschijnlijk de Duitse vrachtwagen bemerkt! Ik holde opnieuw naar de kelder en alle Duitsers (een 15 à 20-tal) kwamen ofwel in de villa of verspreidden zich door het park dat de villa omgaf. In de kelder zaten we allen opeengepakt van angst en boven ons hoorden we het gebons van Duitse laarzen.”⁴¹⁴

De Engelse soldaten namen vanop de hoofdweg de Duitsers onder vuur en al snel hadden de Duitsers door dat het geen zin had om zich te verzetten. Op een bepaald moment deed de Duitse officier de deur van de kelder open en beval de dokter naar boven te komen. Uit angst durfde hij niet naar boven te gaan. Het was uiteindelijk zijn zus die naar boven ging en verplicht werd om met haar handen boven het hoofd de deur open te maken. Achter haar lag een Duitser op zijn buik, terwijl hij zijn geweer omhoogstak met een wit doek rond.⁴¹⁵ Toen ze uiteindelijk boven kwamen zagen ze het volgende:

“We haalden opgelucht adem en zagen pas later de Engelse tank die zijn loop al die tijd op de villa had gericht! In het huis en de tuin lagen hopen Duitse handgranaten verspreid.”⁴¹⁶

De Engelsen ontwapenden de Duitsers en stelden hen in één lange rij langs de gevel van het huis van Van De Velde op. Daar werden ze met hun eigen wapens door toegestroomde burgers onder schot gehouden. Daarnaast namen de Engelsen de Duitse officier mee voor ondervraging en staken ze de banden van de Duitse jeep en vrachtwagen plat, waarop ze terug verder trokken. De achtergebleven Duitse soldaten werden onder leiding van Maurice Liebrecht en enkele andere verzetsstrijders naar het kasteel van Smissenbroek in Oosterzele gebracht. De gewonde Duitse soldaten werden uiteindelijk naar een ziekenhuis in Aalst gebracht.⁴¹⁷

Naast deze confrontatie waren er vermoedelijk geen echte confrontaties meer tussen het Duitse leger en de geallieerden. In Balegem verbleef op 5 september nog een Britse eenheid, die daar dan nog enkele dagen bleef voor onderhoud.⁴¹⁸ Overigens schreef het gemeentebestuur van Balegem op 12 december 1944 een brief, waarin ze lieten weten dat er geen schade was veroorzaakt als gevolg van

⁴¹³ Verschooris, *Wachten op de maan van mei*, 207.

Interview Dr. Frans Leus.

⁴¹⁴ Interview Dr. Frans Leus.

⁴¹⁵ Verschooris, *Wachten op de maan van mei*, 208.

⁴¹⁶ Interview Dr. Frans Leus.

⁴¹⁷ Verschooris, *Wachten op de maan van mei*, 208.

⁴¹⁸ “War diaries for the 11th Hussars (Prince Albert’s Own): September 1939 to march 1946,” War Diraries, geraadpleegd 03.08.2019,

www.warlinks.com/armour/11_hussars/11huss_44.php?fbclid=IwAR3fOEa4G1znGojGigiNLDGyDX414wgk9EAhQ9gNjE4qmlkx3x1E9yJRfg.

het optreden van de geallieerde soldaten.⁴¹⁹ Eind september werd er bij diverse mensen in Balegem in totaal 300 kilo aan kolen opgeëist voor het Engelse leger.⁴²⁰ Tot slot stelden Victor De Loore, Nestor De Prijck en Armand Van Grembergen hun huis of enkele kamers ter beschikking van de Engelse soldaten.⁴²¹

Vermoedelijk kregen tijdens de bevrijding twee Engelse soldaten, Kenneth en Gregory, onderdak bij Jules Sacks (bijlage 9). Na de oorlog hielden ze nog contact met elkaar, waarbij een van de twee schreef:

“I dream many times of the days we had together in your village in 1944 and I shall never forget the memory as long as I live – I think about it all again many many times.”⁴²²

Dit wijst erop dat ze meerdere dagen in Oosterzele verbleven hebben. Het feit dat in het erkenningsdossier of persoonlijke dossier van het Geheim Leger van Jules Sacks niet staat dat hij tijdens de bezetting Engelse soldaten onderdak heeft verleend, kan erop wijzen dat ze daar tijdens de bevrijding verbleven. Het was overigens ook zo dat heel wat geallieerde soldaten in België gestationeerd bleven tot aan de capitulatie van Nazi-Duitsland in mei 1945.⁴²³

2.2. De Groot-Oosterzeelse verzetskern tijdens de bevrijding

Het is moeilijk in te schatten wat de verschillende verzetsstrijders precies gedaan hebben tijdens de bevrijding van Groot-Oosterzele, aangezien zo goed als elke verzetsstrijders in zijn of haar dossier enkel ‘Bevrijdingsgevechten en zuiveringsacties in Oosterzele en omstreken’ schreef. Maar gezien de snelle (en relatief eenvoudige) bevrijding van Groot-Oosterzele, zal de rol van het verzet in grote mate beperkt geweest zijn. De bevrijding van Groot-Oosterzele en omstreken werd voornamelijk vanuit Bottelare gestuurd, aangezien daar nog steeds de leiding van het schuiloord aanwezig was. Het is wel mogelijk om een idee te krijgen van de activiteiten waarmee het verzet zich tijdens de bevrijding bezighield. In het archief van het Geheim Leger is er namelijk een document, getiteld “Groep Oosterzele”, waarin de taakverdeling voor 3 tot 11 september voor de Oosterzeelse verzetskern staat.⁴²⁴ Hierbij staan echter heel wat namen van personen die tot voordien nergens vermeld stonden. Dit zijn de zogenaamde ‘septemberweerstanders’. Dit waren ‘verzetsstrijders’ die pas op het einde van de oorlog waren toegetreden en op die manier probeerden te profiteren van de voordelen. In sommige steden en gemeenten veroorzaakten deze septemberweerstanders overigens heel wat problemen en gingen ze op een gewelddadige manier te werk.⁴²⁵

Vanaf 3 september hield de Groot-Oosterzeelse verzetskern zich bezig met nachtpatrouilles, het verzamelen en wegbrengen van collaborateurs en Duitse krijgsgevangenen en de wacht houden bij

⁴¹⁹ Gemeentearchief Oosterzele – Afdeling Balegem – 2.073.564: Dubbels uitgaande briefwisseling 1946 – 1951.

⁴²⁰ Gemeentearchief Oosterzele – Afdeling Balegem – 2.073.564: Dubbels uitgaande briefwisseling 1946 – 1951.

⁴²¹ Gemeentearchief Oosterzele – Afdeling Balegem – 2.073.564: Dubbels uitgaande briefwisseling 1946 – 1951.

⁴²² “Briefwisseling Jules Sacks met Engelse soldaten”, privé archief Mariane D’Hont.

⁴²³ Schrijvers, “De bevrijding: een woest portret van emoties,” 243.

⁴²⁴ Archief GL – Doos 22, nr. 157: Action juin-oct, zone III – Gand.

⁴²⁵ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 268.

deze gevangenen.⁴²⁶ Het belangrijkste voorbeeld is wellicht de hierboven aangehaalde ontwapening en opsluiting van de Duitse soldaten in het kasteel Smissenbroek in Oosterzele door Maurice Liebrecht en anderen. Het is onduidelijk of deze Duitse krijgsgevangenen ook naar Bottelare gebracht zijn, zoals gebeurd is met de Duitse soldaten die de oorlog in Scheldewindeke doorbrachten.⁴²⁷ De collaborateurs en krijgsgevangenen werden veelal opgesloten in paardenstallen, waarbij voornamelijk de collaborateurs hardhandig aangepakt werden.⁴²⁸

Van een aantal verzetsstrijders van de Groot-Oosterzeelse verzetskern die na de bevrijding van Groot-Oosterzele deelnamen aan andere bevrijdingsgevechten en meestreden met de geallieerden, is precies geweten wat ze nog gedaan hebben. De eerste was Abel Rigaux, die toegevoegd was aan de hulptroepen van het 1ste Canadese leger, dat gestationeerd was in Retie. Voorheen had hij met deze eenheid ook deelgenomen aan de bevrijding van Gent. Hij kwam op tragische wijze om het leven toen hij moest helpen bij reddingswerken in Kasterlee, dat getroffen was door een V1-raket. Bij het uitstappen ging het wapen van een van de inzittenden af, waardoor hij een kogel in de hartstreek kreeg en ter plaatse overleed.⁴²⁹ Michel de Smet nam na de bevrijding van Balegem deel aan de gevechten in de omgeving van Gent. Hierbij kreeg hij op 17 september 1944 de opdracht om oorlogsbuit van Wetteren naar Gent te brengen. Hij verongelukte echter in Kwatrecht en overleed enkele dagen later in het militair ziekenhuis van Gent.⁴³⁰ Iemand anders uit Oosterzele, Albert Scheirlinck, nam deel aan de bevrijdingsgevechten in Moerkerke en Sint-Laureins en vervoegde de Mobiele groep, La Sarcelle, van het schuiloord.⁴³¹ Octaaf Rottiers, die onder de eenheid van Rudolph Baeyens viel, nam deel aan de bevrijdingsgevechten en 'zuiveringsacties' in Lemberge, Gontrode, Melle en Gent.⁴³² Ook Odillon De Cuyper sloot zich aan bij de eenheid van Rudolph Baeyens en nam deel aan de bevrijding van Gontrode, Melle, Sint-Laureins en Moerkerke.⁴³³ Tot slot nam ook Sylvain Piens deel aan de bevrijdingsgevechten van Gent.⁴³⁴ Heel wat andere verzetsstrijders, voornamelijk uit Balegem, waren ook actief in de omgeving van Bottelare.

Maar er waren ook verzetsstrijders uit andere gemeenten die vanuit Bottelare naar Groot-Oosterzele kwamen om deel te nemen aan de bevrijding. Om te beginnen waren er zeven verzetsstrijders uit Bottelare naar Balegem gekomen om de politieke rust te herstellen.⁴³⁵ Van buiten de gemeente kwamen er ook verzetsstrijders die collaborateurs opspoorden en meenamen naar Bottelare. Dit gebeurde onder meer in Moortsele, Balegem en Scheldewindeke.⁴³⁶ Tot slot voerde de groep van Rudolph Baeyens achterhoedegevechten met het terugtrekkende Duitse leger in de streek tussen Landskouter en Merelbeke.⁴³⁷

⁴²⁶ Archief GL – Doos 22, nr. 157: Action juin-oct, zone III – Gand.

⁴²⁷ Duportail, "Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee," 193.

⁴²⁸ Duportail, "Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee," 194.

⁴²⁹ Persoonlijk Dossier GL – Rigaux, Abel / Dossier nr. : II 352 556.

⁴³⁰ Persoonlijk Dossier GL – De Smet, Michel / Dossier nr. : II 352 080.

⁴³¹ Persoonlijk Dossier GL – Scherilinc- Albert / Dossier nr. : II 301 889.

⁴³² Persoonlijk Dossier GL – Rottiers, Octaaf / Dossier nr. : II 381 390.

⁴³³ Persoonlijk Dossier GL – De Cuyper, Odillon / Dossier nr. : II 301 389.

⁴³⁴ Persoonlijk Dossier GL – Piens, Sylvain / Dossier nr. : II 302 413.

⁴³⁵ Duportail, "Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee," 103.

⁴³⁶ Duportail, "Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee," 201.

⁴³⁷ Persoonlijk Dossier GL – Baeyens, Rudolph / Dossier nr. : II 301 918.

Het is duidelijk dat de bevrijding niet georganiseerd werd door de Groot-Oosterzeelse verzetskern, maar dat ze vanuit Bottelare zo goed mogelijk gestuurd werd. Hierdoor waren er ook verzetsstrijders van buiten Groot-Oosterzele actief in deze gemeenten, maar gingen er omgekeerd ook verzetsstrijders uit Groot-Oosterzele naar omliggende gemeenten.

2.3. Van euforie naar woede

De doortocht van de geallieerden ging gepaard met enorme vreugdetaferelen. Overal kwamen mensen op straat om de herwonnen vrijheid te vieren en de bevrijders te bedanken. Maar na verloop van tijd zette deze vreugde zich om in woede. Deze woede was niet zozeer tegen de Duitse bezetter gericht, maar vooral tegen de medeburgers die met de vijand hadden samengewerkt.⁴³⁸ Omdat zij als medeverantwoordelijken beschouwd werden voor de jaren van angst, terreur en ontbering, wou men het land 'zuiveren' van deze zogenaamde 'incivieken'.⁴³⁹ Dit leidde uiteindelijk tot wat men achteraf de straatrepressie is gaan noemen. De bevolking nam gedurende twee periodes het heft in eigen handen. Een eerste maal tijdens de bevrijdingsweken in september-oktober 1944, wanneer er door de vlucht van de Duitse bezetter een machtsvacuüm ontstond.⁴⁴⁰ Meestal uitte de woede zich in het ritueel kapotslaan van meubelen en het op een stapel gooien van andere bezittingen van vermeende collaborateurs, om dit vervolgens in brand te steken. Op sommige plaatsen werden echter gehele huizen in de as gelegd.⁴⁴¹ Maar ook mishandelingen, verkrachtingen en lynchpartijen (hoewel deze heel beperkt waren) maakten deel uit van deze volkswoede. Het geweld tegen de collaborateurs kon ook een meer ritueel karakter hebben, zoals het kaalscheren van vrouwen of het aanbrengen van hakenkruisen op huizen van verdachten.⁴⁴² De tweede golf van straatrepressie ontstond in april-mei 1945, wanneer de gedeporteerden en voortvluchtige collaborateurs terugkeerden na de capitulatie van Nazi-Duitsland.⁴⁴³ Het nieuws over de concentratie- en vernietigingskampen sijpelde de samenleving binnen en daardoor laaiden de gemoederen opnieuw hoog op.⁴⁴⁴ Tijdens deze tweede golf van geweld was er geen sprake van een machtsvacuüm, maar was de overheid niet in staat om het geweld een halt toe te roepen.⁴⁴⁵ Na verloop van tijd nam de staat het heft terug in eigen handen en begon de gerechtelijke vervolging van de collaborateurs.

Wegens een gebrek aan tijd, een moeilijke toegang tot de bronnen en beperkte informatie, was het niet mogelijk om de straatrepressie en de repressie in het algemeen in Groot-Oosterzele op te nemen in dit onderzoek. Het is overigens ook een thema dat in de samenleving nog gevoelig ligt, wat het onderzoek extra bemoeilijkt. Toch zal er hopelijk ook naar dit onderwerp nog onderzoek verricht worden en kan de repressie in Groot-Oosterzele op die manier in kaart gebracht worden.

⁴³⁸ Schrijvers, "De bevrijding: een woest portret van emoties," 239.

⁴³⁹ Koen Aerts et al., *Was opa een Nazi?*, 27.

⁴⁴⁰ Aerts, *Was opa een Nazi*, 28.

⁴⁴¹ Schrijvers, "De bevrijding: een woest portret," 241.

⁴⁴² Aerts, *Was opa een Nazi*, 28.

⁴⁴³ Aerts, *Was opa een Nazi*, 37.

⁴⁴⁴ Schrijvers, "De bevrijding: een woest portret," 247.

⁴⁴⁵ Aerts, *Was opa een Nazi*, 40.

3. Demobilisatie van het verzet

Algemeen kan gesteld worden dat het verzet een ondergeschikte rol speelde tijdens de bevrijding. Dit was het gevolg van de snelle opmars van de geallieerden, waardoor de helden van dat moment de geallieerde soldaten en Belgen van de Brigade Piron waren. Laatstgenoemde brigade was betrokken bij de bevrijding van de stad Brussel. Op korte tijd was de rol van het verzet volledig uitgespeeld. Iets waarin heel wat verzetsstrijders zich maar moeilijk konden vinden. Na vier jaar lang een ondergrondse wetteloze strijd gevoerd te hebben, moesten ze zich nu schikken naar het nieuwe burgerlijk en militair gezag. Er heerste angst dat het gewapende verzet een alternatieve machtsfactor zou vormen en bijgevolg een eigen repressie zou doorvoeren.⁴⁴⁶ Omdat de rijkswacht op dat moment slechts over één wapen per twee rijkswachters beschikte, waren het in veel gevallen de verzetslui die overgingen tot de arrestaties van collaborateurs. Er was echter een verschil tussen de rechtse en linkse verzetsorganisaties. De rechts-patriottische verzetsorganisaties legden sneller de wapens neer of ondersteunden de geallieerden en het Belgische leger met eigen gevormde eenheden. Het was immers niet toegestaan dat verzetsorganisaties zich incorporeerden in de echte legers. Desondanks sloten verschillende verzetsstrijders uit de rechts-patriottische organisaties, zoals bijvoorbeeld het Geheim Leger, zich aan bij het leger. Veel van deze verzetsstrijders waren militairen, waardoor ze weinig moeite hadden om zich aan te passen in de militaire structuur.⁴⁴⁷

Op 10 oktober 1940 kondigde Generaal Jules Pire van het Geheim Leger de algemene demobilisatie af.⁴⁴⁸ Daarbij riep hij de verschillende leden op om niet deel te nemen aan de betogingen en eiste als het ware dat elk lid zich schikte naar het wettelijke gezag:

“Ik herhaal op de meest gebiedende manier het volstreekte verbod aan al de door het Geheim Leger gevormde eenheden deel te nemen aan elke betoging die een politiek karakter heeft. Dit verbod geldt voor ieder lid van het Geheim Leger die een ten onrechte bewaarde uniform zou dragen. Het Geheim Leger werd gesticht met het doel de wettelijke kracht te dienen en houdt er aan zijn ongeschonden verleden niet te bevuilen door een wanordelijke houding. Elk lid van het Geheim Leger die dit bevel zou overtreden, zou van de kaders van het Geheim Leger geschrapt worden en zou al zijn latere eventuele rechten verliezen.”⁴⁴⁹

Rond deze periode demobiliseerden ook de verzetsstrijders van de Groot-Oosterzeelse verzetskern die er deel van uitmaakten voor de landing van Normandië. De septemberweerstanders van deze verzetskern waren al midden of eind september gedemobiliseerd.

De overheid had meer problemen met de linkse verzetsbewegingen, waarbij het zelfs tot betogingen en rellen kwam in Brussel. Dit zorgde, net zoals de straatrepressie, voor een negatieve beeldvorming van het verzet.⁴⁵⁰ Ook de geallieerden wilden dat de diverse verzetsbewegingen hun wapens afstonden en zich schikten naar het herstelde gezag. De Amerikaanse generaal Dwight Eisenhower bedankte in

⁴⁴⁶ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 275-6.

⁴⁴⁷ Van den Wijngaert et al, *België Tijdens De Tweede Wereldoorlog*, 277.

⁴⁴⁸ Ivan Gérard, *Armée Secrète: souvenirs de commandement* (Brussel : La Renaissance du Livre, 1963), 233.

⁴⁴⁹ Archief GL – Doos ?, nr. 155: Zone III, Etat-Major.

⁴⁵⁰ Schrijvers, “De bevrijding: een woest portret,” 244.

een brief het Belgische verzet voor hun bijdrage aan de bevrijding, maar riep tegelijkertijd op tot ontwapening:

“I wish to say to the soldiers of the resistance groups that those of them who are no longer engaged in fighting or on guard duties etc, upon orders of the Allied commanders, can best assist het military effort by handing in their arms to their authorities and awaiting their instructions as to how they can best play their part in the struggles ahead.”⁴⁵¹

De rellen waren de druppel die de emmer deden overlopen, waardoor ook de linkse verzetsorganisaties, zoals het Onafhankelijkheidsfront, de wapens neerlegden.

4. De (politieke) nasleep van WO II in Groot-Oosterzele

4.1. Bevrijdingsstoeten in Groot-Oosterzele

De gebeurtenissen van WO II leefden na afloop van de oorlog nog verder in de Groot-Oosterzeelse samenleving. In juni 1946 organiseerde het gemeentebestuur van Oosterzele een bevrijdingsstoet die begon op het Dorp en daarna langs de Smissenbroek, Heistraat, Anker en Reigerstraat ging. Daarna liep de stoet langs de Voordries over de Geraardsbergsesteenweg en zo terug naar het Dorp.⁴⁵² Aan de stoet namen diverse praalwagens deel, waaronder één met allemaal jonge mannen, waarbij een iemand een satirisch portret van Hitler in de hand hield (bijlage 10). Daarnaast was boven op de praalwagen *‘The washing on the Siegfried line’* te lezen, de titel van een satirisch oorlogslied.⁴⁵³ Verder werd ook de Oosterzeelse verzetskern in de bloemetjes gezet met een eigen praalwagen (bijlage 11). Het opvallendste is het grote vliegtuig dat bovenaan de wagen hing, met daaronder een radio-installatie, wat een duidelijke verwijzing was naar de parachutage te Velzeke. Onder meer Jules Sacks, die overigens het vliegtuig maakte, en Maurice Liebrecht namen deel aan deze stoet.⁴⁵⁴ Er werden tijdens de stoet ook liederen gezongen, zoals “Voorbij”, een lied dat over de moeilijkheden van de oorlog ging:

“Aan elken winkel een uitgangsbord: geen vlees, geen tabak, geen gist, geen fruit, geen boter, geen groenten, geen dweils, geen eieren, geen visch, twas overzal tzelfde liedje.”⁴⁵⁵

Ook in de gemeenten Scheldewindeke en Balegem werden bevrijdingsstoeten georganiseerd, waarbij leuzen zoals ‘Duitsland verslagen’ en ‘Wij vloeken den oorlog’ rondgedragen werden. In Balegem werd ook een reuzepop gemaakt die op satirische wijze Adolf Hitler moest voorstellen (bijlage 12).⁴⁵⁶

⁴⁵¹ Archief GL – Doos ?, nr. 155: Zone III, Etat-Major.

⁴⁵² “Wagen in de bevrijdingsstoet na het einde WOII, Oosterzele, 1946,” Erfgoedbank Land van Rode, geraadpleegd 04.08.2019, <http://erfgoedbanklandvanrode.be/wagen-in-de-bevrijdingsstoet-na-het-einde-wo-ii-oosterzele-1946>.

⁴⁵³ “Wagen in de bevrijdingsstoet na het einde WOII, Oosterzele, 1946,” Erfgoedbank Land van Rode, geraadpleegd 04.08.2019, <http://erfgoedbanklandvanrode.be/bevrijdingsstoet-einde-wo-ii-oosterzele-1946>.

⁴⁵⁴ Gesprek Mariane D’Hont

Gesprek Noël De Neve (De foto van de praalwagen is afkomstig uit zijn privé-collectie).

⁴⁵⁵ “Tekst van het lied ‘Voorbij’, Oosterzele,” Erfgoedbank Land van Rode, geraadpleegd 04.08.2019, <http://erfgoedbanklandvanrode.be/tekst-van-het-lied-voorbij-oosterzele>.

⁴⁵⁶ De Vos en De Smet, *Oosterzele tijdens de wereldoorlogen*, 68.

4.2. Gemeenteraadsverkiezingen Balegem van 24 november 1946

De oorlog had voornamelijk een impact op de naoorlogse politiek van sommige gemeenten van Groot-Oosterzele. Zoals eerder aangegeven werd de politiek in kleine gemeenten vaak gedomineerd door persoonlijke vetes en familieruzies. In sommige gemeenten vormden de oorlogsgebeurtenissen het onderwerp van conflict tussen diverse politieke lijsten. Het eerste geval waren de gemeenteraadsverkiezingen van november 1946 in Balegem.

De politiek in Balegem werd al lange tijd gedomineerd door de vete tussen 'lijst 1' en 'lijst 2'. Ideologie was overigens niet volledig afwezig. Terwijl lijst 1 eerder als liberaal kon bestempeld worden, was lijst 2 eerder katholiek.⁴⁵⁷ Tijdens de verkiezingen van 1946 werd lijst 1 getrokken door Nestor De Prijck en lijst 2 door de oorlogsburgemeester Georges Baele. Laatstgenoemde had zijn legislatuur niet kunnen uitzitten omdat hij tijdens de gemeenteraad van 28 september 1944 was afgezet wegens beschuldigingen van lijst 1.⁴⁵⁸ Tijdens de campagne maakte lijst 1 gebruik van de oorlogsgebeurtenissen om de lijst van Georges Baele zwart te maken. Zo verspreidden ze een pamflet waarin ze de voormalige burgemeester als het ware zelf aan het woord lieten, waarbij hij vertelde over de wandaden die hij zou gepleegd hebben tijdens en kort na de bezetting:

“Enkele dagen na de bevrijding hingen mijn vrienden plakaten uit waarbij ze Dokter De Prijck en Ing. De Paepe met den dood bedreigden omdat zij jaren lang voor de zaak der vrijheid hadden gestreden en tijdens de bezetting uit hunne handen waren ontvlucht.”⁴⁵⁹

Zoals uit dit citaat blijkt, probeerde de andere lijst zich tegelijkertijd in een goed daglicht te plaatsen door te verwijzen naar hun verzetsactiviteiten. Het is echter onduidelijk of de zaken die op het pamflet staan, daadwerkelijk gebeurd zijn. Er kan wel met zekerheid gezegd worden dat Georges Baele in het voorjaar van 1943 geen ravitailleringzegels meer gaf voor gesignaleerde personen. Hiertegen kwam een klacht van een inwoner, waardoor deze maatregel terug werd ingetrokken.⁴⁶⁰ Als reactie hierop verspreidde lijst 2 een pamflet waarin ze de beschuldigingen weerlegden en op hen beurt lijst 1 diverse verwijten maakten. Sommige van deze pamfletten werden beklad met hakenkruisen. (bijlage 13). Uiteindelijk werden de verkiezingen gewonnen door de lijst van Nestor De Prijck en werd hij de nieuwe burgemeester, al zou ook hij zijn legislatuur niet uitzitten en verplicht moeten aftreden.⁴⁶¹ Ook tijdens de volgende verkiezingen, die van 1952, speelden deze gebeurtenissen een centrale rol in de vete tussen beide lijsten.

4.3. Gemeenteraadsverkiezingen Gijzenzele van 12 oktober 1952

In Gijzenzele waren de verkiezingen van 1952 de eerste echte naoorlogse verkiezingen waarbij meer dan één lijst opkwam.⁴⁶² Op een van de lijsten, meer bepaald lijst 2, stond Odillon De Cuyper. Tijdens

⁴⁵⁷ Van Bever, “*Studie van het machtsverwervingsproces*,” 130.

⁴⁵⁸ Van Bever, “*Studie van het machtsverwervingsproces*,” 131.

⁴⁵⁹ Rijksarchief Gent, Tweede Afdeling van het Provinciebestuur Oost-Vlaanderen: Gemeenteraadsverkiezingen, 2/9082/7.

⁴⁶⁰ Wouters, *Oorlogsburgemeester 40/44*, 423.

⁴⁶¹ Van Bever, “*Studie van het machtsverwervingsproces*,” 134.

⁴⁶² Van Bever, “*Studie van het machtsverwervingsproces*,” 89.

de verkiezingscampagne maakten beide lijsten gebruik van de oorlogsgebeurtenissen om elkaar in een slecht daglicht te stellen. In een pamflet van lijst 1 stond het volgende:

“De geknakte oude liberale partij van vroeger misbruikte het witte vaandel om na de oorlog een nieuwe machtsgreep te organiseren. Het aantal slachtoffers op onze gemeente van deze machtsgreep is moeilijk in te schatten.”⁴⁶³

Dit is een verwijzing naar de voorgaande verkiezingen, die een verkiezing zonder strijd was, omdat er maar één lijst opkwam. Deze lijst kwam vervolgens op als lijst 2 bij de verkiezingen van 1952.⁴⁶⁴ Lijst 2 beschuldigde op haar beurt de andere lijst ervan ‘zwart’ te zijn:

“Of is het misschien, door met Gestapomanieren onder de bevolking tewerk te gaan, dat een vrede moet gevestigd worden? Denken die heren dat de bewoners niet op de hoogte zijn van HUN BEDRIJVIGHEID, dat de moeders en vaders reeds vergeten zijn wat bittere tranen zij hebben vergoten in de Gestapotijd?”⁴⁶⁵

Lijst 1 ‘reageerde’ op deze verdachtmakingen in een ander pamflet:

“Zij verwijten anderen maar voor “zwart”, maar lafheid vloeit uit hun eigen hart.”⁴⁶⁶

Odillon De Cuyper stelde zelf een pamflet op, waarin hij het volgende zei over de andere lijst:

“Vrienden, herinnert ge u nog de “Satans” van tijdens de bezetting, dien hun medeburger lieten verhongeren en er niet voor terugdeinsden onze jonge lieden aan de vijand over te leveren. Velen ervan zijn niet teruggekeerd! Anderen zijn verminkt of dragen nog de sporen hunner ontberingen.”⁴⁶⁷

Na een lange politieke strijd, die uiteindelijk zelfs voor de Raad van State kwam, won lijst 2 de verkiezingen en mochten zij de burgemeester leveren.⁴⁶⁸ Het is duidelijk dat ook in Gijzenzele de naoorlogse gebeurtenissen een impact hadden op de politiek en de samenleving.

4.4. Gemeenteraadsverkiezingen Oosterzele van 12 oktober 1952.

Na de oorlog ging Jules Sacks in de Oosterzeelse politiek, waarbij hij gebruik maakte van zijn verzetsverleden om campagne te voeren. In een verkiezingspamflet van 1952 (bijlage 14) schreef hij het volgende:

⁴⁶³ “Verkiezingspamflet lijst 1 gemeenteraadsverkiezingen Gijzenzele 12 oktober 1952”, Privé archief Dirk De Ganck.

⁴⁶⁴ Van Bever, “*Studie van het machtsverwervingsproces*,” 88.

⁴⁶⁵ “Verkiezingspamflet lijst 2 gemeenteraadsverkiezingen Gijzenzele 12 oktober 1952”, Privé archief Dirk De Ganck.

⁴⁶⁶ “Verkiezingspamflet lijst 1 gemeenteraadsverkiezingen Gijzenzele 12 oktober 1952”, Privé archief Dirk De Ganck.

⁴⁶⁷ “Verkiezingspamflet Odillon De Cuyper gemeenteraadsverkiezingen Gijzenzele 12 oktober 1952”, Privé archief Dirk De Ganck.

⁴⁶⁸ Van Bever, “*Studie van het machtsverwervingsproces*,” 90-1.

“Ik neem de vrijheid Ued. eens te herinneren wat ik met mijn trouwe medehelpers van 't Geheim leger gedaan heb in 1944, om ons dierbaar Land van de Duitsers te helpen bevrijden. Op 2 augustus 1944 ontwapende ik een Gestapo en sloeg zijn eigen mitraillette op zijn kop aan stukken. Op 4 september 1944, de dag der bevrijding van Oosterzele, gaven de Duitsers zich op de Kapellenberg over door tussenkomst van een van onze leden.”⁴⁶⁹

In hetzelfde verkiezingspamflet haalde hij ook uit naar de 'septemberweerstanders', waarvan er op de andere lijsten stonden:

“Inwoners van Oosterzele, gedenk dit! Weet wel dat ik tot den echten weerstand behoorde, en niet tot die weerstand geboren bij de bevrijding. Wij waren erbij van het einde van 1941. Dat was toen geen kiespropaganda, geen eigenbelang, 't was uit louter idealisme.”⁴⁷⁰

Uiteindelijk werd Jules Sacks verkozen tot gemeenteraadslid.

⁴⁶⁹ “Verkiezingspamflet Jules Sacks gemeenteraadsverkiezingen Oosterzele”, Privé archief Mariane D’Hont.

⁴⁷⁰ “Verkiezingspamflet Jules Sacks gemeenteraadsverkiezingen Oosterzele”, Privé archief Mariane D’Hont.

Hoofdstuk 6: de netwerken en structuren van de Groot-Oosterzeelse verzetskern

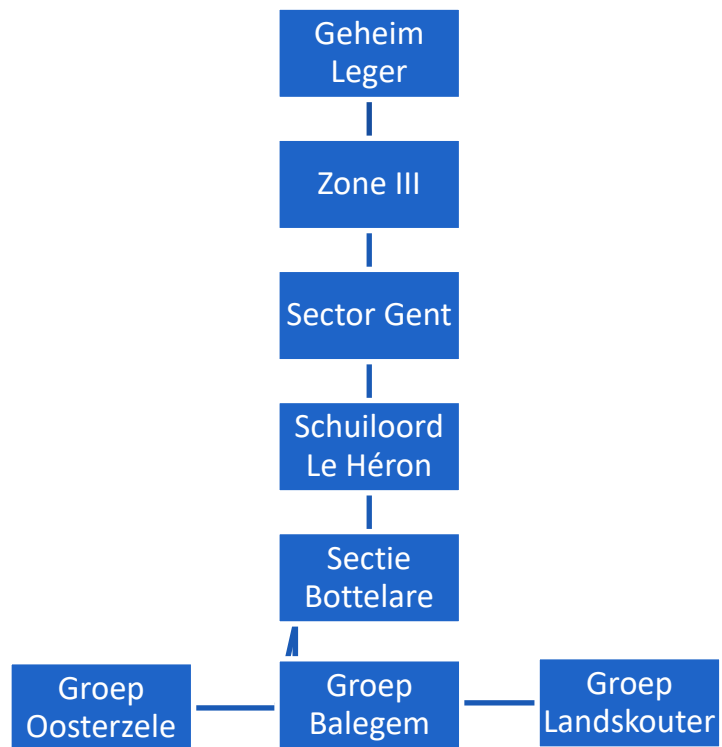
1. Algemeen

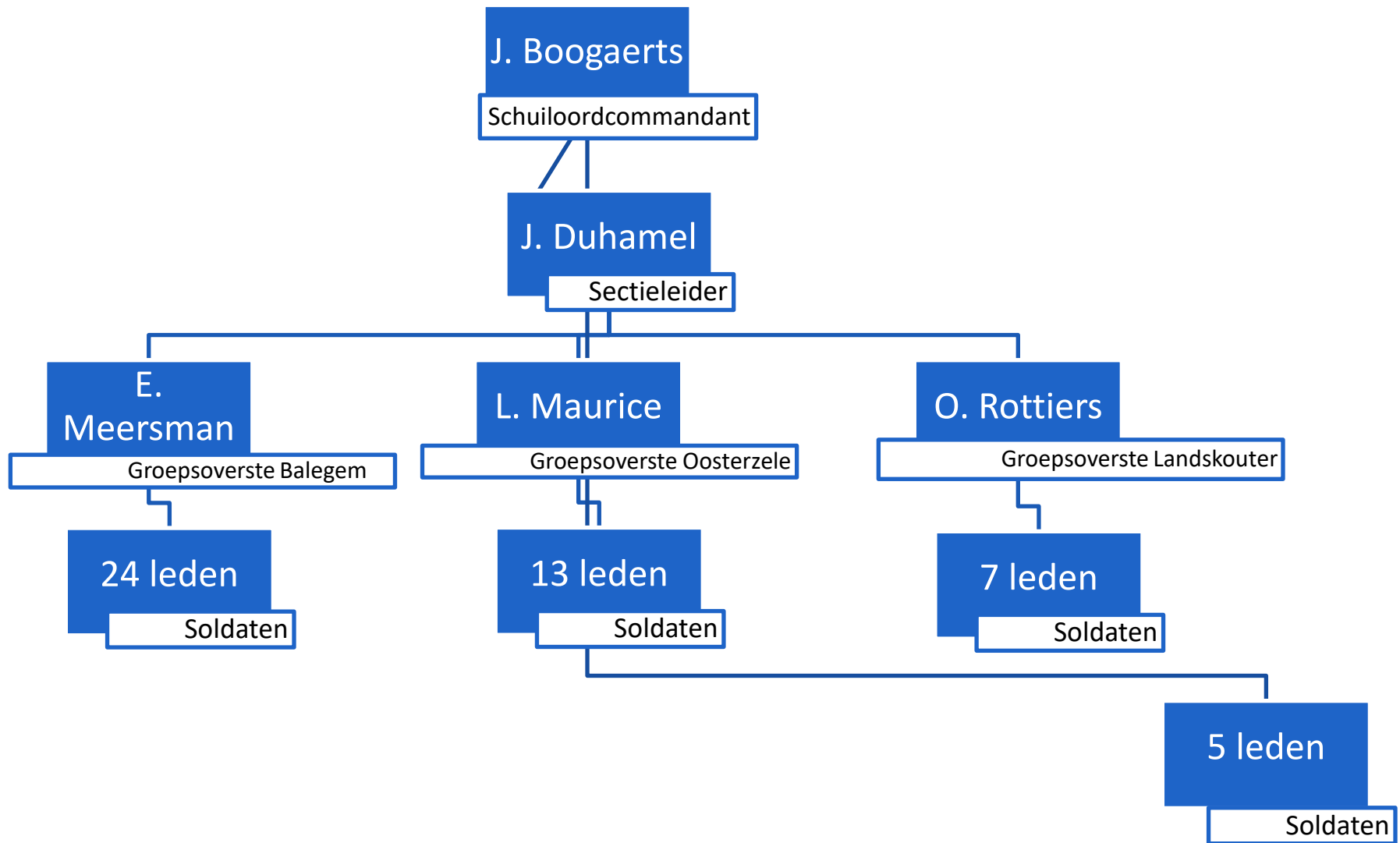
In dit hoofdstuk is het de bedoeling om de netwerken en structuren van de Groot-Oosterzeelse verzetskern in kaart te brengen. Hierbij worden zowel de interne als externe netwerken en structuren behandeld. Onder interne structuren wordt in eerste instantie de hiërarchische structuur van de Groot-Oosterzeelse verzetskern bedoeld. Daarnaast wordt ook nagegaan wie van wie wist dat ze in het verzet zaten. De externe netwerken en structuren omvatten de relaties met verzetskernen en verzetsstrijders van het Geheim Leger die niet tot Groot-Oosterzele behoren. Tot slot behoren de diverse gemeenten en plaatsen waar de Groot-Oosterzeelse verzetskern actief was, ook tot de externe netwerken.

2. De interne netwerken

2.1. De hiërarchie van de Groot-Oosterzeelse verzetskern

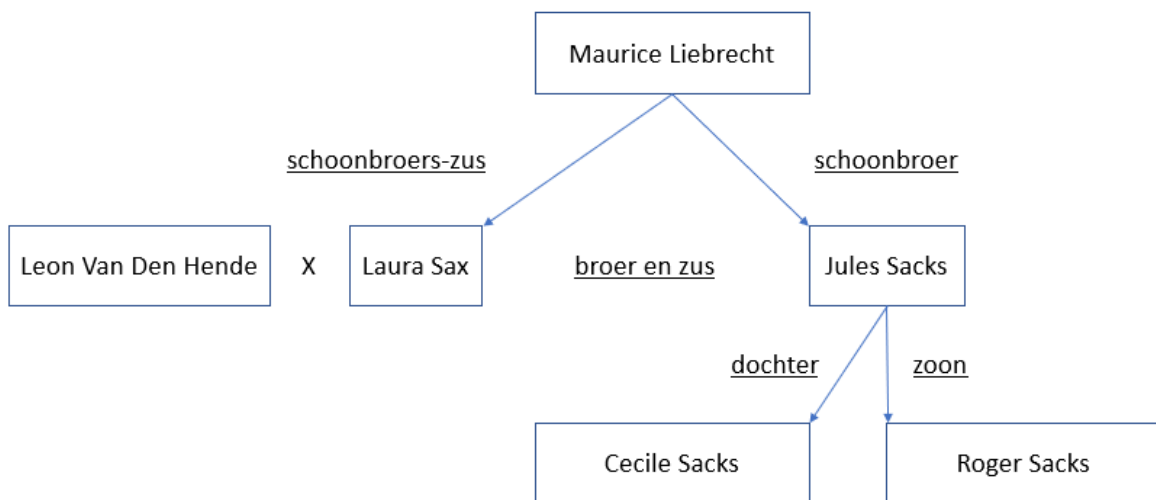
De Groot-Oosterzeelse verzetskern maakte deel uit van Zone III, schuiloord Le Héron, dat in augustus 1944 onder het gezag stond van Jean Boogaerts. Dit schuiloord was onderverdeeld in twee secties, waarvan een van de twee Bottelare was, dat onder leiding stond van Jean Duhamel. Deze sectie bestond uit een aantal groepen, met onder meer een groep in Balegem, Oosterzele en Landskouter. Aan het hoofd van elke groep, die bestond uit een aantal 'soldaten', stond de 'groepsoverste'. In Balegem was dit Ernest Meersman, die 24 soldaten onder zijn gezag had. Hoewel Nestor De Prijck en André De Paepe van bij het begin nauw betrokken waren bij de oprichting, kregen ook zij de graad van soldaat. Bij André De Paepe is dit toch in zekere zin verrassend, aangezien hij verantwoordelijk was voor de aanwerving van heel wat leden. Maurice Liebrecht was de groepsoverste van de Oosterzeelse verzetskern, die bestond uit dertien soldaten. Tot slot was er de groep Landskouter onder leiding van Octaaf Rottiers, die in totaal acht leden telde. Daarnaast waren er nog vijf andere personen uit Groot-Oosterzele die tot een andere groep behoorde, voornamelijk die van Bottelare. Bij één persoon is niet geweten tot welke groep hij precies behoorde. Hieronder is een schematische voorstelling te vinden van de plaats van de Groot-Oosterzeelse verzetskern binnen de structuur van het Geheim Leger.

2.2. Familie als basis van de Groot-Oosterzeelse verzetskern

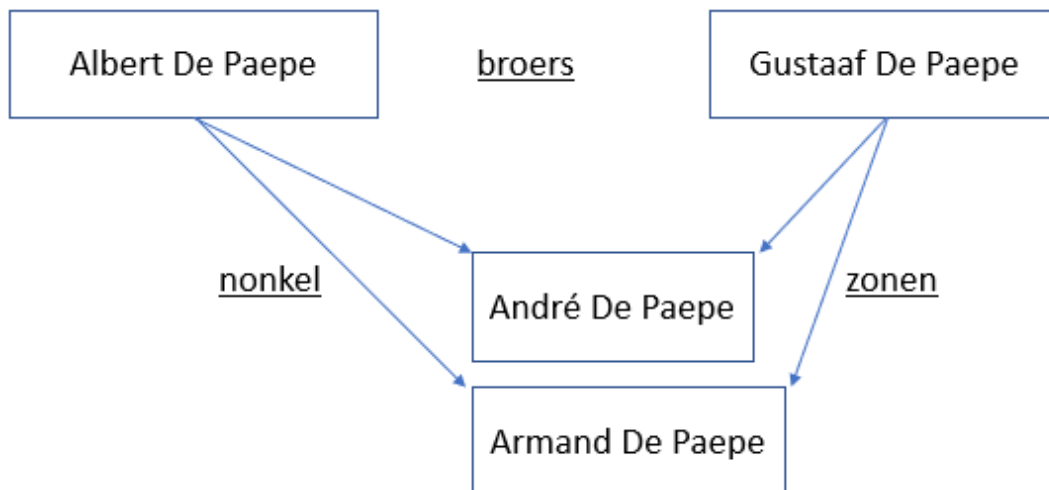
De Groot-Oosterzeelse verzetskern kon duidelijk opgedeeld worden in drie aparte ontstaanskernen: Balegem, Oosterzele en Landskouter. Bij de verzetskernen van Balegem en Oosterzele speelden familiale netwerken een belangrijke rol. In Oosterzele was het de familie Sacks die een centrale plaats had binnen de Oosterzeelse verzetskern. Maurice Liebrecht was gehuwd met Martha Sacks, de zus van Jules Sacks. Hij was eveneens de nonkel van Cecile en Roger Sacks, de kinderen van Jules Sacks. Daarnaast was hij ook de schoonbroer van Léon Van Den Hende en Laura Sax, die tijdelijk naar Oosterzele gevlucht waren. Schematisch ziet dit er als volgt uit:

In Balegem waren er twee kleine familiekeren die de basis vormden van de verzetskern. Om te beginnen was er Ernest Meersman, die de schoonbroer was van Armand Van Grembergen. Beide waren goed bevriend met André De Paepe.⁴⁷¹ Laatstgenoemde wierf heel wat leden aan, waaronder enkele personen uit de familie. Meer bepaald zijn broer, vader en nonkel.

⁴⁷¹ Gesprek Linda De Paepe (Dochter André De Paepe).

Bij de Landskouterse verzetskern is er geen sprake van familiale banden tussen de acht verschillende leden. De groepsoverste, Octaaf Rottiers, was een handelaar en kende wellicht hierdoor heel wat mensen. Vermoedelijk was deze verzetskern gebaseerd op vriendschappelijke relaties. Het is echter onduidelijk wat de precieze verhoudingen waren en voor dit onderzoek zijn geen getuigen gevonden die dit met zekerheid weten.

2.3. Wie wist 'het' van wie?

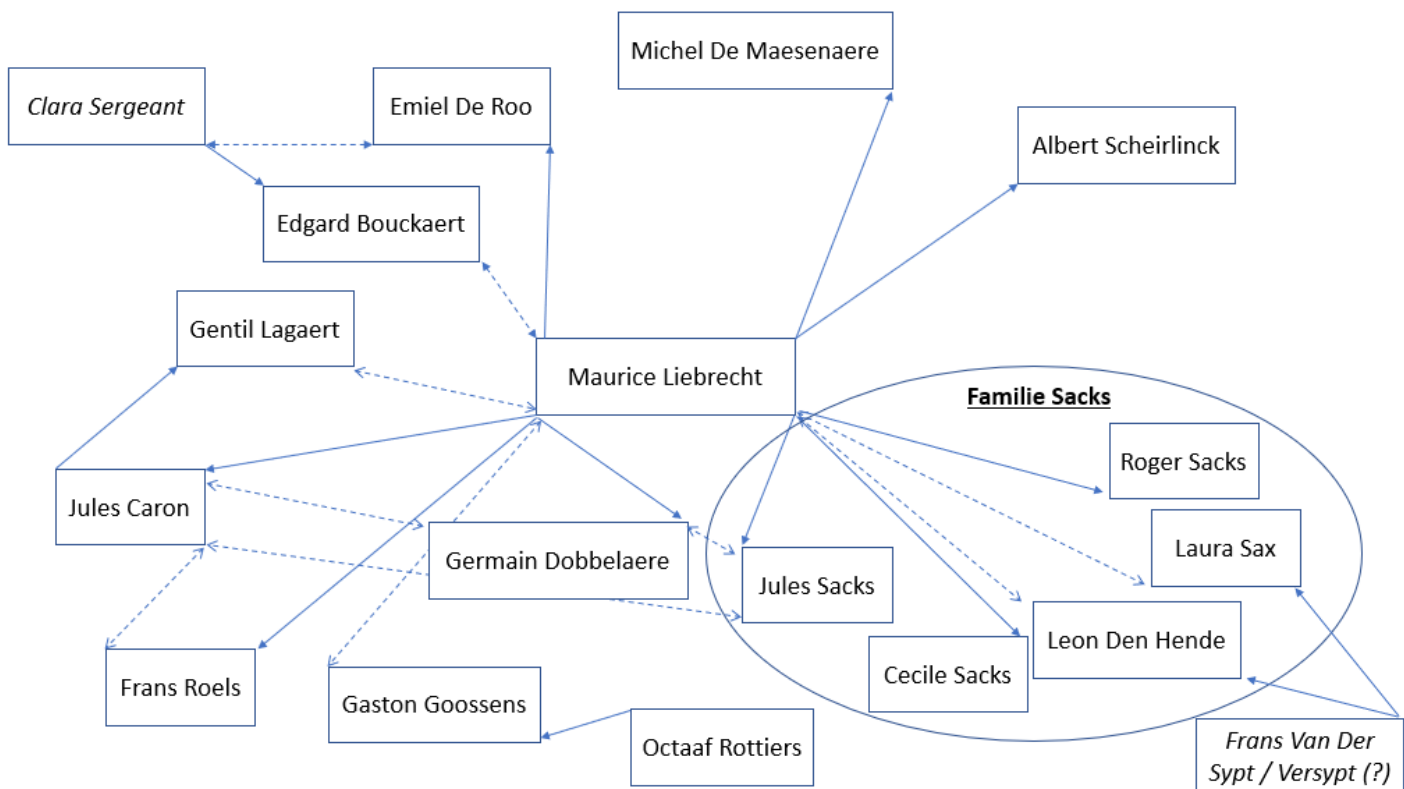
Op basis van deze familiale verhoudingen, waarbij verondersteld wordt dat de familieleden die in het verzet zaten het van elkaar wisten, de individuele dossiers van het Geheim Leger en de erkenningsdossier, is het mogelijk om van een aantal personen met zekerheid te zeggen dat ze van elkaar wisten dat ze in het verzet zaten. De plaats van de verschillende verzetsstrijders in de schematische overzichten die volgen, zijn willekeurig en om technische redenen. De situatie zoals deze voorgesteld zal worden, is die van eind augustus 1944. Bij de Oosterzeelse verzetskern ziet dit er als volgt uit:

Legende

→ Aangeworven door (Bijvoorbeeld: Jules Caron is aangeworven door Maurice Liebrecht)

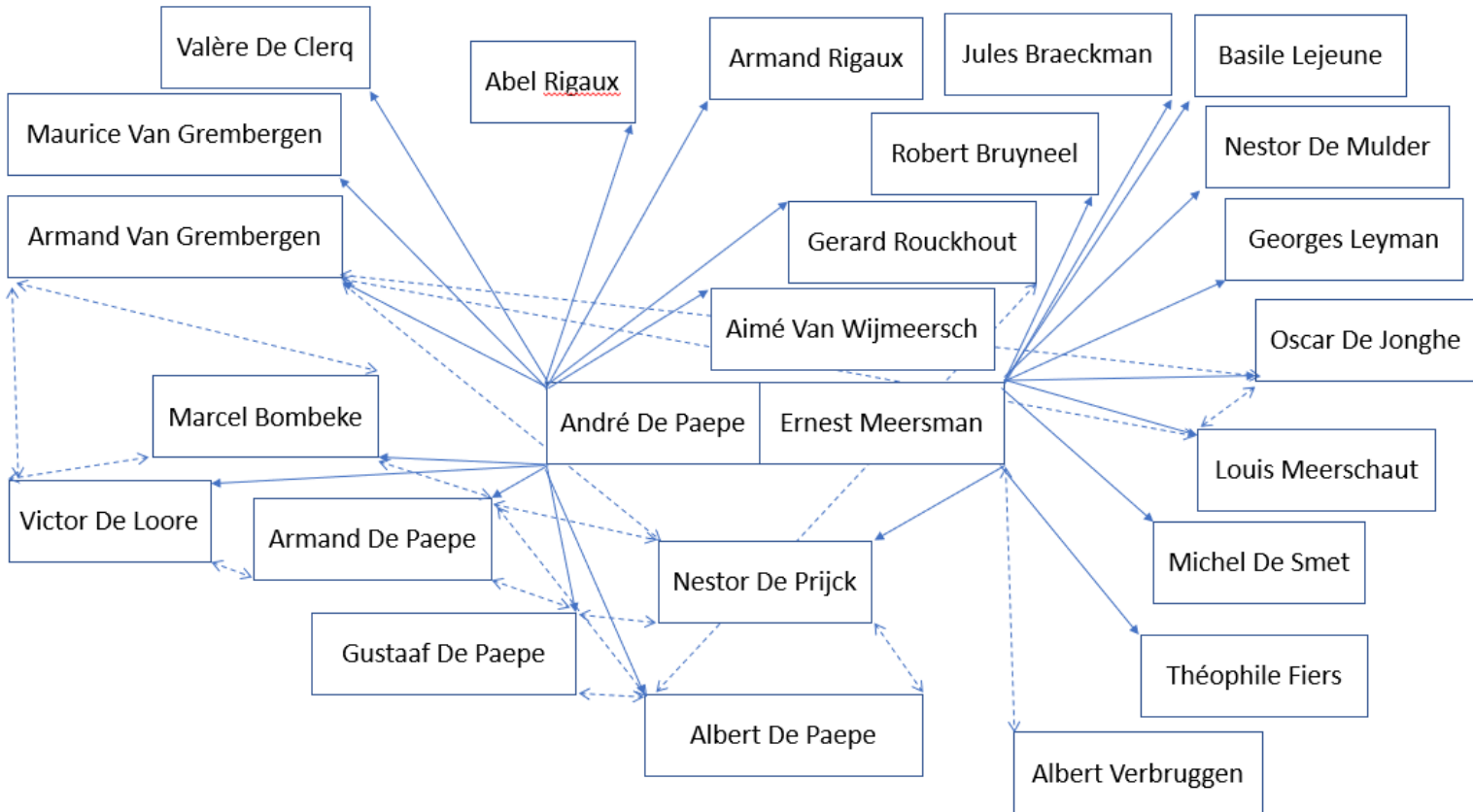
←---→ Niet aangeworven, maar wisten van elkaar dat ze in het verzet zaten

Cursief Behoorden niet tot de Groot-Oosterzeelse verzetskern

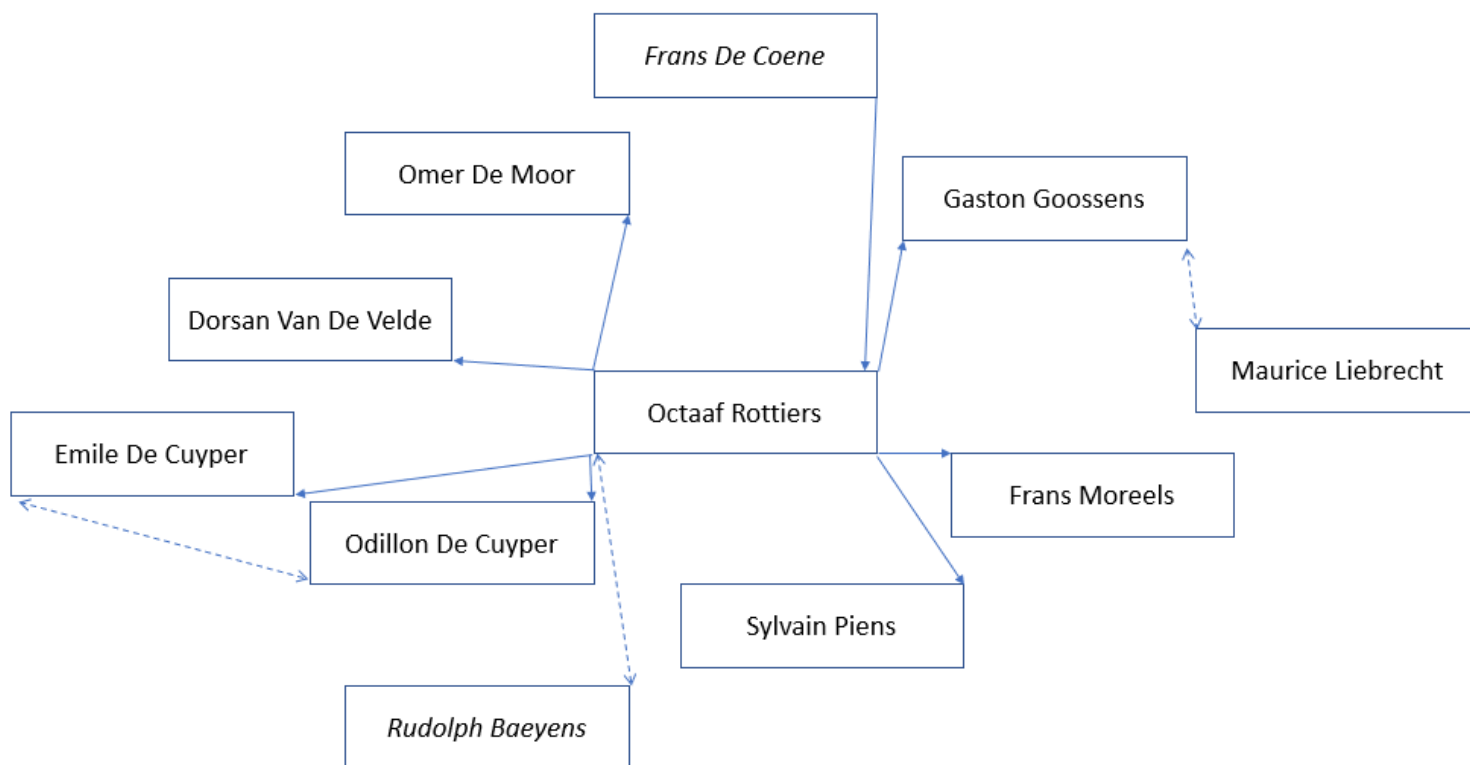
Maurice Liebrecht staat centraal en het is duidelijk dat hij de meeste leden heeft aangeworven. Als iemand een persoon aanwierf tot het verzet, dan is het vanzelfsprekend dat zij van elkaar wisten dat ze in het verzet zaten. Daarnaast is het ook vanzelfsprekend dat hij als hoofd van de verzetskern van Oosterzele wist wie in de groep zat en wie niet. De verbindingen tussen Jules Caron, Germain Dobbelaere en Jules Sacks zijn het gevolg van hun deelname aan de parachutage in Velzeke. Door deze deelname kan verondersteld worden dat zij van elkaar wisten dat ze in het verzet zaten. Jules Caron wierf Gentil Lagaert aan en stond ook in contact met Frans Roels. De verbinding tussen Emiel De Roo en Clara Sergeant is het gevolg van een wapentransport van Oosterzele naar Gent. Het is mogelijk dat Emiel De Roo ook Edgard Bouckaert kende, aangezien deze aangeworven was door Clara Sergeant. Maar hiervoor is geen bewijs of informatie gevonden. Maurice Liebrecht stond overigens ook nog in contact met Gaston Goossens, die deel uitmaakte van de verzetskern te Landskouter. Tot slot wist de familie Sacks van elkaar dat ze in het verzet zaten.

De verzetsstrijders uit de Balegemse verzetskern die met zekerheid van elkaar wisten dat ze in het verzet zaten, waren de volgende:

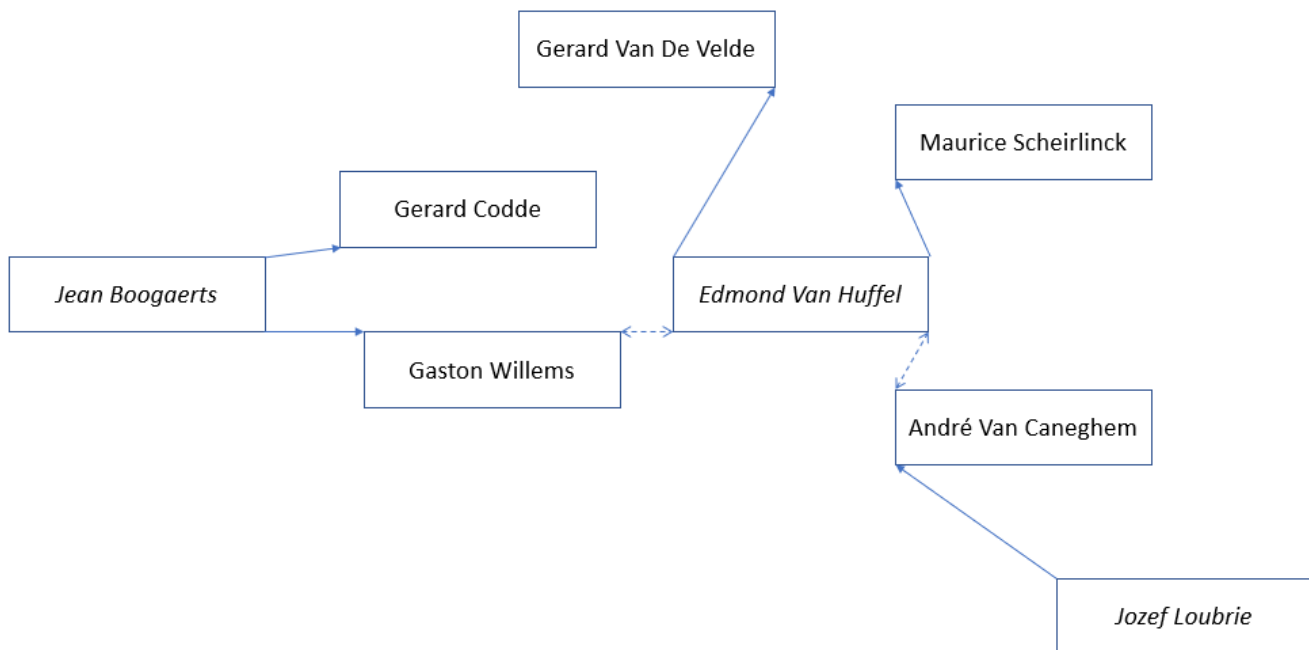
In dit overzicht wordt verondersteld dat André De Paepe en Ernest Meersman, de twee grote aanwervers van de verzetskern en tevens twee van de oprichters, van iedereen wisten dat ze in het verzet zaten. André de Paepe wierf overigens meer leden aan dan Ernest Meersman. Nestor De Prijk maakte ook deel uit van de oprichters, maar wierf doorheen de bezetting niemand aan. Daarom wordt verondersteld dat hij het niet van iedereen wist. Aan de parachutage in Velzeke namen naast André De Paepe en Ernest Meersman, ook nog Victor De Loore, Marcel Bombeke, Nestor De Prijk en Armand Van Grembergen deel. Gezien het feit dat zij moesten samenwerken, wisten ze van elkaar dat ze in het verzet zaten. De verbinding tussen Armand De Paepe, Gustaaf de Paepe, Albert De Paepe en Nestor De Prijk is het gevolg van het verbergen en vervoeren van twee geallieerde piloten. Albert De Paepe was overigens de verbindingagent tussen Hillegem en Balegem, waardoor hij ook in contact kwam met Gerard Rouckhout. Tot slot wisten ook Louis Meerschaut, Oscar De Jonghe en Armand Van Grembergen van elkaar dat ze in het verzet zaten, aangezien zij samen een sabotagedaad hadden uitgevoerd in Leeuwergem.

Bij de Landskouterse verzetskern konden maar een beperkt aantal verbindingen met zekerheid getrokken worden:

Octaaf Rottiers was de groepsoverste en wierf alle leden van deze verzetskern aan. Hijzelf was tijdens de bezetting in contact gekomen met de groep van Rudolph Baeyens. De enige leden van wie met zekerheid gesteld kan worden dat ze van elkaar wisten dat ze in het verzet zaten, waren de broers Emile en Odillon De Cuyper.

Tot slot waren er nog vijf verzetsstrijders die afkomstig waren uit Groot-Oosterzele, maar niet tot een van de drie groepen behoorden. Vier van de vijf werden aangeworven door Edmond Van Huffel of stonden in contact met hem. Daarom kan gesteld worden dat zij eerder onder de verzetskern te Bottelare vielen. Alleen bij Gerard Codde is het niet duidelijk tot welke groep van het schuiloord hij precies hoorde.

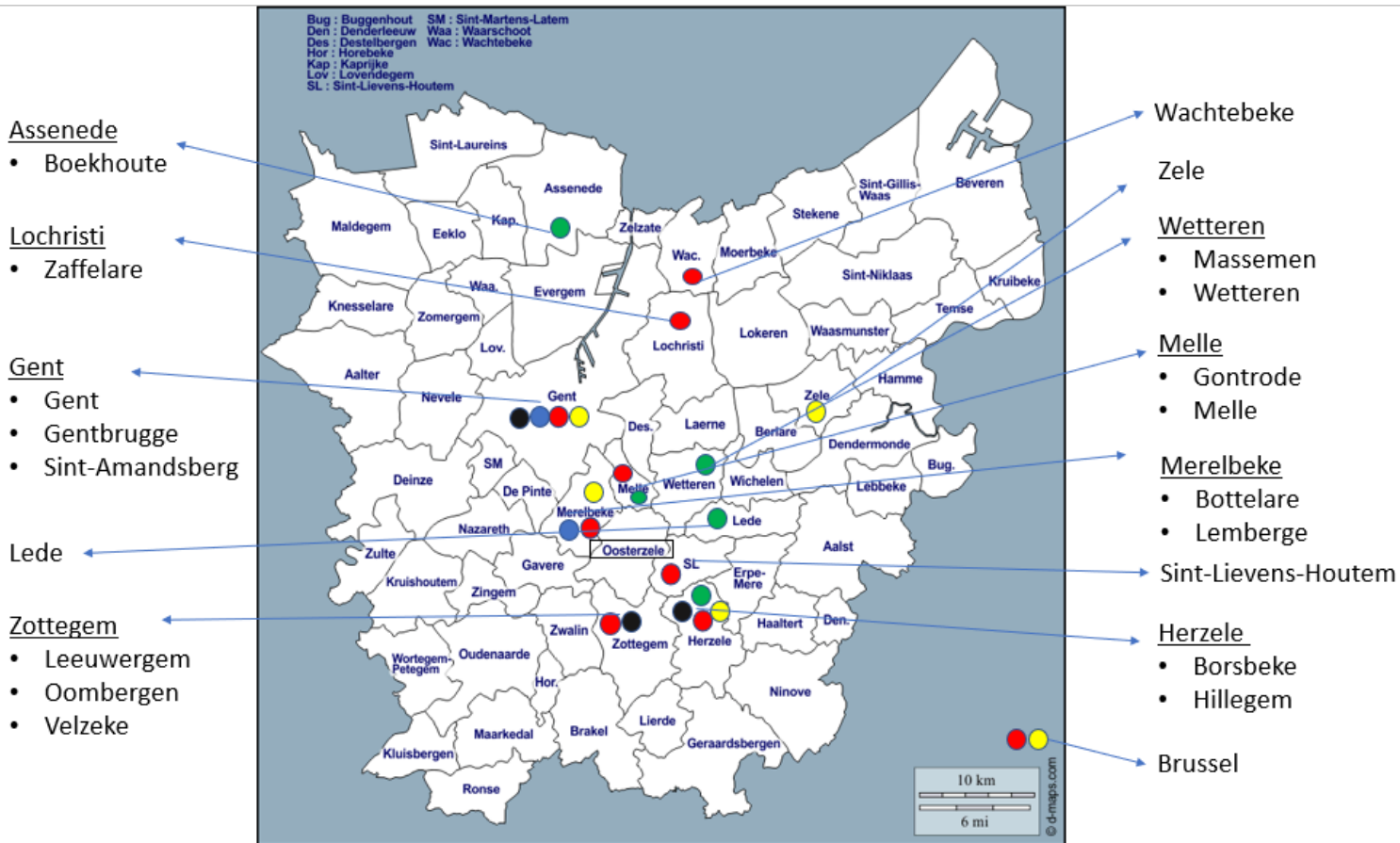
3. De externe netwerken

3.1. Hoe lokaal was Groot-Oosterzeelse verzetskern?

Op basis van de verschillende bronnen die voor dit onderzoek gebruikt zijn en de analyse ervan, is het mogelijk om met zekerheid een aantal gemeenten en steden aan te duiden, waarmee de Groot-Oosterzeelse verzetskern gedurende de bezetting connecties had. Bij het maken van deze kaart zijn vijf zaken in beschouwing genomen, zoals aangegeven in de legende:

Legende

- Personen van buiten Groot-Oosterzele, aanwerver van verzetsstrijders uit Groot-Oosterzele
 - Verzetsdaad gepleegd door de Groot-Oosterzeelse verzetskern of waar ze bij betrokken was
 - Ondergedoken verzetsstrijders uit de Groot-Oosterzeelse verzetskern
 - Verzetsstrijders van buiten Groot-Oosterzele, die naar Groot-Oosterzele kwamen om onder te duiken of een verzetsdaad te plegen
 - Verzetsstrijders van buiten Groot-Oosterzele, aangeworven door iemand uit Groot-Oosterzele
- Groot-Oosterzele

Zoals uit de kaart duidelijk blijkt, was het verzet van de Groot-Oosterzeelse verzetskern van het Geheim Leger niet beperkt tot de grenzen van de zes gemeenten. In eerste instantie kan er vastgesteld worden dat de buiten-Groot-Oosterzeelse netwerken zich voornamelijk situeerden in de gemeenten die in de onmiddellijke nabijheid liggen. Vervolgens waren er ook behoorlijk wat connecties met het Gentse en zelfs twee linken met de stad Brussel. De verschillende connecties zijn enerzijds het gevolg van het feit dat deze Groot-Oosterzeelse verzetskern deel uitmaakte van het Geheim Leger, anderzijds zijn sommige het gevolg van persoonlijke connecties van de verzetskern. Zo zijn bijvoorbeeld de verbindingen met Leeuwergem en Velzeke het gevolg van de werking van het Geheim Leger, waarbij het respectievelijk ging om een sabotagedaad en een parachutage. Maar ook het feit dat een aantal verzetsstrijders van andere gemeenten naar Groot-Oosterzele kwamen, was meestal het gevolg van de werking en de structuren van het Geheim Leger. De verschillende plaatsen waar de verzetsstrijders zijn ondergedoken, zijn op hun beurt dan voornamelijk het gevolg van familiale of persoonlijke netwerken. De aanwerving van de verschillende leden gebeurde ook op basis van de persoonlijke netwerken van de diverse groepsoversten en oprichters van de verschillende verzetskernen binnen Groot-Oosterzele. Bijgevolg kan hier de vraag gesteld worden of zij er zich van bewust waren dat zij tot een groepering behoorden of niet. Dat sommige verzetsstrijders van buiten Groot-Oosterzele ook onderdak kregen in Groot-Oosterzele, kon soms het gevolg zijn van persoonlijke netwerken. Op deze kaart zijn enkel de netwerken aangegeven die tot stand zijn gekomen gedurende de bezetting. Dit wil zeggen dat de diverse gemeenten en steden waar verzetsstrijders van de

Groot-Oosterzeelse verzetskern deelnamen aan de bevrijding, niet op deze kaart zijn aangegeven. Deze zijn niet opgenomen omdat er te weinig informatie over gevonden was.

Conclusie

De bedoeling van dit onderzoek was om na te gaan hoe lokaal de Groot-Oosterzeelse verzetskern van het Geheim Leger was. Na de inleidende hoofdstukken betreffende de methodologie en de Achttiendaagse veldtocht, zijn eerst de algemene ontstaansgronden van het verzet, de algemene kenmerken en de verschillende verzetsvormen en -groepen besproken. Hierbij ging bijzondere aandacht naar het ontstaan van het Geheim Leger. Vervolgens is de ontstaansgeschiedenis van de Groot-Oosterzeelse verzetskern geschetst. Begin 1941 werd op initiatief van Irma Van Der Schueren een verzetskern opgericht in Balegem, waarbij de vorming en aanwerving overgelaten werd aan Ernest Meersman, eveneens de groepsoverste, André De Paepe en Nestor De Prijck. Later dat jaar, in november 1941, ontstond ook in Oosterzele een verzetskern, met als centrale figuren Maurice Liebrecht en Jules Sacks. Tot slot kwam ook in Landskouter een verzetskern tot stand door toedoen van Octaaf Rottiers. Geleidelijk aan kregen deze verzetskernen vorm en steeg het aantal verzetsstrijders, waarbij ook personen uit de andere drie gemeenten zich aansloten. De gemiddelde verzetsstrijder was een man van tussen de 20 tot 40 jaar oud, die laaggeschoold en gehuwd was. Er waren ook een aantal personen uit Groot-Oosterzele die aangeworven werden door verzetsstrijders van andere gemeenten, voornamelijk Bottelare. De Groot-Oosterzeelse verzetskern maakte deel uit van de sectie Bottelare van het schuiloord Le Héron, een van de drie schuiloorden van de sector Gent. Deze sector maakte deel uit van Zone III van het Geheim Leger, dat Oost- en West-Vlaanderen omvatte.

Na de ontstaansgeschiedenis werd dieper ingegaan op de diverse verzetsactiviteiten. In de loop van 1941 waren de verzetsactiviteiten van de Groot-Oosterzeelse verzetskern in grote mate beperkt tot het verspreiden van sluijtbladen, zoals bijvoorbeeld *La Libre Belgique*. In de loop van 1942 nam het verzet, net zoals in de rest van België, geleidelijk aan toe. Er werden onder meer administratieve en militaire inlichtingen verzameld en onderdak verleend aan voortvluchtige werkweigeraars en verzetsstrijders. In de loop van de oorlog verleende de Balegemse verzetskern ook onderdak aan een Engelse en Belgische piloot van *The Royal Air Force*. Een aantal verzetsstrijders nam ook deel aan het vervoer van levensmiddelen en munitie. De belangrijkste en grootste verzetsdaad was echter de parachutage te Velzeke, waarbij vanuit Engeland wapens gedropt werden om het schuiloord te bewapenen. Aan deze parachutage namen verzetsstrijders uit de Balegemse en Oosterzeelse verzetskern deel. De wapens werden uiteindelijk gebruikt voor een spectaculaire bevrijding in Gent, die het leven kostte aan twee Duitse soldaten. Hoewel aan deze actie geen leden van de Groot-Oosterzeelse verzetskern deelnamen, waren de gevolgen wel te voelen tot in het centrum van Oosterzele. Twee van de deelnemers van de aanslag, Oscar Delamotte en Léonard De Prijck, kregen aanvankelijk nog onderdak bij Jules Sacks. Zij moesten echter deze schuilplaats verlaten en uiteindelijk viel Oscar Delamotte in Duitse handen. Onder druk van de talrijke mishandelingen, verklapte hij de namen van de twee meest vooraanstaande verzetsstrijders van Oosterzele: Maurice Liebrecht en Jules Sacks. De Duitse bezetter probeerde beide mannen op 2 augustus 1944 in te rekenen. Maurice Liebrecht was echter al gevlucht en bij een korte schermutseling tussen Oscar Delamotte en Jules Sacks aan de ene zijde en een Duitse wachter aan de andere zijde, wist ook Jules Sacks te ontkomen. Deze ontsnapping kostte echter het leven aan Oscar Delamotte, die tijdens het korte gevecht neergeschoten werd. Jules Sacks en Maurice Liebrecht bleven tot het einde van de oorlog ondergedoken.

Vervolgens werd in de mate van het mogelijke dieper ingegaan op de bevrijding, de demobilisatie en de nasleep van de oorlog in de Groot-Oosterzeelse politiek. Op 4 september 1944 kwam een einde aan de bezetting en werd Groot-Oosterzele bevrijd door het Engelse leger. Op de Kapellenberg in Oosterzele kwam het tot een korte, maar hevige confrontatie tussen enkele Duitse en Engelse soldaten. De Duitsers gaven zich al snel over, werden ontwapend en vervolgens door Maurice Liebrecht en enkele verzetsstrijders uit Oosterzele naar het kasteel van Smissenbroek gebracht. Verder is het onduidelijk wat de precieze rol van de Groot-Oosterzeelse verzetskern was tijdens de bevrijding. Vermoedelijk hielden ze voornamelijk de wacht, spoorden ze de laatste Duitse soldaten en collaborateurs op, verzamelden ze deze en brachten hen naar Bottelare. De repressie is om diverse redenen in dit onderzoek niet aan bod gekomen. Tot slot werd duidelijk dat de gebeurtenissen die zich tijdens WO II hebben afgespeeld, invloed hadden op de naoorlogse politiek in onder meer Balegem, Oosterzele en Gijzenzele.

Tot slot werden de interne en externe structuren besproken. In eerste instantie werd dieper ingegaan op de hiërarchische structuur van de Groot-Oosterzeelse verzetskern. Binnen de Groot-Oosterzeelse verzetskern, meer bepaald in Balegem en Oosterzele, vormden familiale netwerken een belangrijke basis voor de verzetskern. De verzetskern in Landskouter was wellicht enkel gebaseerd op persoonlijke (vriendschappelijke) relaties. Daarna is ook in kaart gebracht wie doorheen de bezetting met zekerheid in contact zijn gekomen met elkaar en bijgevolg van elkaar wisten dat ze in het verzet zaten. Daarnaast zijn alle netwerken met andere gemeenten en steden letterlijk in kaart gebracht. Daaruit is gebleken dat de buiten-Groot-Oosterzeelse netwerken voornamelijk tot de nabijgelegen gemeenten reikten. Deze netwerken zijn zowel het gevolg van de werking en structuur van het Geheim Leger, als van de persoonlijke netwerken van de individuele verzetsstrijders. Er kan geconcludeerd worden dat de verzetskern van Groot-Oosterzele zich niet beperkte tot de grenzen van de gemeente.

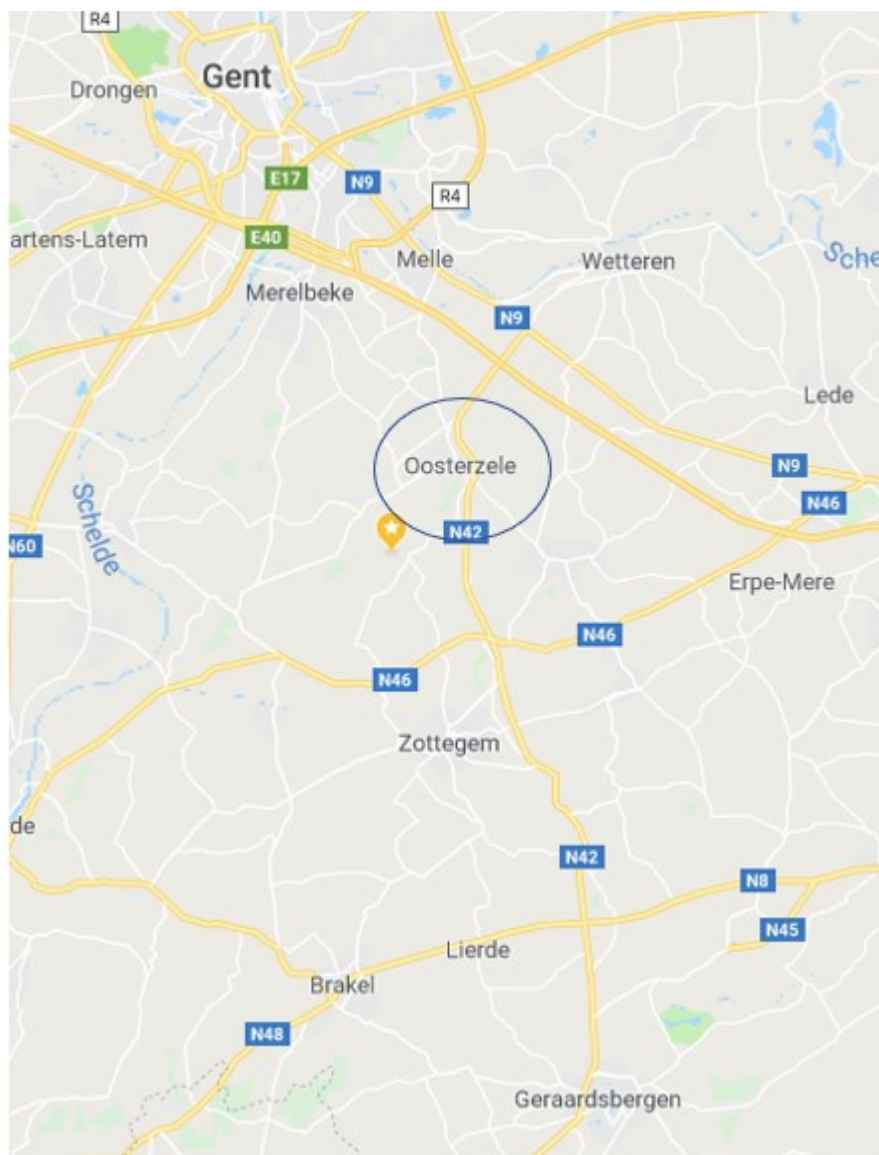
Suggesties voor verder onderzoek

Dit onderzoek draagt bij tot de algemene geschiedenis van het lokale verzet en tot de geschiedschrijving van Groot-Oosterzele. Zoals in de inleiding aangegeven, is er echter nog veel onderzoek naar de geschiedenis van het verzet nodig. Zo moet er nog verder onderzoek gedaan worden naar de diverse verzetsorganisaties zoals het Onafhankelijkheidsfront, de Belgische Nationale Beweging, het Bevrijdingsleger. Daarnaast moet er ook nog meer onderzoek gedaan worden naar de politieke en sociale achtergrond en motieven van de verzetsstrijders. Vervolgens kan er op basis van de vele masterproeven comparatief onderzoek gevoerd worden naar verschillen en gelijkenissen van het lokale verzet in Vlaanderen en België. Dit kan eventueel ook vergeleken worden met het lokale verzet in Nederland en Frankrijk. Aansluitend bij dit onderzoek, kan onderzocht worden hoe omvangrijk het lokale verzet in andere gemeenten en steden was. Indien dit gebeurt, zou het mogelijk zijn om algemene conclusies te trekken betreffende de omvang van het lokale verzet. Tot slot moet er ook nog meer onderzoek gebeuren naar de invloed van omgevingsfactoren op het verzet. Zo kan er bijvoorbeeld verder onderzocht worden wat de verschillen en gelijkenissen zijn tussen het verzet in de stad en op het platteland.

Deze studie biedt geen exhaustief overzicht van het verzet in Groot-Oosterzele. Tijdens het voeren van dit onderzoek is immers gebleken dat er ook andere verzetsorganisaties zoals het Onafhankelijkheidsfront en de Belgische Militaire Weerstandorganisatie in deze omgeving aanwezig waren. Er waren ook verzetsstrijders die op zelfstandige basis verzetsdaden pleegden. Daarnaast is er ook nog geen onderzoek gedaan naar de collaboratie en de repressie. Hoewel dit gevoelige thema's zijn, is het toch nodig dit te onderzoeken. Deze kennis kan op haar beurt ook bijdragen tot een beter begrip van het verzet in Groot-Oosterzele en een basis vormen voor verder onderzoek naar WO II in Groot-Oosterzele in het algemeen.

Bijlagen

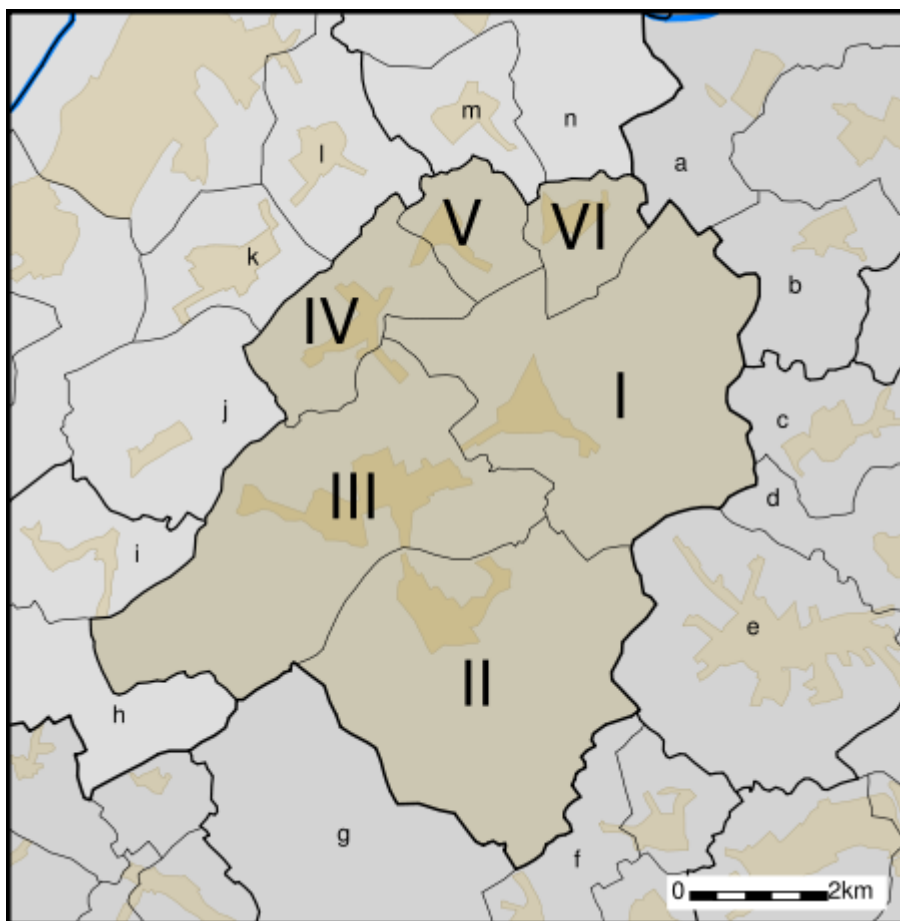
Bijlage 1

De ligging van Oosterzele ten opzichte van Gent en op de lijn Gent-Zottegem-Geraardsbergen.

Illustratie uit: screenshot Google Maps, geraadpleegd op 24.07.2019,
<https://www.google.com/maps/@50.9498153,3.8288554,10z>.

Bijlage 2

- a. Wetteren
- b. Westrem (Wetteren)
- c. Bavegem (Sint-Lievens-Houtem)
- d. Letterhoutem (Sint-Lievens-Houtem)
- e. Sint-Lievens-Houtem
- f. Elene (Zottegem)
- g. Velzeke-Ruddershove (Zottegem)
- h. Dikkelvenne (Gavere)
- i. Baaigem (Gavere)
- j. Munte (Merelbeke)
- k. Bottelare (Merelbeke)
- l. Lemberge (Merelbeke)
- m. Gontrode (Melle)
- n. Melle

#	Naam
I	Oosterzele
II	Balegem
III	Scheldewindeke
IV	Moortsele
V	Landskouter
VI	Gijzenzele

De ligging van de verschillende gemeenten van Groot-Oosterzele en hun buurgemeenten.

Illustratie uit: Wikipedia Oosterzele, geraadpleegd op 24.07.2019, <https://nl.wikipedia.org/wiki/Oosterzele>.

Bijlage 3

De situatie op 19 mei 1940: het Belgisch leger trekt zich terug ter hoogte van de Schelde en het kanaal Gent-Terneuzen.

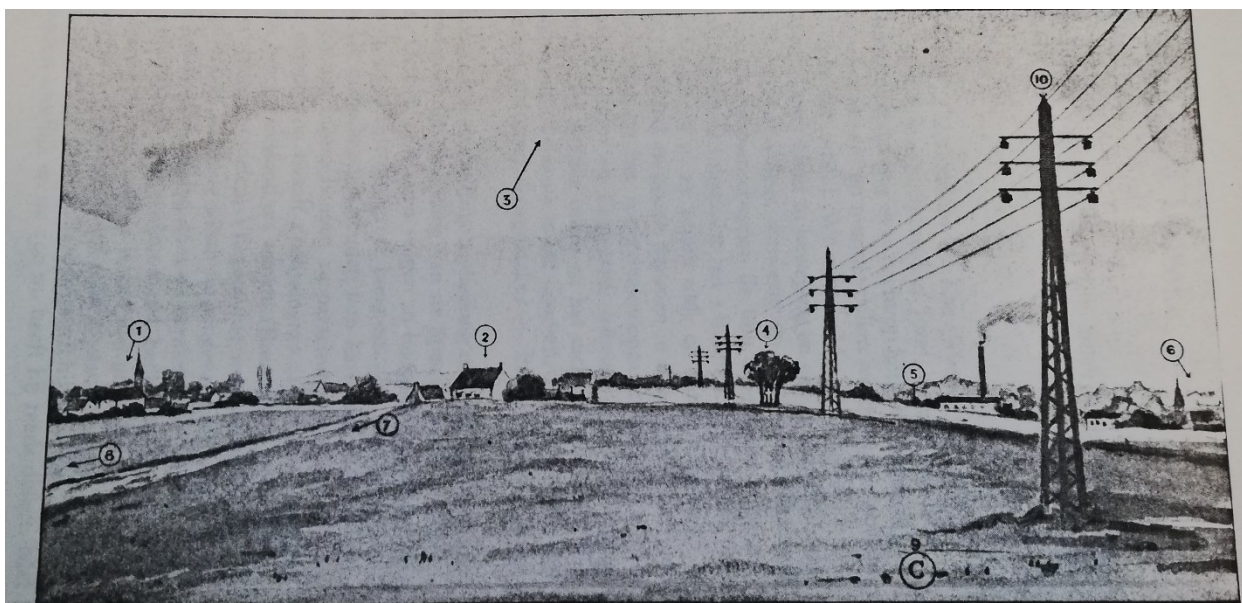
Illustratie uit: Luc De Vos en Frank Decat, *Mei 1940, van Albertkanaal tot Leie, België in de Tweede Wereldoorlog 10* (Kapellen: DNB/Uitgeverij Pelckmans, 1990), 52.

Bijlage 4

Duitse soldaten ter hoogte van de huidige Aalmoezenijestraat in Landskouter. Op de achtergrond is een brandende woning te zien.

Illustratie uit: Jacques De Vos en Lucien De Smet, *Oosterzele tijdens de wereldoorlogen: een bevolking onder het oorlogsgeweld* (Oosterzele: Gemeentebestuur Oosterzele, 2002), 92.

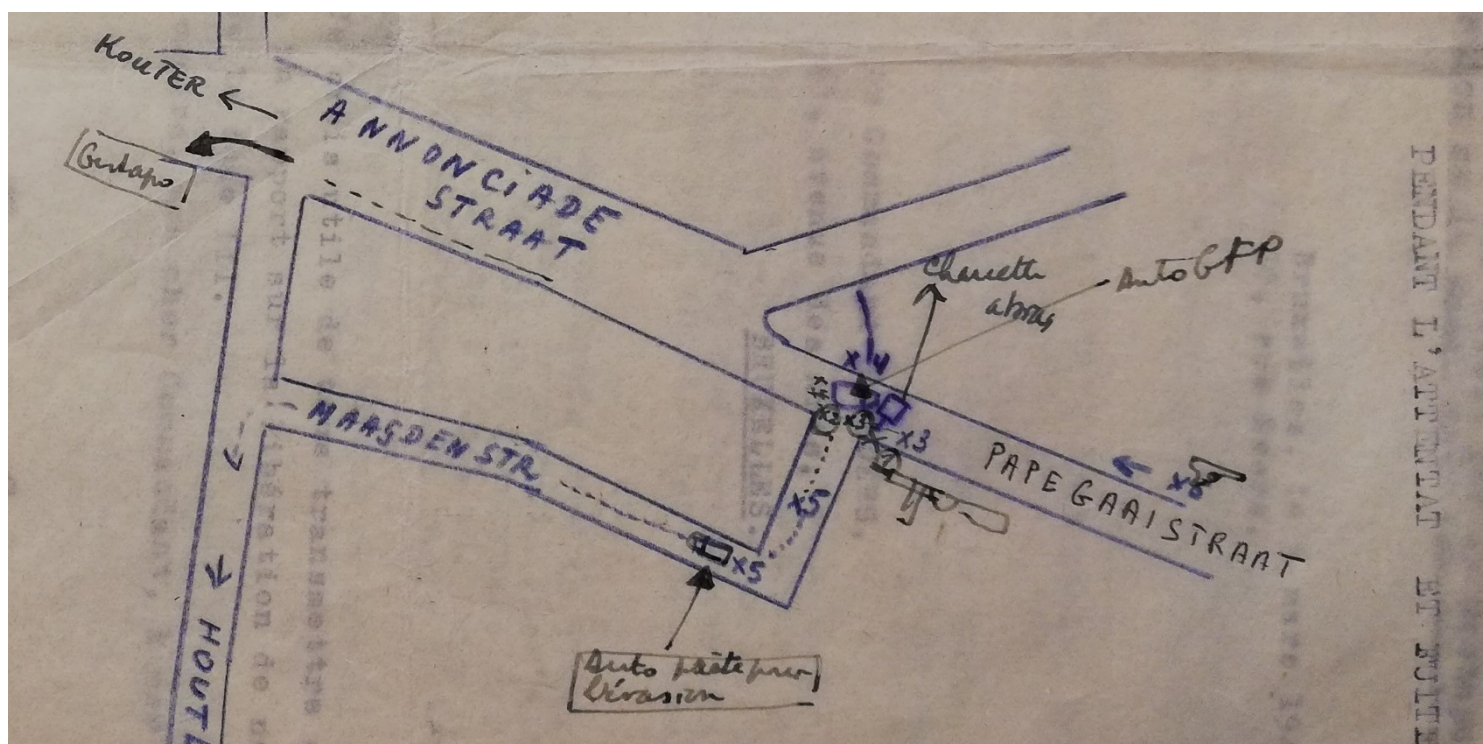
PARACHUTAGETERREIN « LE FAISAN » OOSTRAND

- 1 Dorpje Elene. 2. Dichtst bijgelegen gebouw (steenbakkerij). 3. Richting van het vliegtuig 4. Kruis langs veldwegel Zottegem-Elene.
5. Steenweg Zottegem-Gent. 6. Stad Zottegem. 7. Weidepad gevolgd bij aankomst. 8. Richting naar baan op Balegem (vertrek).
9. Plaats waar de Containers nederkwamen. 10. Hoogspanningslijn,

Situatieschets van de parachutage van Velzeke op 10 mei 1944.

Bron: CegeSoma – Persoonlijk Archief Jean Boogaerts / AA1903 – nr. 47.

Bijlage 7

Situatieschets van het moment van de aanslag in de Papegaaistraat.

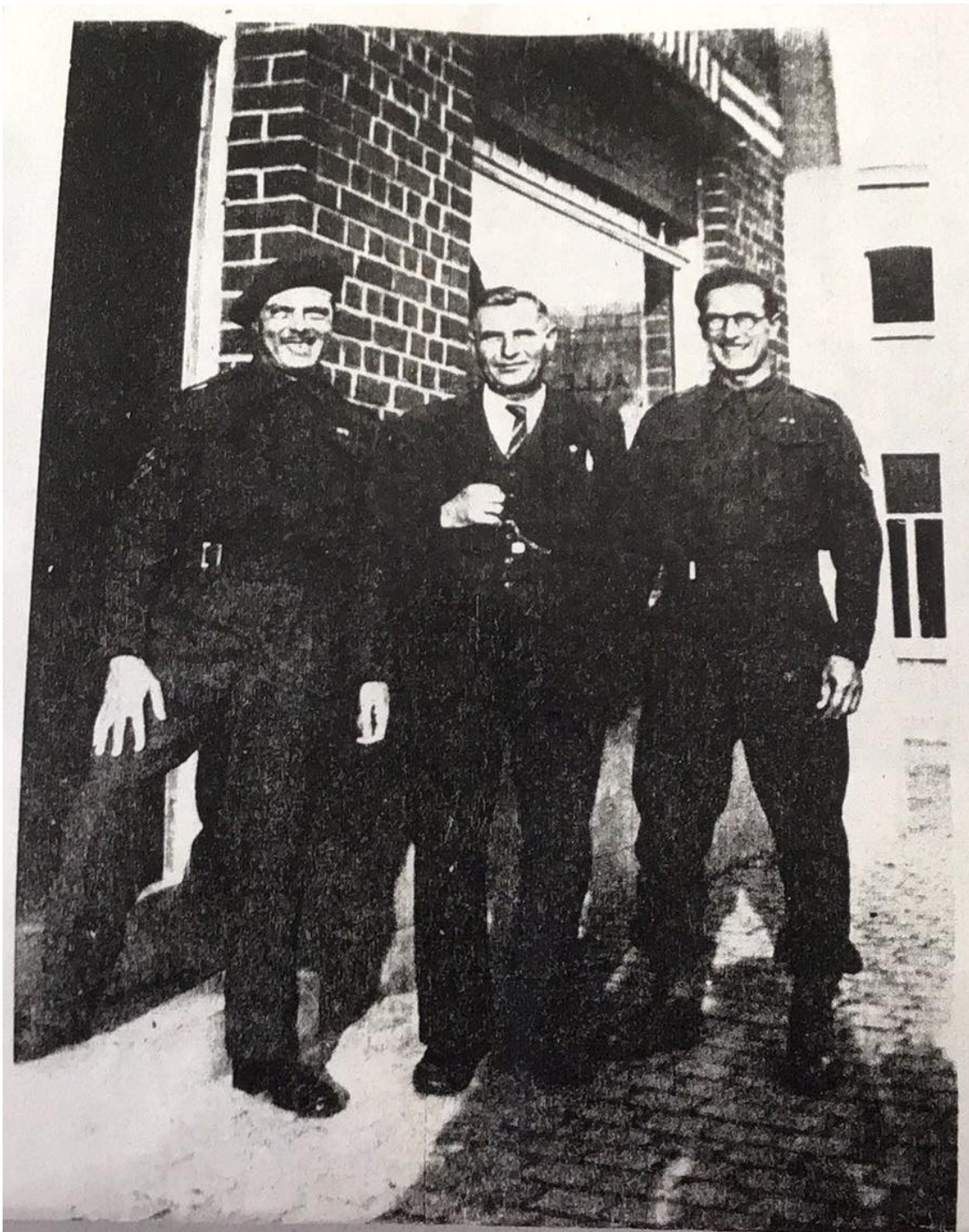
Bron: Archief Defensie – Archief GL / Doos 15, nr. 99: Historique Zone III, Gand – Coup de man d/l rue du Perroque.

Bijlage 8

De villa van dr. Frans Leus waar het tot een confrontatie kwam tussen Britse en Duitse soldaten.
Bron: Privé archief Mariane D'Hont.

Bijlage 9

Jules Sacks met de twee Engelse soldaten die vermoedelijk tijdens de bevrijding van hem onderdak kregen.
Bron: Privé archief Mariane D'Hont.

Bijlage 10

Praalwagen in de bevrijdingsstoet van Oosterzele. Vooraan houdt iemand een satirisch portret van Adolf Hitler vast.

Illustratie uit: "Wagen in de bevrijdingsstoet na het einde WO II, Oosterzele, 1946," Erfgoedbank Land van Rode, geraadpleegd 04.08.2019, <http://erfgoedbanklandvanrode.be/wagen-in-de-bevrijdingsstoet-na-het-einde-wo-ii-oosterzele-1946>.

Bijlage 11

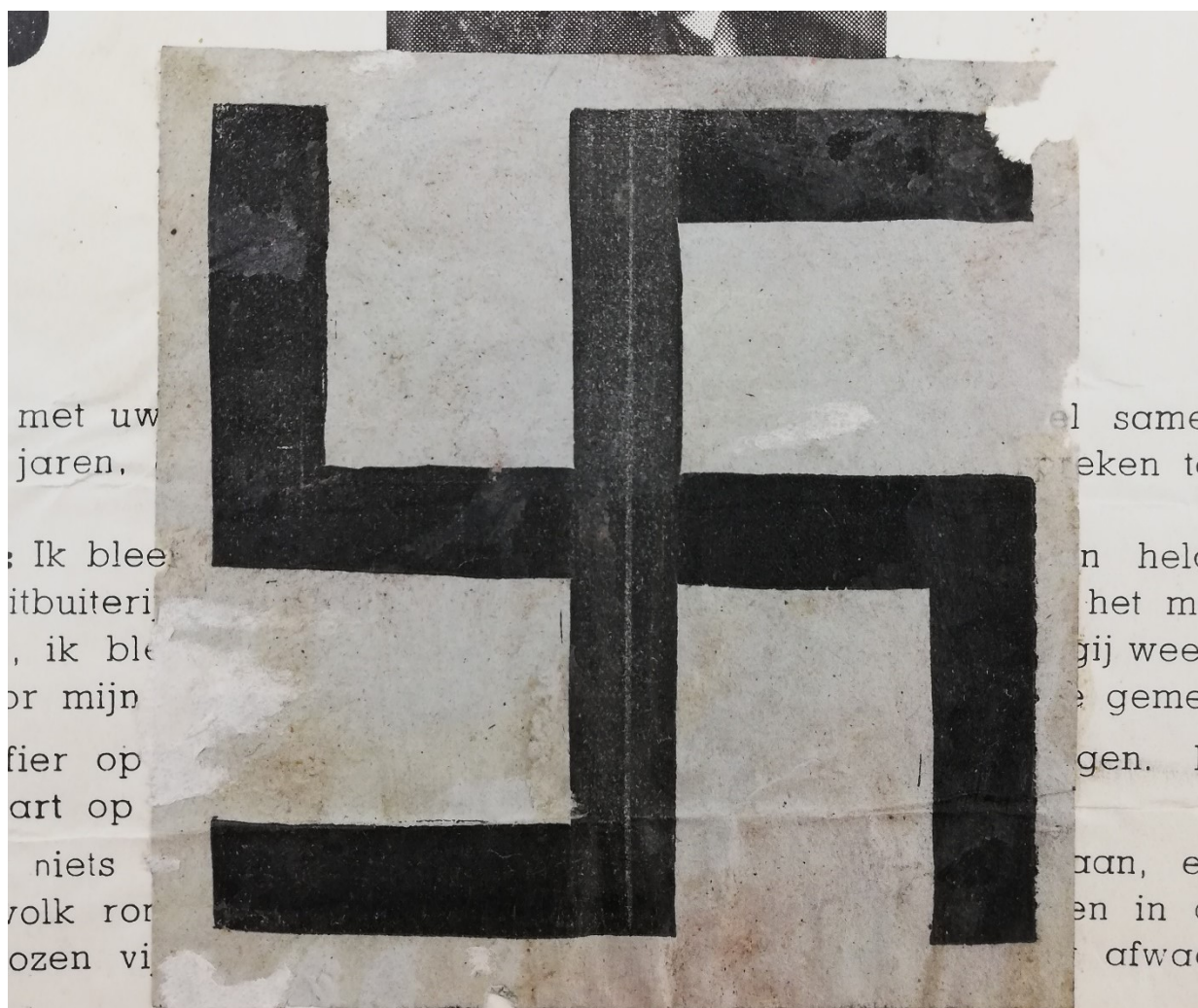
Praalwagen van het verzet in de bevrijdingsstoet van Oosterzele waarbij de parachutage van Velzeke een centrale plaats kreeg.

Illustratie uit: Jacques De Vos en Lucien De Smet, *Oosterzele tijdens de wereldoorlogen: een bevolking onder het oorlogsgeweld* (Oosterzele: Gemeentebestuur Oosterzele, 2002), 92.

Bijlage 12

In Balegem wordt een reuzepop rondgedragen die een satirische representatie was van Adolf Hitler.
Illustratie uit: Jacques De Vos en Lucien De Smet, *Oosterzele tijdens de wereldoorlogen: een bevolking onder het oorlogsgeweld* (Oosterzele: Gemeentebestuur Oosterzele, 2002), 89.

Verkiezingspamflet van Georges Baele, oorlogsburgemeester van Balegem, dat door onbekenden beklad was met een hakenkruis.

Bron: Rijksarchief Gent, Tweede Afdeling van het Provinciebestuur Oost-Vlaanderen: Gemeenteraadsverkiezingen, 2/9082/7.

Waarde KIEZERS van Oosterzele.

Aan Ued. te oordelen of ik JULES SACKS Zondag a s. uw stem waardig ben. Ik zend U een ondergetekende en niet een "open brief" welk niet ondertekend is.

Ik neem de vrijheid Ued. eens te herinneren wat ik met mijn trouwe medehelpers van 't geheim leger gedaan heb in 1944, om ons dierbaar Land van de Duitser te helpen bevrijden.

Op 2 Augustus 1944 ontwapende ik een gestapo en sloeg zijn eigen mitraillette op zijn kop aan stukken.

Op 4 September 1944 de dag der bevrijding van Oosterzele, gaven de Duitsers zich op de Kapellenberg over door tussenkomst van een onzer leden.

Enkele dagen later gingen de Duitsers weer doorbreken over de schelde. Weer waren het onze mannen die in een oogwenk alles gezien hadden, de Engelsen verwittigden de Duitsers terug wierpen en alzo ons dierbaar Oosterzele spaarden van een echte ramp.

**Inwoners van Oosterzele, gedenkt dit !
Weet wel dat ik tot den echten weerstand behoorde, en niet
tot die weerstand geboren bij de bevrijding.**

Wij waren er bij van einde 1941. Dat was toen geen kiespropaganda, geen eigenbelang, 't was uit louter idealisme.

Kiezers en Kiezeressen, Zondag kunt U, uw dankbaarheid betuigen aan een man die zijn leven voor U allen heeft gewaagd.

In 1946 bij overeenkomst der partijen ben ik in de Gemeenteraad gekomen, als man van de weerstand ; in 1952 zou ik graag gekozen zijn als man van de weerstand.

Ik reken op U.

**Stemt op kop van Lijst 1,
of nevens mijn naam.**

Met Lijst 1 ter zege.

Jules SACKS,
vereerd met 9 Burgerlijke
en Militaire Eretekens.

Verkiezingspamflet van Jules Sacks naar aanleiding van de gemeenteraadsverkiezingen van 1952.

Bron: Privé archief Mariane D'Hont.

Bibliografie

Bronnen

Archief Dienst Oorlogsslachtoffers

De Moor, Omer

- Dossier statuut 'Politiek Gevangene', ref. PP 48996 kal 33005

Delamotte, Oscar

- Dossier statuut 'Politiek Gevangene', ref. PP AD 2401 kal 8763

Meert, Gilbert

- Dossier statuut 'Werkweigeraar', ref. REF 513331 kal 14396

Piens, Sylvain.

- Dossier statuut 'Werkweigeraar', ref. REF 564910 kal 52402

Sacks, Roger

- Dossier statuut 'Werkweigeraar', ref. REF 537761 kal 34192

Archief Ministerie van Defensie

Archief Geheim Leger

Archief GL – Doos ?, nr. 155: Zone III, Etat-Major.

Archief GL – Doos 15, nr. 95: Historique Zone III-Gand-E.M.-Eider-Haven van Gent-Héron.

Archief GL – Doos 22, nr. 157: Action juin-oct, zone III – Gand.

Archief GL – Doos 30, nr. 228: Zone III – sabotages.

Persoonlijke dossiers Geheim Leger

Baeyens, Rudolph / Dossier nr. : II 301 918.

Bombeke, Marcel / Dossier nr. : II 302 434.

Boogaerts, Jean / Dossier nr. : II 301 127.

Bouckaert, Edgard / Dossier nr. : II 301 432.

Braeckman, Jules / Dossier nr. : II 352.193.

Bruyneel, Robert / Dossier nr. : II 302 431.

Caron, Jules / Dossier nr. : II 301 435.

De Clercq, Valère / Dossier nr. : II 301 423.

De Cuyper, Emile / Dossier nr. : II 352 19.

De Cuyper, Odillon / Dossier nr. : II 301 389.

De Jonghe, Oscar / Dossier nr. : II 302 432.

De Loore, Victor / Dossier nr. : II 301 426.

De Maesenaere, Michel / Dossier nr. : II 301 443.
De Moor, Omer / Dossier nr. : II 302 459.
De Mulder, Nestor / Dossier nr. : II 352 537.
De Paepe, Albert / Dossier nr. : II 311 001.
De Paepe, André / Dossier nr. : II 301 424.
De Paepe, Armand / Dossier nr. : II 311 002
De Paepe, Gustaaf / Dossier nr. : II 311 004.
De Roo, Emiel-Robert / Dossier nr. : II 302 419.
De Smet, Michel / Dossier nr. : II 352 080.
Fiers, Théophile / Dossier nr. : II 302 451.
Goossens, Gaston / Dossier nr. : II 301 449.
Lagaert, Gentil / Dossier nr. : II 301 437.
Lejeune, Basile / Dossier nr. : II 352 542.
Leyman, Georges / Dossier nr. : II 352 543
Meerschaut, Louis / Dossier nr. : II 302 242.
Meersman, Ernest / Dossier nr. : II 301 422.
Moreels, Frans / Dossier nr. : II 301 446.
Piens, Sylvain / Dossier nr. : II 302 413.
Rigaux, Abel / Dossier nr. : II 352 556.
Roels, Frans / Dossier nr. : II 301 445.
Rottiers, Octaaf / Dossier nr. : II 381 390.
Rouckhout, Gerard / Dossier nr. : II 352 558.
Sacks, Cecile / Dossier nr. : II 352 676.
Sacks, Jules / Dossier nr. : II 301 431.
Sacks, Roger / Dossier nr. : II 352 677.
Sax, Laura / Dossier nr. : II 301 369.
Scheirlinck, Albert / Dossier nr. : II 301 889.
Scheirlinck, Maurice / Dossier nr. : II 352 088
Van Caneghem, André / Dossier nr. : II 351 735.
Van De Velde, Dorsan / Dossier nr. : II 352 162.
Van Den Hende, Léon / Dossier nr. : II 301 430.
Van Grembergen, Armand / Dossier nr. : II 311 005.
Van Grembergen, Maurice / Dossier nr. : II 352 295
Van Huffel, Edmond / Dossier nr. : II 301.369.
Van Wijmeersch, Aimé / Dossier nr. : II 352 665
Willems, Gaston / Dossier nr. : II 352 649.

Erkenningsdossiers gewapend verzet

Bombeke, Marcel / Dossier nr. : II 35039.
Caron, Jules / Dossier nr. : II 35084.

Codde, Gerard / Dossier nr. : VIII 6881.
De Clercq, Valère / Dossier nr. : II 35040.
De Cuyper, Emile / Dossier nr. : II 29201.
De Cuyper, Odillon / Dossier nr. : II 23290.
De Jonghe, Oscar / Dossier nr. : II 35042.
De Loore, Victor / Dossier nr. : II 35043.
De Moor, Omer / Dossier nr. : II 15571.
De Mulder, Nestor / Dossier nr. : II 35045.
De Paepe, André / Dossier nr. : II 35047.
De Paepe, Armand / Dossier nr. : II 35048.
De Paepe, Gustaaf / Dossier nr. : II 35049
De Prijck, Léonard / Dossier nr. : II 23278.
De Prijck, Nestor / Dossier nr. : II 35051.
De Roo, Emiel / Dossier nr. : II 35088.
De Smet, Michel / Dossier nr. : II 17492.
Delamotte, Oscar / Dossier nr. : II 17491.
Dobbelaere, Germain / Dossier nr. : II 35091.
Fiers, Théophile / Dossier nr. : II 29265.
Goossens, Gaston / Dossier nr. : II 35039.
Lagaert, Gentil / Dossier nr. : II 35095.
Lejeune, Basile / Dossier nr. : II 35057.
Leyman, Georges / Dossier nr. : II 35058.
Meerschaut, Louis / Dossier nr. : II 35059.
Meersman, Ernest / Dossier nr. : II 17557.
Moreels, Frans / Dossier nr. : II 35097.
Piens, Sylvain / Dossier nr. : II 35100.
Rigaux, Abel / Dossier nr. : II 29210.
Roels Frans / Dossier nr. : II 35101.
Rottiers, Octaaf / Dossier nr. : II 35112.
Sacks, Jules / Dossier nr. : II 35103
Sacks, Roger / Dossier nr. : II 35124
Sax, Laura / Dossier nr. : II 29189.
Scheirlinck, Albert / Dossier nr. : II 35104.
Van Caneghem, André / Dossier nr. : II 29217.
Van de Velde, Gerard / Dossier nr. : II 29253.
Van Den Hende, Léon / Dossier nr. : II 30397.
Van Grembergen, Maurice / Dossier nr. : II 35063.
Van HUFFel, Edmond / Dossier nr. : II 17562.
Verbruggen, Albert / Dossier nr. : II 29192.

Persoonlijke militaire dossiers

Bouckaert, Edgard / Dossier nr. : 3 178 926.

De Cuyper, Odillon / Dossier nr. : 3 330 210.

Archief CegeSoma

Persoonlijk archief Jean Boogaerts – AA1903 – nr. 47.

Persoonlijk archief Jean Boogaerts – AA1903 – nr. 51.

Persoonlijk archief Jean Boogaerts – AA1903 – nr. 54.

Rijksarchief

Tweede Afdeling van het Provinciebestuur Oost-Vlaanderen: Gemeenteraadsverkiezingen, 2/9082/7.

Gemeentearchief

Gemeentearchief Oosterzele – Afdeling Balegem – 2.073.564: Dubbels uitgaande briefwisseling.

Gemeentearchief Oosterzele – afdeling Moortsele – 1.841.934 – oorlogsschade 1940.

Gemeentearchief Oosterzele – Afdeling Scheldewindeke - 1.841.934 – vergoedingen wegens oorlogsschade 1914-1918; 1940.

Privé archieven

Daniël Meersman

Gedenkboek Frans De Coene en Jozef Speeckaert: stafofficieren van de sector Gent van het Geheim Leger (Drukkerij Erasmus, 1949).

Dirk De Ganck

“Verkiezingspamflet lijst 1 gemeenteraadsverkiezingen Gijzenzele 12 oktober 1952.”

“Verkiezingspamflet lijst 1 gemeenteraadsverkiezingen Gijzenzele 12 oktober 1952.”

“Verkiezingspamflet lijst 2 gemeenteraadsverkiezingen Gijzenzele 12 oktober 1952.”

“Verkiezingspamflet Odillon De Cuyper gemeenteraadsverkiezingen Gijzenzele 12 oktober 1952.”

Marc Verschooris

“Effectifs exacts du Refuge le Héron”, Archief dr. Raphaël Schotte (1899-1987).

“Lijsten van verzetslui per gemeente opgemaakt eind 1944.” Archief dr. Raphaël Schotte (1899-1987).

Archief dr. Raphaël Schotte, persoonlijk bezit Marc Verschooris.

Mariane D’Hont

“Briefwisseling Jules Sacks met Engelse soldaten.”

“Getuigenis Cecile. Sacks.”

“Getuigenis Léonard De Prijck.”

“Getuigenis van dr. Van Cauter.”

“Getuigenis van Gustaaf Schelstraete.”

“Verkiezingspamflet Jules Sacks gemeenteraadsverkiezingen Oosterzele.”

Mimi Liebrecht

Diploma GL aan Maurice Liebrecht, persoonlijk archief familie Liebrecht.

Roland Devenijn

Kiezerslijsten Groot-Oosterzele.

Interviews

Prosper Devenijn (werkweigeraar Oosterzele), interview door Emmanuel Vermeire (masterstudent geschiedenis Universiteit Gent), Oosterzele, 16.02.2019.

Daniël Meersman (zoon van Ernest Meersman), interview door Emmanuel Vermeire (masterstudent geschiedenis Universiteit Gent), Scheldewindeke, 15.02.19.

Mimi Liebrecht (dochter van M. Liebrecht), interview door Emmanuel Vermeire (masterstudent geschiedenis Universiteit Gent), Sint-Denijs-Westrem 22.03.2019.

Dr. Frans Leus (Ooggetuige van de confrontatie tussen beide legers in Oosterzele), interview door Marc Verschooris (Onderzoeker), Oosterzele, 25.02.1997 en 12.05.1999.

Gesprekken

D'Hont, Mariane. Kleindochter Jules Sacks

De Neve, Noël.

De Paepe, Linda. Dochter André De Paepe.

De Smet, Lucien. Voorzitter Heemkundige Kring Land Van Rode.

Meersman, Daniël. Zoon Ernest Meersman.

Pien, Marcel. Voormalig burgemeester Balegem.

Literatuur

Onuitgegeven

Boeckx, Bert. "Motivatie en profiel van de verzetsstrijder: een collectieve biografie van Breendonkgevangenen uit de Westelijke mijnstreek 1940 – 1944." Masterproef, Universiteit Gent, 1992.

Duportail, Patrick. "Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee: prospografische analyse van het verzet: studie van het dagelijks leven; waardenonderzoek." Masterproef, Universiteit Gent, 1995.

Huibrechts, Marion. "Het Geheim Leger zone III sector Gent: een bijdrage tot de geschiedenis van het verzet in België 1940-1944." Masterproef, Universiteit Gent, 1983.

Steen, Karolien. "De schemerzone van een stad in oorlog: de evolutie van het verzet in Gent (1940-1944): van ongestructureerde initiatieven tot georganiseerde verzetsbewegingen." 3 vols. PhD diss., Universiteit Gent, 2007.

Van Bever, Eline. "Studie van het machtverwervingsproces op lokaal vlak in oosterzele 1946-2006." Masterproef, Universiteit Gent, 2007.

Uitgegeven

"1 september 1948 - Wet houdende inrichting van het statuut van de weerstanders door sluikpers." *Belgisch Staatsblad* 118, nr. 271-2 (1948): 7775-7.

"16 februari 1946. - Besluitwet ter aanvulling en vervanging van de besluitwet van 1 september 1944, betreffende inlichtings- en actieagenten," *Belgisch Staatsblad* 116 nr. 86 (1946): 2782-2785.

"24 december 1946. - Besluitwet waarbij het statuut van de burgerlijke weerstanders en werkweigeraars wordt ingericht." *Belgisch Staatsblad* 117, nr. 16 (1947): 432-4.

"Algemene kaart met de gemeenten die behoren tot het 'Land van Rode'." Land van Rode. Geraadpleegd 24.07.2019. <http://www.landvanrode.be/gemeenten.htm>.

"Edmond en Richard De Moor, boomkwekers, Oosterzele, jaren 1930-1950." Erfgoedbank Land Van Rode. Geraadpleegd 24.07.2019. <http://erfgoedbanklandvanrode.be/edmond-en-richard-de-moor-boomkwekers-oosterzele-jaren-1930-1950>.

"Halve Maan Route." Welkom te Gijzenzele. Geraadpleegd 23.07.2019. <http://www.gijzenzele.be/26-welkom/59-maanroute2>.

“Het Geheim Leger: ontstaan en opdrachten, 1940 -1944,” bijlage bij *Pygmalion* 2, nr. 1 (1946).

“Het statuut van de Gewapende Weerstander.” *Pygmalion* 2, nr. 2 (1946): 20-22.

“Inleiding.” Marc Verschooris. Geraadpleegd 04.08.2019. <http://www.marcverschooris.be/#inleiding>.

“Joodse gemeenschap “geschokt” over uitspraken in Canvas-programma ‘Kinderen van de collaboratie’.” De Gazet van Antwerpen. Geraadpleegd 05.08.2019. https://www.gva.be/cnt/dmf20171215_03244873/joodse-gemeenschap-geschokt-over-uitspraken-in-canvas-programma-kinderen-van-de-collaboratie.

“Over het Cegesoma.” Website CegeSoma. Geraadpleegd 22.07.2019. http://www.cegesoma.be/cms/mission_nl.php.

“Tekst van het lied ‘Voorbij’, Oosterzele.” Erfgoedbank Land van Rode. Geraadpleegd 04.08.2019. <http://erfgoedbanklandvanrode.be/tekst-van-het-lied-voorbij-oosterzele>.

“Toneelspelers, zaal de Vos, Balegem, kort voor WO II.” Erfgoedbank Land Van Rode. Geraadpleegd 24.07.2019. <http://erfgoedbanklandvanrode.be/toneelspelers-zaal-de-vos-balegem-kort-voor-wo-ii>.

“Uit het Gijzels fotoboek.” *De Gazet van Gijzel* 5, nr. 2 (2015): 8-10.

“Vrachtwagens van Canda, Landskouter, jaren 1950.” Erfgoedbank Land Van Rode. Geraadpleegd 24.07.2019. <http://erfgoedbanklandvanrode.be/vrachtwagens-van-canda-landskouter-jaren-1950>.

“Wagen in de bevrijdingsstoet na het einde WOII, Oosterzele, 1946.” Erfgoedbank Land van Rode. Geraadpleegd 04.08.2019. <http://erfgoedbanklandvanrode.be/wagen-in-de-bevrijdingsstoet-na-het-einde-wo-ii-oosterzele-1946>.

“Wagen in de bevrijdingsstoet na het einde WOII, Oosterzele, 1946.” Erfgoedbank Land van Rode. Geraadpleegd 04.08.2019. <http://erfgoedbanklandvanrode.be/bevrijdingsstoet-einde-wo-ii-oosterzele-1946>.

“War diaries for the 11th Hussars (Prince Albert’s Own): September 1939 to march 1946,” War Diraries. Geraadpleegd 03.08.2019. www.warlinks.com/armour/11_hussars/11huss_44.php?fbclid=IwAR3fOEa4G1znGoiGjgiNLDGyDX414wgk9EAhQ9gNjE4qmlkx3x1E9yJRfg.

Aerts, Koen en Bruno De Wever. “Het verzet in de publieke herinnering in Vlaanderen.” *Journal of Belgian History* 42, nr. 2 (2012): 78-107.

Aerts, Koen, Dirk Luyten, Paul Drossens, Pieter Lagrou en Bart Willems. *Was opa een Nazi?: speuren naar het oorlogsverleden van je familie*. Tielt: Lannoo, 2017.

Bernard, Henri. *La résistance 1940-1945*. Brussel: La Renaissance du Livre, 1968.

Colignon, Alain. "Winterhulp." *Belgiumwwii*. Geraadpleegd 24.07.2019.
<https://www.belgiumwwii.be/nl/belgie-in-oorlog/artikels/winterhulp.html>.

De Potter, Frans en Jan Broekcaert. *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen. 1e reeks: Arrondissement Gent, 6: Olsene, Oostakker, Oosterzele, Oostwinkel, Petegem, De Pinte, Poeke, Poelsele, Ronsele, Schelderode, Scheldewindeke, Semerzake, Sleidinge, Ursel, Vinderhoute*. Gent: Annoot-Braeckman, 1864-1870.

De Potter, Frans en Jan Broekcaert. *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen. 1e reeks: Arrondissement Gent, 5: Merelbeke, Merendre, Moerbeke, Moortzele, Munte, Nazareth en Nevele*. Gent: Annoot-Braeckman, 1864-1870.

De Potter, Frans en Jan Broekcaert. *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen. 1e reeks: Arrondissement Gent, 3: Gaver, Gentbrugge, Gontrode, Gijzenzele, Gottem, Grammene, Hansbeke, Heusden, Knesselare, Sint-Martens-Laathem, Landegem, Landskouter*. Gent: Annoot-Braeckman, 1864-1870.

De Smet, Lucien "WO II: Winterhulp/Nationaal Werk voor Hulpverlening." *Tijdschrift Land van Rode* 46, nr. 184 (2018): 91-105.

De Smet, Lucien, Dirk de Ganck, Lieve Van Wassenhove, Lieve Vervust en Bianca De Mulder. *'Om de liefde Gods': een venster op het leven van de lokale kloostergemeenschappen in Oosterzele*. Gent: Pinguin, 2011.

De Vos, Jacques en Lucien De Smet. *Oosterzele tijdens de wereldoorlogen: een bevolking onder het oorlogsgeweld*. Oosterzele: Gemeentebestuur Oosterzele, 2002.

De Vos, Jacques. *Mei 1940 ten zuiden van Gent*. Gavere: Drukkerij De Vuyst, 1978.

De Vos, Luc en Frank Decat. *Mei 1940, van Albertkanaal tot Leie*. België in de Tweede Wereldoorlog 10. Kapellen: DNB/Uitgeverij Pelckmans, 1990.

Deleuze, Lucien. "Aperçu sur l'armée secrète groupement militaire de résistance armée," *Revue d'histoire de la Deuxième Guerre mondiale* 8, nr. 31 (1958): 44-54.

Deweever, Pieter. *60 jaar bevrijding van België (1944-2004)*. Tienen: Aqua Fortis, 2004.

Gemeente Oosterzele – Dienst Toerisme en VVV de Heerlijkheid Oosterzele. Infobrochure Oosterzele – deel 1.

Gemeente Oosterzele – Dienst Toerisme en VVV de Heerlijkheid Oosterzele. Infobrochure Oosterzele – deel 2.

Gérard, Ivan. *Armée Secrète: souvenirs de commandement*. Brussel : La Renaissance du Livre, 1963.

Gijzels Genootschap van de Kerkuil. *Slechts drie dagen hadden de kanonnen gedonderd ... De slag om Gijzenzele van 19 tot 21 mei*. Oosterzele: Gijzels Genootschap van de Kerkuil, 2006.

Gotovitch, José en Jules Gérard-Libois. *L'an 40, la Belgique occupée*. Brussel: CRISP, 1971.

Gotovitch, José. *Guide de la Presse Clandestine de Belgique*. Brussel: Centre de Recherchers et d'Etudes historiques de la Seconde Guerre Mondiale, 1991.

Guldenboek van de Belgische Weerstand. Brussel: Le Clercq, 1948.

Herwig Jacquemyns. *Een bezet land, België in de Tweede Wereldoorlog 2*. Antwerpen: De Nederlandsche Boekhandel, 1980.

Janssen, Erik. *Inventaris van het archief van Winterhulp. Provinciaal Comité Oost-Vlaanderen en plaatselijke comités*. Inventarissen Rijksarchief te Gent 113. Brussel: Algemeen Rijksarchief, 2015.

Kesteloot, Chantal. "De herinnering aan de oorlog." in *België 1940-1945: Oorlog, bezetting en bevrijding*, uitgegeven door Wannes Devos en Kevin Gony, 287-295. Tielt: Lannoo, 2019.

Le cheval de Troie. Edition Bacconier – Alger.

Louyet, Paul. *Het verzet*. België in de Tweede Wereldoorlog 4. Antwerpen: De Nederlandsche Boekhandel, 1991.

Luyten, Dirk. "(over)leven in bezet België." in *België 1940-1945: Oorlog, bezetting en bevrijding*, uitgegeven door Wannes Devos en Kevin Gony, 217-229. Tielt: Lannoo, 2019.

Maerten, Fabrice. "De sluikpers in bezet België." in *Tegendruk. De geheime pers tijdens de Tweede Wereldoorlog*, uitgegeven door Bert Boeckx, Gert De Prins en Bruno De Wever, 73-88. Gent: AMSAB, 2004.

Maerten, Fabrice. "Het Geheim Leger." Belgiumwwii. Geraadpleegd 21.07.2019. <https://www.belgiumwwii.be/nl/belgie-in-oorlog/artikels/het-geheim-leger.html>.

Maerten, Fabrice. "Het verzet: een strijd in de schaduw." in *België 1940-1945: Oorlog, bezetting en bevrijding*, uitgegeven door Wannes Devos en Kevin Gony, 201-215. Tielt: Lannoo, 2019.

Overy, Richard. "De Tweede Wereldoorlog: een historische les," in *België 1940-1945: Oorlog, bezetting en bevrijding*, uitgegeven door Wannes Devos en Kevin Gony, 297-303. Tielt: Lannoo, 2019.

Roden, Dimtri. "Duits militair bestuur (militärverwaltung)." Belgiumwwii. Geraadpleegd 24.07.2019. <https://www.belgiumwwii.be/nl/belgie-in-oorlog/artikels/duits-militair-bestuur-militarverwaltung.html>.

Roden, Dimtri. "Het recht van de sterkste: de Duitse repressie van het verzet." in *België 1940-1945: Oorlog, bezetting en bevrijding*, uitgegeven door Wannes Devos en Kevin Gony, 128-141. Tielt: Lannoo, 2019.

Schrijvers, Peter. "De bevrijding: een woest portret van emoties," in *België 1940-1945: Oorlog, bezetting en bevrijding*, uitgegeven door Wannes Devos en Kevin Gony, 237-250. Tielt: Lannoo, 2019.

Seberechts, Frank. *Ieder zijn zwart: verzet collaboratie en repressie*. Leuven: Davidsfonds, 1994.

Van de Vijver, Herman, Rudi Van Doorslaer en Etienne Verhoeyen, *Het verzet (deel 2)*. België in de Tweede Wereldoorlog 6. Kapellen: DNB/Uitgeverij Pelckmans, 1988.

Van den Eeckhout, Patricia en Guy Vanthemsche. *Bronnen voor de studie van het hedendaagse België, 19e - 21e Eeuw*. Derde herziene en uitgebreide uitgave Brussel: Koninklijke commissie voor geschiedenis.

Van Den Wijngaert, Mark, Bruno De Wever, Fabrice Maerten, Dirk Luyten, Patrick Nefors, Luc Vandeweyer en Marnix Beyen. *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*. Antwerpen: Standaard Uitgeverij, 2004.

Van der Fraenen, Jan. "Van stalag tot arbeidskommando: krijgsgevangen Belgen." in *België 1940-1945: Oorlog, bezetting en bevrijding*, uitgegeven door Wannes Devos en Kevin Gony, 79-81. Tielt: Lannoo, 2019.

Van Doorslaer, Rudi. "De Tweede Wereldoorlog." in *Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente? Deel 1: 19^e en 20ste eeuw*, uitgegeven door Jan Art, Marc Boone, Jean Bourgeois, Leen Charles, Johan Decavele en Gita Deneckere, 301-319. Gent: Stichting Mens en Cultuur, 1993.

Vandeputte, Omer en Filip Devos. *Oost-Vlaanderen – erfgoedbibliotheek van de Belgische gemeenten*. Tielt: Lannoo, 2008.

Verbroedering Malle. *En toen was het oorlog, Malle 1940-1945*. Malle: Verbroedering Malle, 2015.

Verhoeyen, Etienne. "Résistances et résistants en Belgique occupée, 1940-1944," » *Revue Belge de Philologie et d'histoire* 70, nr. 2 (1992): 381-398.

Verschooris, Marc. *Wachten op de maan van mei: Albert Mélot en Albert Wouters, Londen 1943 – Gent 1944*. Gent: Snoeck-Ducaju, 2000.

Verschooris, Marc. *De papegaai is geschoten: de bevrijding van Martin Gent 15 Juli 1944 bij het verzetswerk van Jozef Speeckaert (1907-1945)*. Gent: Snoeck-Ducaju, 1994.

Vuylsteke, T., M. Herman, V. Marquet en Henri Bernard. *Het Geheim Leger, 1940-1944*. Gent: Verbeke, 1986.

Wouters, Nico. *Oorlogsburgemeester 40/44, lokaal bestuur en collaboratie in België*. Tielt: Lannoo, 2004.